

Humán innovációs szemle 7. évf. 1. sz. (2016. június)

Tartalom

- **TÉSITS Róbert , ALPEK B. Levente , HOVÁNYI Gábor , BÁNFALVI Márk : A foglalkoztathatóságot javító országos programok területi-strukturális konzekvenciái 4-28 [598.16 kB - PDF]**
- **MOLNÁR Dániel , DÓZSA Zsófia , JUHÁSZ Gábor : A Gilvánfán lakók körében végzett, szükséglet- és helyzetfeltárássra irányuló kérdőíves vizsgálat eredményei 29-46 [191.01 kB - PDF]**
- **GONDA Tibor , BENCZE Szabina : A humán erőforrás szerepe az aprófalvak innovatív fejlesztésében Husztót és Kovácsszénája példája alapján 47-61 [450.33 kB - PDF]**
- **MOLNÁR Dániel , JUHÁSZ Gábor : Szükségletfelmérés a geresdlaki időskorúak körében 62-80 [436.21 kB - PDF]**
- **MUCSI Georgina : Hospice-palliatív ellátásban önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szakmai tevékenységük értékelése egy kutatás eredményei alapján 81-94 [160.71 kB - PDF]**
- **BIRHER Nándor : Társadalom és kapcsolatok 111-119 [145.03 kB - PDF]**

A FOGLALKOZTATHATÓSÁGOT JAVÍTÓ ORSZÁGOS PROGRAMOK TERÜLETI-STRUKTURÁLIS KONZEKVENCIÁI

Tésits Róbert – Alpek B. Levente – Hoványi Gábor – Bánfalvi Márk

Absztrakt

A jelen írás kiemelt célja, hogy a konvergencia-régiókban a hátrányos helyzetű álláskeresők foglalkoztathatóságát területi-strukturális megközelítésben vizsgálja. Ennek egyik eleme az EU-támogatással eddig megvalósult országos, komplex foglalkoztathatóság-javító programok összehasonlító értékelése, sikeres és kevésbé sikeres elemeinek feltárása, valamint javaslatok megfogalmazása a későbbi ilyen jellegű projektek számára.

Míg a korábbi, lassan egy évtizede kezdődő program értékelése dokumentumelemzésre épült, addig az öt évvel később megvalósított értékeléshez a foglalkoztatási főosztályok munkatársaival készített mélyinterjúk nyújtottak segítséget. Az interjúk értékelését a nyilvánosan hozzáférhető, a programokat sikeresen teljesítő és fél évvel a zárást követően még foglalkoztatott személyek utánkövetéses létszámadatai segítették. Ezen adatok jelentették az alapját a térségi hatás mérésének, amely területi reintegrációs mutatók kidolgozását tette szükségessé.

A csoportspecifikus értékelés minden elem esetében rámutatott, hogy a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezőket jóval kisebb mértékben és hatékonysággal lehet bevonni a foglalkoztathatóság-javító programokba. Bár a vizsgált megyékben a hátrányos helyzetű regisztrált álláskeresői célcsoportok nagy számban állnak rendelkezésre, a jövőben célszerű lenne megfontolni, hogyan lehetséges a gazdaságilag inaktívak felkutatása, illetve bevonása. A jelen vizsgálat is rámutatott, hogy nagyobb a várható határhaszna egy olyan foglalkoztathatósági programnak, amely munkaerőpiaci-kereslet által vezérelt gazdasági környezetben valósul meg. Az ilyen programok persze gazdaságélénkítő beavatkozások nélkül is értékelhetők hosszú távú befektetésként, hiszen egyik céljuk a foglalkoztathatóság mellett a munkaerő mobilitási képességének növelése. Ez azonban nem jelenti automatikusan a mobilitás szubjektív faktorainak kedvező irányú változását, különösen a hátrányos helyzetű álláskeresők csoportjai esetében.

Bevezetés

A magyarországi humán erőforrás-bázis strukturális és területi szempontból számos ellentmondással jellemezhető. Annak ellenére, hogy az iskolázottsági szint hosszú évtizedek óta nő, továbbá a

rendszerátalakítást követően nagymérvű közép- és felsőoktatási expanzióra is sor került, a formális végzettség nem feltétlenül biztosítja a korszerű, a versenyképes gazdasági szervezetek számára szükséges képességeket. Tovább árnyalja a helyzetet, hogy az fent említett extenzív változások a legszegényebb társadalmi csoportokat nem érték el, így hazánkban jelentős azoknak az aránya, akik nehezen, vagy egyáltalán nem, mindenesetre csak drasztikus állami beavatkozás révén lennének foglalkoztathatók.

Hasonló, ha nem is ilyen mértékű problémák az Európai Unió más tagállamait is sújtják, amelyekre az Európa 2020 Stratégiába integrált foglalkoztatási stratégia is felhívja a figyelmet. Az inkluzív, a gazdaságfejlesztés hatásait társadalmilag szétterítő növekedésre több okból is szükség van. A kedvezőtlen irányú demográfiai változások, különösen a nők és az idősebb munkavállalók körében tapasztalható alacsony foglalkoztatási arány, illetve a válság által elmélyített, a fiatalokat kiemelten érintő magas álláskeresési ráta európai szinten is előtérbe helyezi a foglalkoztathatóság kérdéskörét. Ennek aktualitását adja, hogy becslések szerint akár nyolcvan millióra is tehető az alacsony végzettségűek száma, egy olyan évtizedben, amikor elképesztő gyorsasággal nő a felsőfokú képzettséget igénylő állások aránya. A problémát az EU részben oly módon orvosolná, hogy az eddigieknél is nagyobb mértékben tenné lehetővé az új készségek elsajátítását, valamint a munkaerőpiaci változásokhoz történő hatékonyabb alkalmazkodást, esetlegesen a sikeres karrierváltást (Europe 2020 Strategy, 2010).

Az Európai Bizottság közös foglalkoztatási jelentése szintén alátámasztja, hogy a strukturális problémák mellett a munkavállalói készségek hiánya komoly akadálya a gazdasági növekedésnek. A munkaképes korúak közel 20 százalékának (egyes tagállamokban, mint pl. Spanyolország, Olaszország ezt is meghaladó arányának) rendkívül alacsony kvalifikációs szintje pesszimizmusra ad okot, ugyanakkor csak néhány tagállam (Észtország, Finnország, Hollandia és Svédország) esetében beszélhetünk kedvező rátákról. Az oktatásra és képzésre irányuló befektetések eddigi hatékonysága elmarad a várakozásoktól, amely a munkaerő akár középtávú nemzetközi versenyképességét és foglalkoztathatóságát is megkérdőjelezi (Joint Employment Report, 2014).

A Bizottság foglalkoztatási iránymutatásainak céljai között, a munkaerőpiac hatékonyabb működtetése, vagy éppen a mobilitás növelése mellett kiemelt szerepet kap a munkaerőpiaci készségfejlesztés, összhangban az oktatási és képzési rendszerek strukturális gyengeségeinek, továbbá a fiatalokat sújtó és a tartós munkanélküliség leküzdésével (Employment Guidelines, 2015).

A fenti célok természetesen a hazai szakpolitikai stratégia jövőképében és specifikus céljaiban is megjelennek, ahol a munkaerő-kínálat mennyiségi és minőségi fejlesztése, azaz a munkaerő aktivizálása és foglalkoztathatóságának javítása a foglalkoztatáspolitikai egyik legfőbb feladata. A társadalmi-gazdasági kényszernek tekinthető gazdasági aktivitás és foglalkoztatási szint növelésének legfontosabb módja a legnagyobb, ma még kihasználatlan, munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetű és gazdaságilag inaktív csoportok foglalkoztathatóságának javítása. Külön szakaszban jelenik meg a fiatalok munkaerőpiaci integrációja, valamint az egész életen át tartó tanulás ösztönzése. Utóbbi esetében a felnőttképzési programoknak kiemelten az alacsony iskolai végzettségűek és közfoglalkoztatottak foglalkoztathatóságának javításában lehet fontos szerepe (Szakpolitikai Stratégia 2014–2020, 2013). Ezen célok megvalósulását segítik a hátrányos helyzetűek foglalkoztathatóságának javítását célzó, a konvergencia régiókra fókuszáló uniós programok is (TÁMOP 1.1.2, 2007).

A foglalkoztathatóság kérdését a hazai szakirodalom több aspektusból vizsgálta az ezredfordulót követően. A munkavállalói készségek, képességek, az iskolázottság és a foglalkoztathatóság összefüggéseit értékelő eredmények arra utalnak, hogy – bár minden iskolázottsági kategóriában elmaradás tapasztalható – hazánkban az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők foglalkoztatási esélyei és rátái messze elmaradnak az EU átlagától. Az aluliskolázottak – akik túl sokan vannak és nagyon nehezen foglalkoztathatók – tudása nem éri el azt a küszöbértéket, amelyet egy versenyképes gazdasági szereplő igényel. Márpedig az újonnan létrejövő állások nagy része tőkeintenzív, tudásigényes munkát kínáló vállalatokhoz köthető (Kertes, Varga 2005).

A vizsgálatok másik csoportja a szakképzés/felnőttképzés fejlesztésének szükségességéből, annak irányából indul ki, javaslatot téve az oktatás színvonalának növelésére, valamint az intézményrendszer fejlesztésére (Köpeczi Bócz 2000; Groot, Brink 2000). A tanulmányok egy része a képzési programok fejlesztésére, a hátrányos helyzetűek bevonására, felzárkóztatására, integrációjára úgy tesz javaslatot, hogy egyben felméri a célcsoportok lemaradásának hátterében meghúzódó társadalmi okokat és fejlesztésük speciális igényeit. E csoportspecifikus eltérések már a képzési motivációkban is megjelennek, hiszen a városban élő, fiatal, középfokú végzettséggel rendelkezők a legaktívabbak, a kor növekedésével a képzésben való részvételi szándék csökken. Bár fontos az adott célcsoport lehetőségeit figyelembe vevő egyéni fejlesztés, azonban a munkavégzési lehetőségek elmaradásával jellemezhető egydimenziós programok kevésbé hatékonyak, a felzárkóztatás nem sikeres a helyi adottságokhoz igazodó

munkahelyteremtő fejlesztési programok nélkül (Cserné et al. 2006; Ötvös 2013).

Az elmúlt évek nemzetközi vizsgálatainak egyik fő iránya a foglalkoztathatóság történeti fejlődése főbb állomásainak értékelése mellett a fogalmi kérdések tisztázása és ezek mentén a foglalkoztatáspolitikai szolgáltatások feladatainak meghatározása volt. E definíciók a foglalkoztathatóság faktorait természetesen többféle társadalomtudományi megközelítés (pszichológia, szociológia, geográfia, közgazdaságtan) szemszögéből vizsgálták (McGrath 2009; McQuaid, Green, Danson 2005; McQuaid, Lindsay, 2005; deGrip, vanLoo, Sanders 2004; Fugate, Kinicki, Ashforth 2004; Gazier 1998; Gore 2005). A közgazdasági megközelítések elsősorban a foglalkoztatáspolitikai irányainak, hangsúlyainak kérdéskörét elemezték, ahol a fejlődés irányát kevésbé a foglalkoztathatóság-alapú, sokkal inkább a kliensközpontú beavatkozásokban látták. Míg a munkaerőkínálat-domináns megközelítés az egyének jellegzetességeit és felelősségét helyezte előtérbe, addig a keresletközpontú elméletek egyre inkább a munkaadók készségfejlesztésbe és tapasztalatszerzésbe történő bevonására tesznek javaslatot (Gore 2005). Hangsúlyozzák ugyanakkor, hogy a foglalkoztathatóság nem csak individuális tényezőktől, hanem strukturális, konjunkturális folyamatoktól is függ (Peck, Theodore 2000).

A foglalkoztathatóság pszicho-szociális szempontú vizsgálatai az új életpálya-modellek megjelenésével a rugalmasság, a flexibilitás és a proaktív alkalmazkodóképesség szükségességét hangsúlyozzák. Ezek megléte esetében a változatos karriermintákat már elsősorban a munkavállalók maguk alakítják (Fugate, Kinicki, Ashfort 2004, deGrip, vanLoo, Sanders 2004).

A területi szemléletmód azonban, érthető módon, nem csak a fentiekben jelenik meg, hiszen az álláskeresés sikeressége és a foglalkoztathatóság kapcsolata a helyi/térségi munkaerőpiaci vizsgálatok egyik kiemelt fókusza (McQuaid 2006), amely hangsúlyosan kezeli az ipari szerkezetváltás térségeit (Bernston, Sverke, Marklund 2006; Danson 2005). Utóbbiak esetében a struktúraváltás a munkaerőpiac rugalmasságának növekedésével, illetve a kereslet-kínálati viszonyok megváltozásával jártak, a kvalifikált, fejleszthető kompetenciákkal és készségekkel bíró humán erőforrás felértékelődött.

A területi, szociológiai, illetve közgazdaságtani vizsgálatok korábban jórészt a foglalkoztatási programok (ld. atipikus formák, közfoglalkoztatás) társadalmi-területi hatásait értékelték (Manoudi 2012; Ghinararu 2012; Ramos 2012; Betcherman et al. 2004; Koltai 2012; Bakule 2012; Hazans 2012; Arnkil 2012; Leigh-Doyle 2012; Matkovic 2012; Eichler, Lechner 2002; Lal et al. 2010; Adato, Haddad 2002; Ninni et al. 2009). Utóbbi programok a leghátrányosabb helyzetű,

az elsődleges munkaerő-piacon elhelyezkedni nem tudók és családjuk számára legalább átmeneti megélhetést biztosítanak. Mindezt teszik úgy, hogy helyi/települési feladatok elvégzésében a költségvetési lehetőségekhez mérten komoly segítséget képesek nyújtani.

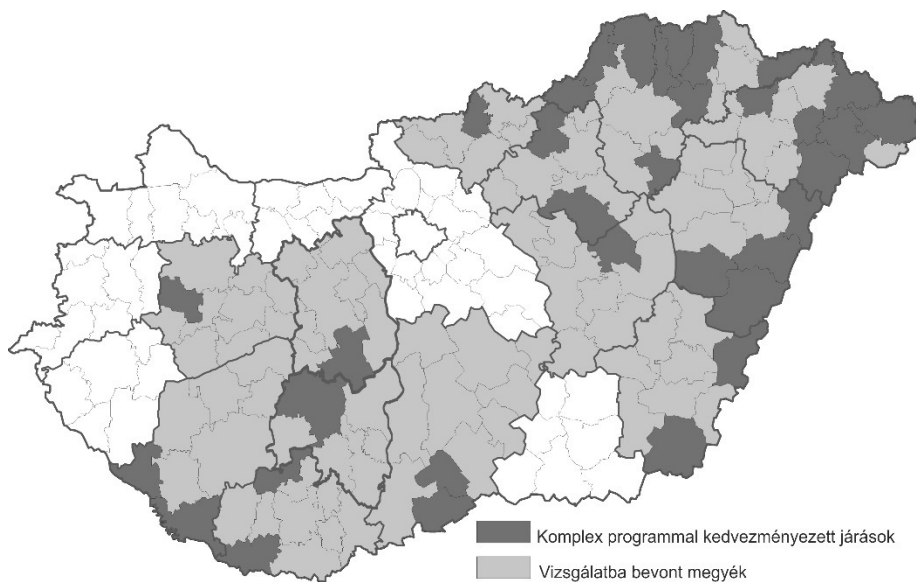
Elemezték továbbá a szociális szövetkezetek társadalmi-gazdasági, munkahelyteremtő szerepét (Nasioulas 2012; Thomas 2004; Gonzales 2007; Osti 2012; Giagnocavo 2012; Borzaga et al. 2014; Defourny and Nyssens 2008; Nyssens 2008; Birkhölzer 2008; Borzaga, Galera and Zandonai 2008; Fraisse 2008; Les 2008; Liveng 2008; O'Shaughnessy 2008; Pättiniemi 2008; Perista 2008; Pestoff and Stryjan 2008; Spear 2008). A tanulmányok kiemelik, hogy a hátrányos helyzetű térségekben munka nélkül élő hátrányos helyzetű emberek önfenntartásának elősegítésében fontos szerepet játszhatnak e programok. A szövetkezetek révén a mindennapi megélhetési problémákkal küzdők lehetőséget kapnak arra, hogy csatlakozzanak egy termelő-szolgáltató tevékenységet végző közösséghez, ahol előteremthetik a mindennapi megélhetéshez szükséges jövedelmüket. A szövetkezetekben folyó munkavégzés mindezek mellett munkaszocializációs előnyöket is rejt, így amennyiben a társadalmi-gazdasági körülmények megfelelőek, a szociális-szövetkezetek köztes munkaerőpiacként funkcionálhatnak a továbbhaladás esélyét növelve az elsődleges munkaerőpiaci reintegráció felé.

A területi összefüggések szerint azonban a kistérségi paneladatokon identifikált legújabb modellek a munkahelyteremtő programok szignifikáns, de viszonylag enyhe hatását jelzik. Nagyságrenddel fontosabb tényezőnek bizonyul – a makrogazdasági konjunktúra mellett – a munkaerő foglalkoztathatósága (Major, Tétényi 2013). A fenti szakirodalmi elemzésekből kiindulva tehát a jelen írás kiemelt célja, hogy a konvergencia-régiókban a hátrányos helyzetű álláskereső foglalkoztathatóságát területi-strukturális megközelítésben vizsgálja. Ennek egyik eleme az EU-támogatással eddig megvalósult országos, komplex foglalkoztathatóság-javító programok összehasonlító értékelése, sikeres és kevésbé sikeres elemeinek feltárása, valamint javaslatok megfogalmazása a későbbi ilyen jellegű projektek számára. Ezt az általános célt a jelen írás az előzmények feltárásától, a tervezési, felkészülési folyamat értékelésétől, a célcsoportok és külső szereplők kiválasztásától, az egyes programelemek részletes elemzésén át a sikeres és továbbfejlesztendő tényezők beazonosításáig terjedő elemzés révén valósítja meg. Így a vizsgálat további célja, hogy feltárja a képzési, a foglalkoztatásbővítő, a szolgáltató, a lakhatást, valamint a vállalkozóvá válást támogató elemek feltételrendszerét, területi-strukturális illeszkedését és hasznosulását.

Kutatási módszerek

Bár a vizsgált két program a Közép-Magyarországi Régió kivételével lefedte az ország egész területét, a jelen munka területi kerete a komplex programmal fejlesztendő járásokat magukba foglaló megyékre korlátozódik, mivel elsődleges célja a leghátrányosabb helyzetű térségekben élők foglalkoztathatóságának vizsgálata (13 megye, 106/2015. Kormányrendelet, 1. ábra).

1. ábra: A kvalitatív vizsgálatba bevont megyék

A foglalkoztathatóság-javító programok gazdája a Nemzeti Foglalkoztatási Alapot (korábban Munkaerőpiaci Alapot) kezelő Nemzetgazdasági Minisztérium (korábban Szociális és Munkaügyi Minisztérium) volt, amely a feladatokat a megyei kormányhivatalokkal (korábban a hét regionális munkaügyi központtal) konzorciumban valósította meg. A gyakorlati megvalósításért a megyei kormányhivatalok foglalkoztatási főosztályai (korábban regionális munkaügyi központok) feleltek. Míg a 2008 és 2011 között futó projekt a TÁMOP-1.1.2-07/1-2008-0001 „Decentralizált program a hátrányos helyzetűk foglalkoztatásáért”, addig az utóbbi, 2011 és 2015 között megvalósított a TÁMOP-1.1.2-11/1. „A hátrányos helyzetűek foglalkoztathatóságának javítása (Decentralizált programok a konvergencia régiókban)” címet viselte. Az elérni kívánt célok mindkét esetben a hátrányos helyzetű munkanélküliek és inaktív

foglalkoztathatóságának javítása, a nyílt munkaerőpiaci (re)integráció támogatása volt.

Míg a vizsgálat kezdeti időpontjában megvalósuló program 2011-es értékelése dokumentumelemzésre (szakmai eljárásrend, költségvetési összesítések, kommunikációs tervek, cselekvési és előrehaladási ütemtervek és beszámolók) épült, addig az öt évvel később megvalósított értékeléshez a foglalkoztatási főosztályok munkatársaival készített mélyinterjúk nyújtottak segítséget. A programért felelős munkacsoportok meggyéknként eltérő számú referenssel álltak fel, egyes esetekben ezért a programvezetőt kérdeztük, más esetekben pedig a vezető mellett külön képzési referens bevonására is lehetőség nyílt. A strukturált interjúvázlatok hat kiemelt témakört öleltek fel, a program általános értékelésén túl az egyes programelemek (képzés, vállalkozóvá válás, foglalkoztatásbővítés, lakhatás, munkaerőpiaci szolgáltatás) részletes értékelésére adtak lehetőséget. Az interjúk értékelését a nyilvánosan hozzáférhető, kiadható a bevonni tervezett és a ténylegesen bevont, a programokat sikeresen teljesítő és lemorzsolódó személyek utánkötéses létszám-, illetve költségadatai segítették. A kapcsolódó adatokat a megyei kormányhivatalok foglalkoztatási főosztályai bocsájtották rendelkezésre. Ezen adatok jelentették az alapját a térségi hatás mérésének, amely területi reintegrációs (TRHM₁₋₂) mutatók kidolgozását tette szükségessé. A TRHM-k számítása az alábbi, szerzők által alkalmazott képletek szerint történt:

$$TRHM_1 = \frac{a}{b + \sum_{i=1}^n x_i}, \text{ ahol}$$

a – A vizsgált programba bevont és a 180. napom még foglalkoztatottak vagy vállalkozók száma.

b – A program kezdetén 2011 áprilisában nyilvántartott regisztrált álláskeresők száma.

x_i – Újonnan belépő regisztrált álláskeresők száma havonként (2011 áprilisától 2015 októberéig).

A másik használt mutató a program segítségével tartósan (180. nap) elhelyezkedettek arányát méri a vizsgált időszakban az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezkedett álláskeresők összegéhez viszonyítva. Ez a fentebb tapasztaltaknál kisebb területi differenciát eredményez, hiszen a nevezőben hangsúlyosan megjelenik a lokális munkaerőpiac felszívó képessége. Így a hátrányos helyzetű térségekben a foglalkoztathatósági program területi hatása relatíve markánsabbnak, míg a munkaerőpiaci szempontból jóval stabilabb megyékben értelemszerűen csekélyebbnek

tűnik majd. A csekélyebb területi hatás mögött persze egyes esetekben az is állhat, hogy volt megye, amely egy-egy projektemre nem nyújtott be támogatási kérelmet (2–3. ábra).

$$TRHM_2 = \frac{a}{\sum_{i=1}^n x_i + \sum_{i=1}^n y_i}, \text{ ahol}$$

a – A vizsgált programba bevont és a 180. napom még foglalkoztatottak vagy vállalkozók száma.

x_i – A vizsgált időszakban önállóan az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezkedettek havi száma (2011. május – 2015. október).

y_i – A vizsgált időszakban közvetítéssel az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezkedettek havi száma (2011. május – 2015. október).

Eredmények

A foglalkoztathatóság javításának tapasztalatai a gazdasági válság idején

A vizsgálatok rámutattak, hogy a 2008 és 2011 között megvalósított program erősségei, eredményei kiváló alapot szolgáltattak a 2016-ban zárult humán erőforrás-fejlesztéshez. A korábbi program sikereihez hozzájárult, hogy már akkor kiemelt figyelmet fordítottak bizonyos munkaerőpiaci szolgáltatásokra, többek között az egyéni és a csoportos tanácsadásra, amelynek fontos szerep jutott az álláskeresők mielőbbi elhelyezkedésében. Ennek nyilvánvaló oka, hogy az egyszerre segíti a munkakeresést, a munkavállalást, a gyakorlatszerzést, valamint a munkaadókkal való kapcsolatteremtést. A mentorálással kiegészített, személyre szabott programtervek a munkaerőpiaci lehetőségek, irányok meghatározása szempontjából bizonyultak lényegesnek, hiszen így az álláskeresők egyéni adottságai, elképzelései ismeretében személyre szóló egyéni tervet dolgoztak ki a tanácsadóval közösen. A mentor tehát biztosította a folyamatos személyes segítő háttérrel. A szakmai és személyes fejlesztés irányítása, a lehetőségek közös mérlegelése, az új pálya kialakításához, felépítéséhez, a képzés megválasztásához és befejezéséhez, az önálló elhelyezkedéshez és a munka megtartásához szükséges készség kialakítása, megerősítése is feladata.

A program sikerességéhez hozzájárult, annak az egyes elemek hatását erősítő, többdimenziós jellege. Ebben fontos szerepet játszott – túl azon, hogy a munkaerőpiaci igényekkel összhangban álló, széles értelemezett, akár pályamódosítást megalapozó képzéseknek már ekkor kiemelt szerep jutott –, hogy a támogatások elsősorban azokra a

problémákra és problémacsoportokra koncentráltak, amelyek a hagyományos foglalkoztatáspolitikai eszközökkel és módszerekkel nehezebben kezelhetők. Ez természetesen azt eredményezte, hogy számos személyre szabott szolgáltatást jelentős forrást kellett mozgósítani. Az eszközök és eszközkombinációk kiválasztása során elsődleges szempont volt, hogy a megvalósuló támogatások segítségével az emberek készek és képesek legyenek önállóan munkát keresni, és (tartósan) munkát végezni – lehetőség szerint – a nyílt munkaerőpiacon.

Ugyanakkor a korábbi program során is megfigyelhető volt a lemorzsolódás, amelynek hátterében részben a programba bevont álláskeresők együttműködési hajlandóságának, motivációjának hiánya, a rendezetlen, vagy kötöttségeket feltételező családi háttere, az egészségügyi problémák, a feladatoktól, a tanulási nehézségtől való, különösen az idősebb, iskolarendszerből régebben kikerült emberek esetében megfigyelhető félelem állt. Jobb esetben az okok között szerepelt a program során új munkaviszony létesítése, amely esetben a munkáltató nem mindig járult hozzá a képzés folytatásához.

A vizsgálat rámutatott, hogy a képzés sikeressége – a bevont személyek összetételét tekintve – erőteljesen kor- és végzettségfüggő, hiszen a fiatalok és az elvalut szakképzettséggel rendelkezők nagyobb, az idősebbek és szakképzetlenek alacsonyabb arányban vettek benne részt. Utóbbi esetben külön érdemes említeni az 50 év felettiek csoportját, akiket nem mindig könnyű meggyőzni arról, hogy egy képzés megkönnyítheti az elhelyezkedésüket. Sokan idegenkedtek a gondolattól, hogy hosszabb idő után ismét iskolapadba üljenek. A gyermekgondozásból visszatérőknek komoly problémát jelentett, hogy legtöbb esetben nem regisztráltatták magukat a munkaügyi központokban, ezért felkeresésük sem egyszerű a mentorok számára. A képzésében mindkét vizsgált időpontban komoly kihívást jelentett, hogy a gyermekek elhelyezése nem minden esetben volt megoldható.

A 2008–2011-es program során további nehézséget jelentett, hogy a gazdasági válság által különösen sújtott területeken a munkáltatók számos esetben még bérköltség-támogatással sem voltak fogadókészek új munkavállalók felvételére, így jelentős volt azon résztvevők száma, akik a képzést már befejezték, de támogatott foglalkoztatásuk nem, vagy csak később valósult meg. A támogatott foglalkoztatásba történő elhelyezkedést tehát nagymértékben akadályozta a kialakult gazdasági helyzet, a vizsgált térségekben minden napos létszámleépítések, elbocsátások voltak jellemzők. A lemorzsolódás okai között megjelent, bár nem jelentős számban, hogy az együttműködés hiánya, vagy éppen egészségügyi okok miatt a munkáltatók már a próbaidő alatt megszüntették a bevont személyek munkaviszonyát. Jobb esetben számukra kedvezőbb feltételeket kínáló

álláslehetőséget találtak a támogatott foglalkoztatás időtartamának fele előtt, vagy (ismét kis számban) vállalkozóvá váltak.

Az első program egyik általános tanulsága volt, hogy a foglalkoztathatósági programok során érdemes kiemelt energiát fordítani azok külső környezetének erősítésére, mind a munkáltatókkal való kapcsolattartás, mind pedig a mentorálás erősítése (motiválás, csoportspecifikus problémák áthidalása) révén.

A foglalkoztathatóság javításának tapasztalatai napjainkban

Tervezés

A foglalkoztathatóság javítását célzó programok tervezésénél, megvalósításánál mindenképp érdemes figyelembe venni néhány területi jellegzetességet. Mivel a vizsgálat területi kerete változatlan maradt, kijelenthető, hogy a komplex programmal kedvezményezett járások jelentős része továbbra is agrárjellegű, sokszor kedvezőtlen adottságokkal bíró terület, ahol magas az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező álláskeresők aránya. A járási székhelyeket körülölelő kis falvak nehezen megközelíthetőek, és sok esetben a közlekedés sem támogatja a munkába járást. A nagyobb, feldolgozóiparral és/vagy kereskedelemmel jellemezhető járási székhelyek, illetve megyeszékhelyek munkaerőpiaci helyzete 2016-ra kedvezőbb képet mutat, azonban a központtól távolodva – az alacsony munkaerőpiaci mobilitással összefüggésben – a helyzet egyre kevésbé ad okot optimizmusra. Ugyanakkor a megyeszékhelyeken, illetve nagyobb városokban a gazdasági válság nem egy helyen egész megyére kiterjedő, tartós munkaerőpiaci instabilitást eredményezett, az akkor álláskeresővé vált, elavult szaktudással rendelkezők problémáinak kezelésére számos specifikus programra már a TÁMOP-ot megelőzően is szükség volt. Ezen programok bevonási tapasztalatai abban is támpontot nyújtottak, hogy felmérjék, az álláskeresők mennyire voltak munkaképesek, foglalkoztathatók, mennyire akartak, illetve tudtak dolgozni.

Az álláskeresők bevonását, valamint a kapcsolattartást egy újabb területi jellegzetesség érintette, mégpedig, ha az álláskeresők a saját szakmájukban nem találtak lakóhelyükön, mi több régiójukban munkát, és a megyehatáron túlnyúló, nyugat-magyarországi, vagy fővárosi lehetőségek keresésében érdekeltek. Nem véletlen, hogy ezzel összefüggésben talán a lakhatási támogatás az, amely a legkisebb mértékben hasznosult a program végrehajtása során, egyrészt, mivel később kapcsolták be a projektbe, másrészt ezen új támogatási formával kapcsolatban nem voltak hosszú távú tapasztalatok. Alkalmazásának

módszertana nem egyszerű, ráadásul a lakóhelyi regisztrációtól távoli munkavállalásból adódóan az ügyintéző távolsága a munkaadót is elbizonytalaníthatja.

A tervezés során felmerülő további területi szempont az a közigazgatási változás, amely a dekoncentrált közigazgatás fókuszát a régiósról megyei szintre helyezte. A projekt újratervezése mind a költségek, az adminisztráció, mind pedig a célcsoport-méretek tekintetében is szükségessé vált.

Az új program a korábbi sikeres elemekre építve továbbra is fontosnak tartotta, hogy képzett, munkaerőpiaci szolgáltatást, mentorálást és tanácsadást nyújtani képes szakembereket biztosítson, amit saját erőből a szervezetek nem minden esetben tudnak megoldani. Ugyanakkor a személyre szabott foglalkozás, segítségnyújtás, problémafeltárás, együtt gondolkodás és közös megoldáskeresés jelentősen növeli a résztvevők motivációját, segítve az ügyfelek, képzést, vagy éppen támogatott foglalkoztatást követő álláskeresését.

A program tervezési, felkészülési fázisa is zökkenőmentes volt, a célcsoportok előzetes felmérése, a KSH és a belső regiszter adataira támaszkodó munkaerőpiaci prognózisok, a jogszabályban meghatározott hiányszakmák mellett a kamarák által nyújtott terület-specifikus hiányszakma-listák, az „állásfeltárás” folyamán a munkáltatók személyes felkeresése, a támogatási lehetőségek kiajánlása, az előző program(ok)ból átvett koncepciók támogatták az indulást. A programra természetesen mindenhol igény mutatkozott, amelynek hiányában az előző projekt lezárását követően „szolgáltatási vákuum” keletkezett volna.

A tervezés során kiemelt figyelmet fordítottak a nemek közötti esélyegyenlőség biztosítására, így a női álláskeresők csoportja is hangsúlyossá vált. A kompenzációra azért is szükség volt, mivel a képzés kiemelt programelem, ugyanakkor a hiányszakmák nagy része férfi munkaerőt igényel. Az esélyegyenlőség elve mellett fontos volt a gyors reagálás, hiszen minél hosszabb a munkaerőpiactól távol töltött idő, annál nehezebb az álláskereső integrációja. Bevonásuk, informálásuk, a program szereplői közötti kapcsolattartás, a koordináció a foglalkoztatási főosztályok és osztályok rendszerén keresztül, állásbörzék, álláskeresői tájékoztatók, munkáltatói fórumok, valamint a média segítségével történt. Itt a fő problémát a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők megszólítása jelentette, sokuk nem használja az internet adta lehetőségeket, nyomtatott sajtót ritkán olvasnak, a televízióban sem a hírműsorokat követik figyelemmel, így elérésük szinte kizárólag személyesen, a foglalkoztatási osztályokon lehetséges.

Az esélyegyenlőség megteremtése ugyanakkor nem volt mindig zökkenőmentes, hiszen a képzési program idejére a gyermekfelügyeletet

sok esetben nem sikerült megvalósítani, a szolgáltatás továbbra sem megfelelően kiépített. Ugyanakkor a területi különbségek sem minden esetben érvényesültek, a programba bevont romák számát pl. a program nem a térségi differenciák mentén rögzítette, amelyet esetenként a magukat romának valló, de egyéb szempontoknak nem megfelelő álláskeresők bevonásával lehetett kompenzálni. A helyzetet nehezítette, hogy sokan fel sem vállalták az identitásukat. A legnehezebb azonban az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők fejlesztésének kérdése volt, akik olyan hátrányokkal rendelkeznek, hogy irányukba támogatással sem lehet közvetlen keresletet generálni a munkaerőpiacon. A munkaadók bevonása sem volt zökkenőmentes, hiszen, bár sokan a támogatás reményében bejelentették az igényüket, a cégek azon része, amelyik nem bíz a munkaerőpiaci szolgáltató szervezetben, inkább piaci közvetítővel dolgozik, maga adja fel a hirdetést, a személyes kapcsolatokat helyezi előtérbe, esetleg más cégektől csábít el dolgozókat. A munkaadók egy része ugyanakkor nem szívesen vállalja a többletadminisztrációt, a kötelezettségeket, a saját költségen történő kötelező foglalkoztatást. A munkaadók nagyobb részét kitevő számos kis- és középvállalkozás nem is rendelkezik az adminisztrációhoz szükséges erőforrással.

A területi szempontok figyelembe vételének másik aspektusát jelenti az egyenlőtlen munkalehetőségek mobilitás támogatása révén történő enyhítése. Bár 2012. év végétől lehetőség van lakhatási támogatás igénybevételeire, abban az esetben, ha a munkaadó telephelye a munkavállaló lakóhelyétől legalább 100 km-re fekszik, ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a mobilitásnak nem csak objektív, hanem szubjektív tényezői is vannak, amelyek túlmutatnak a pénzügyi feltételek biztosításán. Ugyanakkor elsődleges fontos lehet a helyben foglalkoztatás biztosítása, így a támogatási elem leginkább a fiatalabb, családi kötöttségek nélküli, magasabb iskolai végzettségű álláskeresők számára jelent segítséget.

A megvalósítás feltételei (bő támogatási keret, elégséges idő) rendelkezésre álltak, ráadásul a költségek előfinanszírozása biztosított volt, amely hozzájárult a program sikeréhez. A közbeszerzés, jellegéből adódóan, azonban hosszadalmas folyamat, ahol komoly kihívást jelent a legjobb szakmai referenciákkal rendelkező szolgáltató kiválasztása. A mentoráló szervezet bevonásának kívülről történő megoldása tehát nem mindig javítja a programok hatékonyságát, az adminisztratív szabályozás (közbeszerzés, valamint a mentorokra háruló adminisztrációs feladatok sokasága) a szakmai követelményekre sem minden esetben érzékeny.

Képzés

Bár a képzési programelem több irányú szakmai fejlődésre is lehetőséget biztosít, (ld. OKJ-s képzések), ezek kiegészülnek ún. „B-körös”, zömében alacsonyabb szintű, betanító szakmai képzésekkel. A hatósági képzések gyakorlatilag a C-, D- és E-típusú vezetői engedély megszerzésére irányulnak, míg hangsúlyosan jelenik meg a palettán a 7–8. osztályos felzárkóztató képzés is. A hátrányos helyzetű csoportok aránya szempontjából felülreprezentált járások, megyék esetében a folyamatosan biztosítandó általános iskolai végzettség megszerzésére irányuló képzések jelentősége tehát kiemelkedő. Ez utóbbi nem csak a továbbtanulás megalapozásához szükséges, de készség- és kompetenciafejlesztést is megvalósít, ráadásul a C-kategóriás jogosítvány megszerzésének is feltétele. Ennek ellenére a részvételi arányok tekintetében a szakmai képzések magasan vezetnek, amelyeket a felzárkóztató, végül a vezetői engedély megszerzésére irányuló képzések követnek. Egyértelmű a törekvés, hogy a szakmai képzések a hiányszakmákra irányuljanak, bár ezek meghatározása nem kellően egzakt. A támogatások nagyobb része azon területekre irányul, ahol a munkáltatók legnagyobb arányban jelzik igényüket. Gyakori, hogy egy adott térségbe érkező nagyobb foglalkoztató már az infrastruktúra kiépítése előtt jelzi ilyen irányú elképzeléseit. A program során a gyakorlatszerzés lehetősége is biztosított, hiszen már a képzéseknek is van gyakorlati része, a támogatott foglalkoztatás pedig újabb lehetőséget biztosít a gyakorlatszerzésre. Ugyanakkor a munkaadók gyakran a képzések által biztosított gyakorlati időt kevesellik. A képzések felvételi vizsgával kezdődnek, hiszen az alkalmasság felmérése mellett általános jellegű alapismeretek szükségesek, amelyre lehet építeni. A munkáltatók bevonása a felvételnél és a záróvizsgáknál is hangsúlyos. Bár az OKJ-képzések tanterve kötött, a betanító képzéseknél lehetőség van arra, hogy a munkáltatók által jelezett igényeket beépítsék. A képző intézmény ehhez igazodva tudja kidolgozni a programot.

A tanfolyamok időtartama igazodik a bejárási lehetőségekhez, hiszen azok egy részének a megyeszékhelyek adnak otthont. A viszonylag hosszú futamidejű program lehetőséget teremtett egy évnél hosszabb időtartamú képzések lebonyolítására is. A képzések révén viszonylag sokan el tudtak helyezkedni.

Természetesen a sikerességet a csoportdinamika is segíti, ahol megvan az összhang, szívesen tanulnak együtt, jól haladtak az ismeretek elsajátításával, ott nagyobb az esélye a sikeres vizsgának és a szakmában történő elhelyezkedésnek. A siker képzési típustól is függ, általános tapasztalat, hogy a felzárkóztató képzésben részt vevők kisebb, míg a

betanító képzéseknél (ahol a résztvevők tudják mit és hol fognak dolgozni) nagyobb a tanfolyamot teljesítők aránya. Továbbra is igaz azonban, hogy a fiatalok szívesebben kapcsolódtak be, míg az idősebbek alacsonyabb arányban vettek részt a képzésben.

Meglepő ugyanakkor, hogy a nyelvismeretek megszerzésére, a vállalkozói ismeretekre és az informatikai készségek elsajátítására irányuló képzések nem egy esetben háttérbe szorulnak. Előbbi esetében jelentős a bukási arány, a vállalkozói képzéseknél pedig (mivel a vállalkozások indítása nem egy időben történik) nehézséget okoz egy tanfolyam meghirdetéséhez szükséges résztvevői létszámot egy időben megszervezni. Az alapfokú informatikai képzések a tapasztalatok szerint nem jelentenek valódi segítséget az elhelyezkedésben. A magasabb szintű programozói ismeretek oktatására ugyanakkor a célcsoport körében nem mutatkozik kellő igény.

Természetesen sok esetben a képzések sem oldanak meg mindent azonnal, hiszen a munkahelyek hiánya, a gyakorlati ismeretek hiánya, a foglalkoztatási diszkriminációra okot adó adottságok megléte, de a tartósan álláskeresői státusz is nehezíti a résztvevők elhelyezkedését. Ezt nehezíti a programba bevontak egy kisebb részének magatartási problémái, az együttműködés hiánya, amely a csoport többi tagjára is kedvezőtlen hatást gyakorolhat.

Vállalkozás és foglalkoztatásbővítés

A vállalkozásindító támogatási elem természetesen nem minden álláskereső számára jelent megoldást. A szakmai, anyagi háttér, az egyéni adottságok, a kockázatvállalásra való hajlandóság, a motiváltság és a rátermettség előfeltétele a sikernek. Aki belevág, az komolyan is gondolja, bízik a megvalósítás sikerében, mivel a kapcsolódó hat hónapra szóló minimálbérnek megfelelő összeg önmagában nem motivál. Némileg meglepő lehet a nők kiemelkedő aránya az igénybe vevők között, ugyanakkor a programban nem volt számottevő az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. Ebből is kitűnik, hogy vállalkozói motiváltság és a kvalifikáció szintje között egyértelmű összefüggés van. A strukturális jellegzetességek mellett a programelemnek területi meghatározottsága is jelentős. A döntően szolgáltató vállalkozások (elsősorban kereskedelmi, vendéglátóipari, egyéb) fogyasztópiac- és infrastruktúrafüggők, tehát elsősorban nagyvárosokhoz, megyeszékhelyhez, vagy nagyobb lélekszámú járási székhelyhez kapcsolódnak. A kisebb településeken inkább mezőgazdasági, őstermelői önfoglalkoztató vállalkozások jelennek meg.

A támogatási időszakban a résztvevők közül szinte mindenki, fél év elteltével közel négyötödük fenntartotta a vállalkozását. A vállalkozási

ismereteket adó képzés a fent – a képzésekkel kapcsolatban – említett okok miatt nem mindenhol indult, ezért javasolható volt a TÁMOP 2.3.6. projektbe (fiatalok vállalkozóvá válása) történő bevonódás, ahol a vállalkozást indítók komplexebb segítségnyújtásban részesülhettek. A szerzők minden vállalkozóvá válást támogató program esetében kiemelten fontosnak tartják a vállalkozói képzésen túl azokat a motivációs a tréningeket, amelyek segítségével a résztvevők jobban hisznek a terveik megvalósításának sikerében. A képzés során az üzleti tervek nem csak számszaki, hanem megvalósíthatósági szempontú szűrése mellett hasonlóan fontos a piaci, szolgáltatási igények monitorozása, valamint a vállalkozói együttműködési lehetőségek feltárása és elősegítése. Az ilyen jellegű szolgáltatások, induló egyéni vállalkozásokat segítő tanácsadó hálózatok működtetése természetesen túlmutat az itt elemzett program keretein, lehetőségein. A támogatási programok egymásra épülése azonban a jövőben biztosítható lenne, amennyiben azok figyelembe veszik az itt induló vállalkozások fejlődési, bővülési lehetőségeit, esetleg a jövőbeni foglalkoztatáshoz nyújtott támogatások révén.

A szakképzettséggel rendelkező álláskeresők elhelyezkedését és a munkahely megtartását segítő elem úgy ösztönzi a foglalkoztatást, hogy a bér mellett a szociális hozzájárulási adót részben vagy egészen megtéríti a munkáltató számára. A kedvezmények mértéke konstrukciófüggő, mivel a rövid- és hosszú távú, fiatalokra és 50 év felettiekre kidolgozott támogatási lehetőségek eltérő továbbfoglalkoztatási kötelezettséget (0–6 hónap) és bérköltség-támogatást jelentett (75–100%), utazási költségtérítéssel kiegészítve. A fél éves utánkövetés rávilágított, hogy a bértámogatások révén felvettek akár háromnegyede is még munkában állt. Ennek alapján úgy tűnik, hogy akit ilyen támogatással alkalmaznak, az nagyobb eséllyel maradhat foglalkoztatásban, vagy könnyebben tud elhelyezkedni egy másik munkahelyen. Ez alól kivételt jelent a 90 napos támogatási konstrukció, ahol a munkavállaló nem kockáztat, mivel a 100%-os támogatás mellett bárkit felvehet, és amennyiben nem válik be, a lejárat után következmény nélkül elküldhet. Bár a programok értékeléséből kiderül, hogy a továbbfoglalkoztatási kötelezettséggel párosuló bértámogatások, illetve a vállalkozóvá válás támogatása hatékonyak bizonyulnak, az igazsághoz hozzá tartozik, hogy míg a tartós munkanélküliséggel veszélyeztetettek bevonási aránya, sikeressége kiemelkedő, addig a legalacsonyabb iskolázottságúaké itt is messze elmarad az optimálistól.

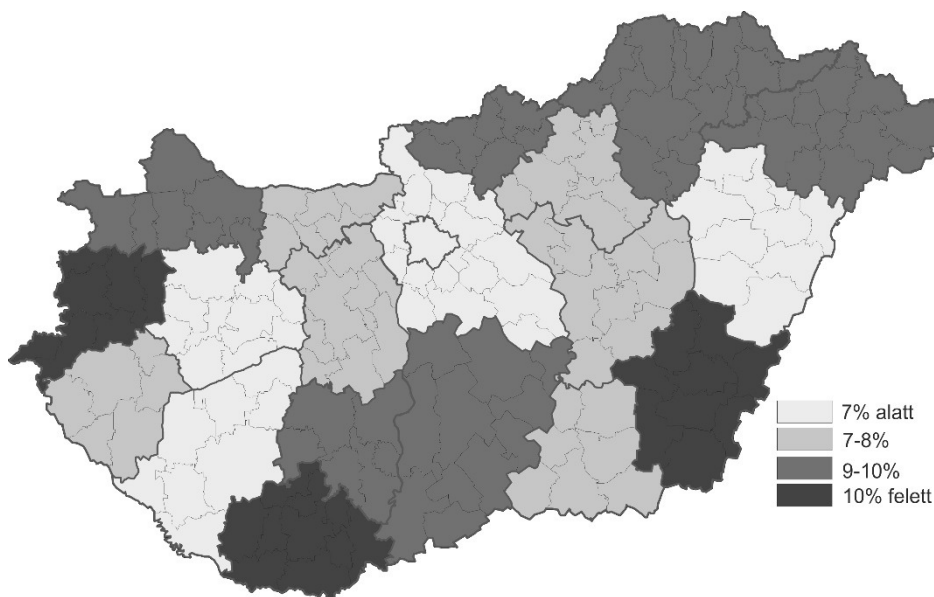
A program eredményességének, területi hatásainak mérésére természetesen számos módszer létezik, a jelen írás az utánkövetés segítségével a programba bevont és a 180. napon még foglalkoztatottak számát viszonyította a program teljes időszakában (2011. áprilistól 2015 októberéig) újonnan regisztrált álláskeresők összegéhez. Természetesen

árnyalja a képet, hogy a megyénként bevonandó álláskeresők minimum célszáma központilag meghatározott volt, attól felfelé azonban el lehetett térni. A központi allokációs számítások során olyan tényezőket vettek figyelembe mint a regisztrált álláskeresők, az alacsony iskolai végzettségűek és a munkaerőpiaci programokba bevontak aránya.

Az így kapott, utánkövetésre épülő térstruktúra nyilvánvalóan nem kizárólag a program erőfeszítéseinek különbségeire reflektál (annak indikátora a programot sikeresen befejezők és a bevontak hányadosa). Ehelyett inkább a helyi munkaerőpiacok területileg differenciált felszívó-képességének függvényében árulkodik a hatásról. Tehát az alábbi területi egyenlőtlenségek két fő differenciáló faktora a munkaerőpiaci helyzet alapján bevont álláskeresői csoport létszáma és a munkaerő-kereslet intenzitása. Természetesen csak ezt követi a program helyi eredményessége, amelynek mutatója inkább a projektet sikeresen zárók aránya a bevont teljes populációhoz képest (2. ábra).

2. ábra: A program hatásának területi különbségei ($TRHM_1$)

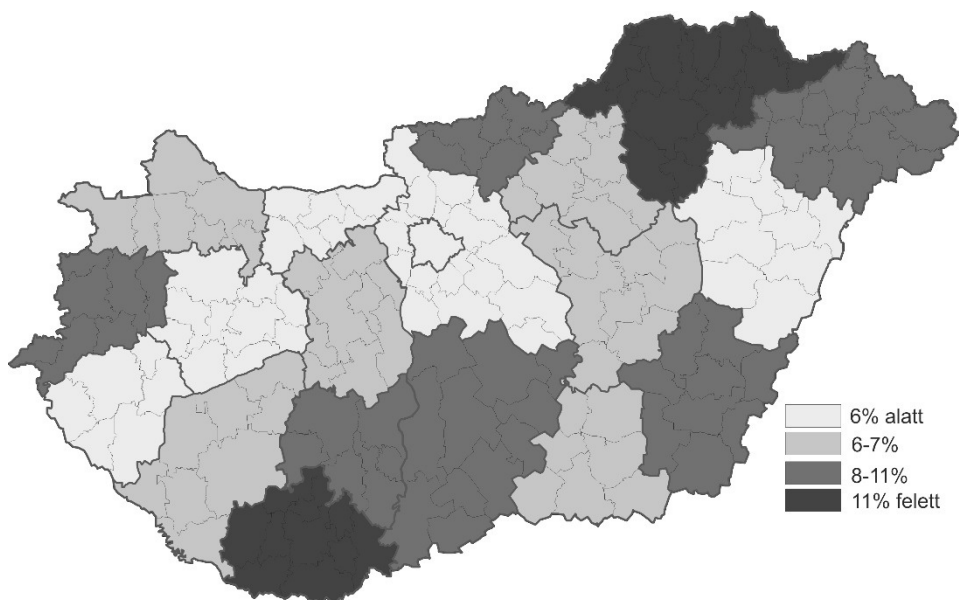

Adatok forrása: megyei kormányhivatalok foglalkoztatási főosztályai

A 3. ábra esetében a munkaerőpiac „felszívó” hatása még határozottabban érvényesül a térszerkezetben, azonban területi kiegyenlítő hatással. A kartogram – 2. ábrához képest – ott mutatja a program jelentősebb hatását, ahol az elsődleges munkaerőpiac „abszorpciós képessége” amúgy csekélyebb (Borsod-Abaúj-Zemplén,

Baranya). Ezzel szemben sok más esetben a TÁMOP-hatás kevésbé markánsan jelenik meg, hiszen itt az elsődleges munkaerőpiac által indukált kereslet a vizsgált időszakban jelentősebb (Vas, Győr-Moson-Sopron).

3. ábra: A program hatása a munkaerőpiac „felszívóképességének” tükrében (TRHM₂)

Adatok forrása: megyei kormányhivatalok foglalkoztatási főosztályai

A fentiek alapján is joggal ismételhetjük a jól ismert tényt, miszerint a jelentős forrásigényű foglalkoztathatóság-javító programok hatékonysága a jó „felszívóképességű” munkaerőpiacokon megsokszorozódik, így azok eredményessége gazdaságélénkítő programmal párhuzamosan, vagy arra ráépülve jelentősebb. Ettől függetlenül, a programok jó része növelheti a lineáris és a horizontális mobilitást is, hosszú távon dinamizálva a hátrányos helyzetű térségeket is. Azt azonban célszerű figyelembe venni, hogy a mobilitás objektív feltételeinek javulása nem jár automatikusan a C-típusú álláskereső (Tésits, Alpek 2013) mobilitási hajlandóságának növekedésével.

Következtetések

A vizsgálatokból kitűnt, hogy a foglalkoztathatóság-javító programok legnagyobb arányban az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezőket, a tartós munkanélküliséggel veszélyeztetetteket (három hónapon túl regisztrált, hátrányos helyzetű településen élő, csoportos létszámleépítésben érintett, roma), valamint a fiatal álláskeresők helyzetét volt hivatott javítani. A program szakmai megalapozását segítették a munkaerőpiaci prognózisok, az állásajánlatok monitorozása, összesítése, valamint a munkáltatókkal való folyamatos kapcsolattartás. A körültekintő tervezés, a kedvezményezettek informálása, alapos felkészítése, a személyre szabott, mentorálással kiegészített szolgáltatások, a munkáltatókkal és a képző intézményekkel kialakított jó kapcsolatok, a hosszú távú támogatási lehetőségek, amelyek a beilleszkedést is segítik, tekinthetők a sikeresség legfontosabb elemeinek.

Az értékelésből kiderült, hogy a feldolgozó ipari, a kereskedelmi és a szolgáltató tevékenységekhez kapcsolódó bérjellegű támogatások bizonyultak a leginkább preferált eszköznek, itt azonnal érezhető eredményekkel jár a program. A betanító, illetve szakképzések akkor kerülnek előtérbe, amikor a szakképzett munkaerő hiánya konkrétan körvonalazható képzési igényeket támaszt. A program gazdája és a megvalósítók között a kommunikáció folyamatos volt, a módosító javaslatokra a minisztériumban fogadókészség, nyitottság mindvégig jellemző volt. Bár az első program tapasztalatai alapján is úgy tűnik, sikerült a megvalósítás külső környezetének erősítése, ugyanakkor érdemes felhívni a figyelmet néhány olyan körülményre, amely mindkét projekt megvalósítását nehezítette. Az egyik a lemorzsolódás jelensége, amelynek háttérében az együttműködési hajlandóság hiánya, a rendezetlen családi háttér, az egészségügyi problémák, a tanulási nehézségtől való félelem állhat. Az utóbbi esetben, különösen az idősebb álláskeresők megfelelő motiválása elősegítheti a nagyobb arányú részvételt. A másik tartós problémát a képzéshez kapcsolódóan az jelentette, hogy a gyermekek elhelyezése sok esetben nem volt megoldható. A programelemek egy részénél, különösen a kiválasztási folyamatban a területi különbségek, sajátosságok fokozott figyelembe vétele javasolható a jövőben. A szerzők továbbá szükségét érzik a munkaerőpiaci szervezettel szembeni esetlegesen fennálló bizalmatlanság csökkentésének, annak érdekében, hogy a jelenleginél nagyobb arányban váljon lehetővé a munkaadók bevonása a hasonló jellegű programokba. Érdemes hangsúlyt helyezni arra is, hogy az

adminisztratív szabályozás ne eredményezhesse a szakmai követelmények háttérbe szorulását.

A szerzők minden vállalkozóvá válást támogató program esetében kiemelten fontosnak tartják a vállalkozói képzésen túl azokat motivációs a tréningeket, amelyek segítségével a résztvevők jobban hisznek a terveik megvalósításának sikerében. A képzés során az üzleti tervek nem csak számszaki, hanem megvalósíthatósági szempontú szűrése mellett hasonlóan – bár a térségi tanácsadó hálózat működtetése túlmutat a jelen értékelés keretein – fontos lehet a piaci igények monitorozása, valamint az együttműködési lehetőségek feltárása is. Megfontolandó a támogatási konstrukciók akár programon belüli egymásra épülése, kiegészítve a foglalkoztatáshoz nyújtott támogatásokkal.

A csoportspecifikus értékelés sajnos minden elem esetében rámutatott, hogy a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezőket jóval kisebb mértékben és hatékonysággal lehet bevonni a foglalkoztathatóság-javító programokba. Bár a vizsgált megyékben a hátrányos helyzetű regisztrált álláskeresői célcsoportok nagy számban állnak rendelkezésre, a jövőben célszerű lenne megfontolni, hogyan lehetséges a gazdaságilag inaktívak felkutatása, illetve bevonása. Sokan lehetnek, akik a feketemunkát választják, vagy egyáltalán nem akarnak dolgozni, de munkaerőpiaci integrálásuknak elsőként természetesen a jogi előfeltételeit kell megteremteni, amely folyamat elején sokszor a személyi okmányok elkészítése, majd a járási hivatali regisztráció áll.

A jelen vizsgálat is rámutatott, hogy nagyobb a várható határhaszna egy olyan foglalkoztathatósági programnak, amely munkaerőpiaci-kereslet által orientált gazdasággal rendelkezik. Az ilyen programok persze gazdaságélénkítő beavatkozások nélkül is értékelhetők hosszú távú befektetésként, hiszen egyik céljuk a foglalkoztathatóság mellett a munkaerő mobilitási képességének növelése. Ez azonban nem jelenti automatikusan a mobilitás szubjektív faktorainak kedvező irányú változását, különösen a hátrányos helyzetű álláskeresők csoportjai esetében.

Irodalom

- Adato, M., Haddad, L. (2002). Targeting Poverty through Community-based Public Works Programmes: Experience from South Africa, *The Journal of Development Studies*, 38 (3) 1–36.
- Alpek, B. L., Tésits R. (2014a), A munkaerőpiaci szenzitivitás. *Területi Statisztika* 54 (4) 333–359.

- Alpek, B. L., Tésits R. (2014b), Egy többváltozós modell definiálása az álláskeresők mobilitási fokának vizsgálatához. *Szakképzési Szemle* 30 (2) 4–21.
- Arnkil, R. (2012), *State and Local Authority Cooperation in Dealing with Challenging Labour Market Issues – What can be Learnt? (Finland)*. GHK Consulting Ltd and CERGE-EI.
- Bakule, M. (2012). *Anti-crisis Activation Measures in the Czech Republic: Prevention Rather than Secondary Labour Market Solution*. GHK Consulting Ltd and CERGE-EI.
- Berntson, E., Sverke, M., Marklund, S. (2006), Predicting perceived employability: Human capital or labour market opportunities? *Economic and Industrial Democracy* 27 (2) 223–244.
- Betcherman, G., Olivas K., Dar, A. (2004), *Impacts of Active Labor Market Programs: New Evidence from Evaluations with Particular Attention to Developing and Transition Countries*. The World Bank, Washington D.C., 99 p.
- Birkhölzer, K. (2008), Germany. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.
- Borzaga C. et al. (2014), *Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises*. Euricse Working Papers, 17 p.
- Borzaga, C., Galera, G., Zandonai F. (2008), Italy. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.
- Cserné Adermann, G. et al. (2006), *A felnőttek foglalkoztathatóságának növelésére irányuló komplex képzési modellek, különös tekintettel a hátrányos helyzetű csoportokra, javaslatok intézkedésekre*. Budapest, kutatási zárótanulmány. 236 p.
- Danson, M. (2005), Old industrial regions and employability. *Urban Studies* 42 (2) 285–300.
- Defourny, J., Nyssens, M. (2008), Social enterprise in Europe: recent trends and developments. *Social Enterprise Journal* 4 (3) 202–228.
- de Grip, A., van Loo, J., Sanders, J. (2004), The Industry Employability Index: taking account of supply and demand characteristics. *International Labour Review* 143 (3) 211–235.
- Eichler, M. and Lechner, M. (2002), An Evaluation of Public Employment Programmes in the East German State of Sachsen-Anhalt. *Labour Economics*, 9 (2) 143–186.
- Fraisse, L. (2008), France. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And*

- Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.
- Fugate, M., Kinicki, A., Ashforth, B. (2004), Employability: a psycho-social construct, its dimensions, and applications. *Journal of Vocational Behavior* 65 (1) 14–38.
- Gazier, B. (1998), Employability: definitions and trends. In Gazier, B. (ed.) *Employability: Concepts and Policies*. European Employment Observatory, Berlin.
- Ghinararu, C. (2012), Working vs Doling, Romania's Experience with Subsidised Community Works Programmes for the Unemployed, GHK Consulting Ltd and CERGE-EI.
- Giagnocavo, C. (2012), *The Almería Agricultural Cooperative Model: creating successful economic and social communities*. United Nations, Division for Social Policy and Development, Department of Economic and Social Affairs, UN, New York, 12 p.
- Groot, W., van den Brink, H. (2000), Education, training and employability. *Applied Economics* 32 (5) 573–581.
- Gonzales, V. (2008), *Social cooperatives and empowerment: assessing the value-added for the citizen consumer*. ISSAN Working Papers, Italy: University of Trento.
- Gore, T. (2005), Extending employability or solving employers' recruitment problems? Demand-led approaches as an instrument of labour market policy. *Urban Studies* 42 (2) 341–353.
- Hazans, M. (2012), What Works when the Labour Market Doesn't? (Latvia), GHK Consulting Ltd and CERGE-EI.
- Kertes, G., Varga J. (2005), Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 52 (4) 633–662.
- Koltai, L. (2012), Work Instead of Social Benefit? Public Works in Hungary, GHK Consulting Ltd and CERGE-EI.
- Köpeczi Bócz, T. (2000), *A szakképzés fejlesztése a foglalkoztathatóság szemszögéből*. Budapest, 2000, 116 p.
- Lal, R., Steve, M., Lieuw-Kie-Song, M., Kostzer, D. (2010), *Public Works and Employment Programmes: Towards a Long-term Development Approach*, Working Paper, International Policy Centre for Inclusive Growth, Poverty Practice, Bureau for Development Policy, UNDP, Brasilia, 74 p.
- Leigh-Doyle, S. (2012), *Can Public Employment Programmes Effectively Meet Multiple Objectives? (Ireland)*. GHK Consulting Ltd and CERGE-EI.
- Les, E. (2008), Poland. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.

- Liveng, A. (2008), Denmark. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.
- Major, K., Tétényi, T. (2013), Munkahelyteremtés és foglalkoztatás. *Közgazdasági Szemle* 60 (5) 965–991.
- Manoudi, A. (2012), *What Works with Public Works? A Brief Comparison of Practices Between Latvia and Greece*. GHK Consulting Ltd and CERGE-EI.
- Matkovic, T. (2012), *As is Nothing had Happened? Increasing Scope but Retaining the Tone of Public Works (Croatia)*. GHK Consulting Ltd and CERGE-EI.
- McGrath, S. (2009), *What is Employability?* UNESCO Centre for Comparative Education Research, School of Education, University of Nottingham, project paper, 15 p.
- McQuaid, R. (2006), Job search success and employability in local labor markets. *Annals of Regional Science* 40 (2) 407–421.
- McQuaid, R., Green, A., Danson, M. (2005), Introducing employability. *Urban Studies* 42 (2) 191–195.
- McQuaid, R.W., Lindsay, C. (2005), The concept of employability. *Urban Studies* 42 (2) 197–219.
- Nasioulas, I. (2012), Social Cooperatives in Greece. Introducing New Forms of Social Economy and Entrepreneurship. *International Review of Social Research* 2 (2) 141–161.
- Ninno, C., Subbarao, K., Milazzo, A. (2009), *How to Make Public Works Work: A Review of the Experiences*. Social Protection Discussion Papers. The World Bank, Washington D.C., 93 p.
- Nyssens, M. (2008), Belgium. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.
- Ramos, F. (2012). *How Far Should Occupational Measures Go in Supporting Those at Higher Risk of Poverty? (Portugal)*. GHK Consulting Ltd and CERGE-EI.
- Osti, G. (2012), Green social cooperatives in Italy: a practical way to cover the three pillars of sustainability? *Sustainability: Science, Practice, & Policy* 8 (1) 82–93.
- O’Shaughnessy, M. (2008), Ireland. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.

- Ötvös, M. (2013), Bevonás – felzárkózás – integráció: Az ormánsági romák foglalkoztathatóságának javulása. *Szociális Szemle* 6 (1–2) 97–102.
- Pattiniemi, P. (2008), Finland. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.
- Peck, J., Theodore, N. (2000), Beyond ‘employability’. *Cambridge Journal of Economics* 24, 729–749.
- Perista, H. (2008), Portugal. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.
- Stryjan, Y., Pestoff, V. (2008), Sweden. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.
- Spear, R. (2008), United Kingdom. In: Jacques Defourny and Marthe Nyssens (Eds.): *Social Enterprise in Europe: Recent Trends And Developments*. Liege: EMES European Research Network, Belgium, 40 p.
- Tésits, R., Alpek, B. L. (2013), Új módszerek a leghátrányosabb helyzetű álláskeresők strukturális és területi jellegzetességeinek feltárásában 1: Az esélyhátrányok halmozódása. *Humánpolitikai Szemle* 24 (2) 18–28.
- Thomas, A. (2004), The Rise of Social Cooperatives in Italy. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 15 (3) 243–263.

Egyéb források:

- European Commission Brussels, 2014: Draft Joint Employment Report from the Commission and the Council Accompanying the Communication from the Commission on the Annual Growth Survey 2015. 47 p.
- Europe 2020 Strategy: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Communication from the Commission, Brussels, 2010. 37 p.
- Council Decision (EU) 2015/1848 of 5 October 2015 on Guidelines for the Employment Policies of the Member States for 2015. 5 p.
- A 2014–2020 közötti időszak foglalkoztatáspolitikai célú fejlesztéseinek megalapozása – szakpolitikai stratégia. Melléklet az NGM/21664 /2013. kormány-előterjesztéshez 2013. 138 p.

Kiemelt projekt-tervezési felhívás a Társadalmi Megújulás Operatív Program Keretében a „Decentralizált Programok a Hátrányos Helyzetűek Foglalkoztatásáért” Kódszám: TÁMOP-1.1.2/07/1. 2007. 12 p.

A Kormány 106/2015. (IV. 23.) Korm. rendelete a kedvezményezett járások besorolásáról szóló 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet módosításáról. Magyar Közlöny, 56. 2015. április 23.

THE TERRITORIAL-STRUCTURAL CONSEQUENCES OF THE NATIONAL EMPLOYMENT DEVELOPMENT PROGRAMMES

Robert Tesits – Levente Alpek B. – Gabor Hovanyi– Mark Banfalvi

Summary

The key objective of the present document is the structural-regional examination of disadvantaged job seekers' employability in the convergence regions of Hungary. One element of the comparative evaluation of the EU-supported, complex, national employability-enhancing programs is the exploration of successful and unsuccessful factors and the formulation of recommendations for future projects of this kind.

While the evaluation of the previous program beginning nearly a decade ago was based on document analysis (technical procedures, budget summaries, communications plans, action and progress schedules and reports), depth interviews with the employment departments staff provided assistance in the evaluation realized five years later. The assessment of interviews was completed by the public, follow-up data about persons successfully passing the program and still being employed half years after the closing of their program. This data was the basis for the measurement of regional impact, which necessitated the development of two regional reintegration indicators.

The group-specific evaluation pointed to the fact that low-skilled persons can be involved with much less efficiency into employability-enhancing programs. Although a large number of disadvantaged jobseekers are available in the studied counties, it should be considered how it is possible to find and involve economically inactive people in the future. The present study also shows that the expected marginal utility of an employability program is greater which is realized in an economic environment driven by labor market demand. Such programs, of course, can be considered long-term investment even without economy stimulating interventions, since one purpose in addition to employability

is to increase mobility. However, this does not automatically mean a favorable change in the subjective factors of mobility, especially for disadvantaged groups of jobseekers.

A GILVÁNFÁN LAKÓK KÖRÉBEN VÉGZETT, SZÜKSÉGLET- ÉS HELYZETFELTÁRÁSRA IRÁNYULÓ KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

Molnár Dániel – Dózsa Zsófia – Juhász Gábor

Absztrakt

A 2011-es népszámlálás adatai szerint 709 magyarországi településen 1384 szegregátum található. A fejlettségben statisztikai meghatározottság szerint elmaradott telepeken vagy településrészekon koncentrálódó hátrányos helyzetű népesség között nagyobb arányban találunk cigány származásúakat. Halmozottan hátrányos helyzetüket az egyszerre jelen lévő szociális és egészségügyi problémák, a tartós munkanélküliség és jövedelemhiány, az alacsony iskolai végzettség, az infrastrukturális hiányosságok, illetve a különböző szolgáltatásokhoz való hozzájutás problémái egyaránt jellemzik.

A generációról generációra öröklődő és halmozódó hátrányok, valamint az ezeket kísérő társadalmi egyenlőtlenségek kezelése, illetve csökkentése komplex intervenciót igényel. A perifériára szorult egyének és csoportok által megjelenített élethelyzetek felszámolására irányuló komplex telepprogramok folytatásaként került kidolgozásra az EFOP 1.6.2 Szegregált élethelyzetek felszámolása komplex programokkal (ESZA) konstrukció.

Bevezetés

Gilvánfa Baranya megye dél-nyugati részén, a 6-os főközlekedési útról leágazó, Szentlőrincet Sellyével és Vajszlóval összekötő úton fekszik. A település a baranyai megyeszékhelytől, Péctől 35 km-re, a kistérség központjától, Sellyétől 10 km-re, Vajszlótól pedig 12 km-re található. A hátrányos helyzetű cigány lakossággal rendelkező Gilvánfa gazdaságilag és közigazgatásilag is több szálon kapcsolódik a környező Ormánsági falvakhoz. A gilvánfaiak túlnyomó többsége mélyszegénységben él, kirekesztettségüket a tartós munkanélküliség, a jövedelemhiány, az alacsony iskolai végzettség egyaránt jellemzi. A szegénység és a körülötte kialakult sajátos kultúra generációról generációra öröklődik.

A rendszerváltást követően az önkormányzatnak munkahelyteremtésre, vállalkozásra alkalmas ingatlanjai nem maradtak, a falut körülvevő földek, erdők és legelők ugyancsak idegen tulajdonba kerültek. A gilvánfaiak túlnyomó többsége tartósan vagy véglegesen kirekesztődött a munkaerőpiacról, amelynek következményeként a lakosság nagyobb hányada mélyszegénységbe került az elmúlt

időszakban. A szegénység és a körülötte kialakult sajátos kultúra generációról generációra öröklődik Gilvánfán. A gilvánfai cigányoknak az említettek mellett a lakáskörülményekkel kapcsolatos problémák jelentik a legnagyobb gondokat.

A település életében jelentős fejlődést eredményező „A jövő műhelye - Settlement típusú Segítőház létrehozása és a társadalmi beilleszkedést segítő szolgáltatások fejlesztése Gilvánfán” című, TÁMOP-5.3.6-11/1-2012-0061 azonosítószámú projekt keretében kialakításra került segítőház és szolgáltatási pont köré külső szakemberek és intézmények bevonásával a korábban megkezdett szakmai munka hatékonyságát növelő komplex támogatórendszer került kiépítése. Mindezek mellett új lendületet kapott a helyi gazdaság fejlesztése a településen kialakított kertészet működtetésével. Az elért eredmények fenntarthatóságát szolgálja az EFOP 1.6.2 Szegregált élethelyzetek felszámolása komplex programokkal (ESZA)-, valamint az EFOP 2.4.1 (ERFA) konstrukciók, amelyek a megelőző TÁMOP pályázati projektekre épülve biztosítják a település és az ott élők lakás-és életkörülményeinek javítását, az ezekhez kapcsolódó, társadalmi beilleszkedést támogató további fejlesztések megalapozását.

A pályázati projektek előkészítési fázisában igény-és szükségletfelmérés, valamint helyzetfeltárás történt, amelyek esetében kérdőíves adatfelvételt alkalmaztunk.

Adatfelvétel

A kutatás során négy témakört vizsgáltunk kérdőíves módszer segítségével:

- a) a lakásra, telekingatlanra, tulajdonra vonatkozó adatokat,
- b) a vizsgált háztartásokban élőkre vonatkozó adatokat,
- c) a településre vonatkozó véleményeket, valamint
- d) a közösségszervezésre és egyéb fejlesztési igényekre vonatkozó információkat.

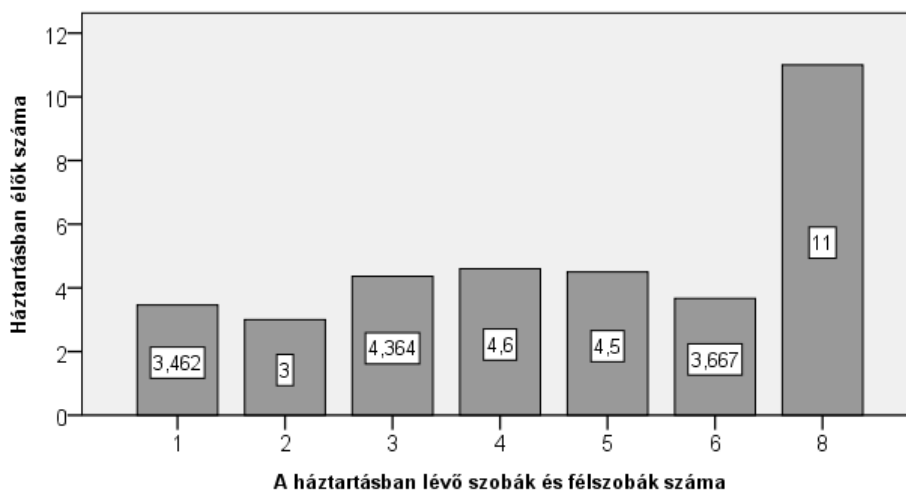
Az adatfelvételre 2016 augusztusában került sor. Az adatgyűjtést az Alternatív Közgazdasági Gimnázium tanulói végezték a Számá da Noj Egyesület és a Human Exchange Alapítvány szervezésében, illetve a gilvánfai Tanoda és Közösségi Ház munkatársainak támogatásával. Az adatfelvételt megelőzően a kérdezőbiztosok módszertani felkészítésben részesültek.

Az adatfelvétel során teljes körű lekérdezést kívántunk megvalósítani, kapcsolatfelvételi kísérletre minden gilvánfai háztartás esetében sor került. Az elemzés alapjául szolgáló mintában 53 háztartás szerepel, amelyekben összesen 203 lakos él életvitelszerűen.

A lakásra, telekingatlanra, tulajdonra vonatkozó adatok

A kutatásban résztvevő 53 háztartás közül 38 háztartás esetében tudták meghatározni a válaszadók a lakóingatlan alapterületét. A legkisebb ingatlan 16m², a legnagyobb 140 m² alapterületű. A lakóingatlanok átlagos mérete 70 m² (33,6 m²-nyi szórás mellett). Az ingatlanok átlagosan 4,4 helyiségből állnak, amelyből átlagosan 1,9 helyiség 12 m²-nél nagyobb szoba, 0,7 helyiség annál kisebb félszoba.

1. ábra: A háztartások szobaszámának és a lakói számának összefüggése

Forrás: saját adatok

A számértékek egyfelől az 1880-as évek végén épült, nagyobb méretű, korábbi tulajdonosaik által jobbra már a múlt század első felében elhagyott, később a jelenlegi lakosok által használatba vett hagyományos parasztházakat tükröznek vissza, amelyek rendkívül rossz állapotban vannak.

Az életvitelszerűen az ingatlanban élő lakók és a rájuk jutó szobák számát az 1. ábra szemlélteti. Az 1. ábrából kitűnik, hogy legkevesebb 3-, legtöbb 11 (!) személy jut egy lakóingatlanra, amelynek háttérében az áll, hogy az ingatlanok egy része gyakorlatilag lakhatatlan, másik részük pedig rossz állapotban van, s a lakók kénytelenek bizonyos esetekben a még lakható helyiségekben összezsúfolódní. A lakás-, illetve lakhatási helyzeten új bérlakások építésével, illetve a meglévők felújításával lehetne javítani.

A vizsgált háztartások 98%-a rendelkezik konyhával, 66%-a kamrával, 60%-a WC-vel, illetve 58%-a fürdőszobával. Előszoba az ingatlanok 46%-ához tartozik. A legkorábban épített lakóingatlanok

félkomfortos vagy komfort nélküli lakóházak, amelyek eleve nem rendelkeznek beépített konyhával, fürdőszobával és WC-vel. Az elmúlt évtizedekben épült lakóházak többsége ugyan már magában foglalja az említett helyiségeket, azonban ezek jelentős hányada mára ugyancsak elhanyagolt állapotúvá vált (kivéve a legújabbakat), így nem vagy csak korlátozott mértékben használhatók.

A lakáson kívül, de még a telekhatáron belül az ingatlanok 53,8%-ában található WC, 32,1%-ában mezőgazdasági épület, 28,8%-ában kamra, illetve 11,5%-ában konyha. A hagyományos, leromlott parasztházak csaknem mindegyikéhez tartozik kisebb-nagyobb kert és a korábbi gazdálkodást kiszolgáló gazdasági épület. A gazdasági épületek többsége a lakóingatlanokhoz hasonlóan leromlott, használhatatlan állapotban van.

Gazdálkodásra alkalmas méretű telekhányad az ingatlanok 80,4%-ához tartozik. A leggyakoribb hasznosítás (82,7%) a veteményeskert művelése, amelynél jóval ritkább a haszonállat tartás (21,2%) és a díszkert kialakítása (17,3%). A kertműveléshez ma már a gilvánfai lakosság – köszönhetően az önkormányzat által kialakított és működtetett kertészetnek - döntő hányada ért, általában a saját kertekben is zöldségeket természetesen saját fogyasztás céljából. Az állattartási tevékenységekhez a lakosok többsége nem ért, de nem is lenne rá lehetőségük, hiszen az állatok tartásához szükséges takarmánynövények termesztéséhez nem rendelkeznek megfelelő földterülettel, a takarmányok és kiegészítők külső forrásból való beszerzését pedig jövedelmi helyzetük miatt nem tudják felvállalni.

A közüzemi szolgáltatások közül a hálózati villamos energia minden vizsgált háztartásban rendelkezésre áll, vízvezeték a vizsgált háztartások 74%-ához csatlakozik. A vezetékes gázszolgáltatás mindössze a háztartások 8%-ában elérhető el. A háztartások döntő többségében a fűtést – elsősorban elavult fatüzelésű – kályhával biztosítják, amelyekből háztartásonként 1-4 db áll rendelkezésre.

Az ingatlanok átlagos kora 44 év, 39 évnnyi szórás mellett. A legrégebbi ingatlan 1886-ban épült, a legfiatalabbak 2014-ben. Az ingatlanok állapotát a válaszadók négy kategóriába sorolták:

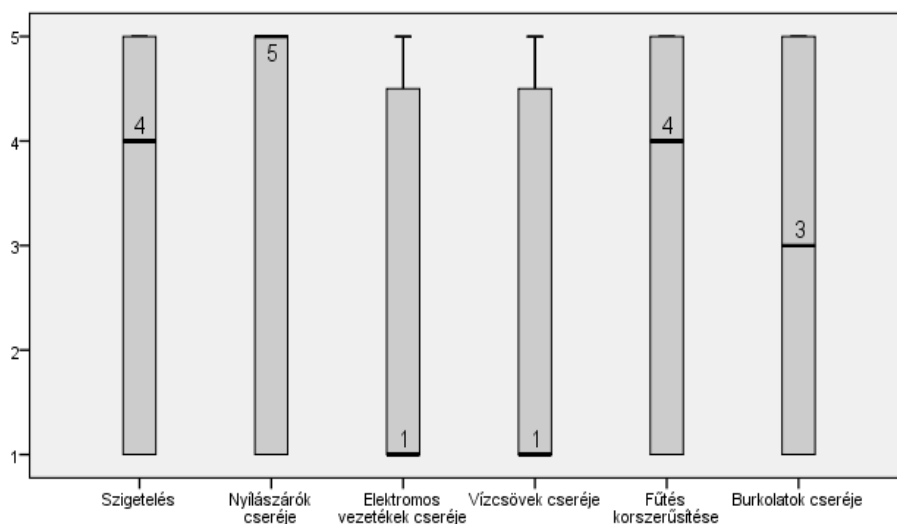
- megfelelő állapotú, azonban felújítandó: 37,7%;
- megfelelő állapotú: 34%;
- nem megfelelő állapotú, de felújítható: 20,8%;
- nem megfelelő állapotú, nem felújítható: 7,5%.

A kérdőíves megkérdezés alanyai deprivált, halmozott hátrányokat visszatükröző élethelyzetükből kiindulva, ahhoz viszonyítva, kapcsolódó elvárásaikhoz képest adtak választ az ingatlanok állapotára vonatkozóan, így a fent említett kategóriáknak megfelelő minősítések speciálisnak,

kizárólag az azonos élethelyzetet felmutató lakosságra vonatkozóan tekinthetők érvényesnek. Ennek ellenére egyetlen vizsgált ingatlan esetében sem merült fel, hogy ne lenne szükség felújításra. Az infrastrukturális fejlesztések vélelmezett szükségességének mértékét – az említett speciális, a célcsoport sajátos igényeinek megfelelő „szemüvegen” keresztül - egy ötfokozatú skála segítségével vizsgáltuk, ahol az 1 az „egyáltalán nem szükséges”, míg az 5 a „nagyon fontos” jelentéssel bír.

A vizsgált, „felújításra érdemesnek talált” háztartásokban a legfontosabb fejlesztési szükséglet a nyílászárók cseréje (3,41), amit a szigetelés (3,26) a fűtőkorszerűsítés (3,09) és a burkolatok cseréje (3,0) követ. Kevésbé élvez prioritást a vezetékek cseréje, legyen szó elektromos- (2,43) vagy vízcsővezeték cseréje (2,45). A mediánértékeket az alábbi box-plot diagram segítségével mutatjuk be.

2. ábra: Infrastrukturális fejlesztések vélelmezett fontossága

Forrás: saját adatok

További szükségletként három válaszadó az ingatlan(ok) tetőszerkezetének javítását, szigetelését említette.

Tízfokozatú skálán a válaszadók átlagosan a közepesenél valamivel magasabb mértékben elégedettek a lakhatási körülményeikkel. A válaszokat kategorizálva a válaszadók 27%-a elégedetlen, 34,5%-a közepes mértékben elégedett, 38,5%-a pedig nagyon vagy teljes mértékben elégedett a lakhatási körülményeivel. Mégis, az előbb elmondottakhoz képest önálló jelentés értékkel bír, mi

szerint amennyiben lehetőség nyílna rá, a válaszadók 64,2%-a költözne el jelenlegi ingatlanából.

A vizsgált háztartásokban a leggyakrabban előforduló jármű a kerékpár, amelyből a háztartások háromnegyedében van legalább egy darab. Gépjárművel a háztartások 28,3%-a rendelkezik. 6 háztartásban tettek említést motorkerékpár-tulajdonról, 3 háztartásban mezőgazdasági jármű-tulajdonról. Kerékpárral elsősorban a településen belül, s annak közvetlen környezetében közlekednek a célcsoport tagjai. Szegregációjukat növelő tényszerűség, hogy gépjármű tulajdonnal és a települések kívüli közlekedési lehetőséggel döntő többségük nem rendelkezik.

A háztartások rezsiköltségére vonatkozóan a válaszadók fele adott meg becsült összeget, háztartásonként havi 2 000 és 105 000 Ft közötti összegeket említve (átlag: havi 22 500 Ft/háztartás). A rezsiköltségen túl konkretizált kiadások köréből a legtöbben a televízió-előfizetés havi 3 000 Ft körüli összegét említették. 6 válaszadó számolt be bérleti díjról, amelynek összege havi 3 000-6 000 Ft közötti kiadást jelent. A becslés útján való válaszadás és a jelentős szórás azokra a sajátságos, ad hoc jellegű megoldásmódokra utal, amelyekre főként deprivált élethelyzetük miatt kényszerülnek a gilvánfaiak: a korábban említett fatüzelésű kályhák működtetéséhez például tűzifa segély igénybevétele által kapott tüzelőanyagot használnak fel vagy a környező erdős területekről begyűjtött fahulladék égetésével próbálnak meleget biztosítani az otthonaikban.

A vizsgált háztartásokban élőkre vonatkozó adatok

A vizsgált háztartásokban átlagosan 3,77 fő él életvitelszerűen (szórás: 2,1 fő). A háztartásokban jellemzően egy család él (átlag: 1,14 család, szórás: 0,4 család), négy válaszadó említette, hogy a háztartásban két család, egyetlen válaszadó említette, hogy a háztartásában 3 család él együtt.

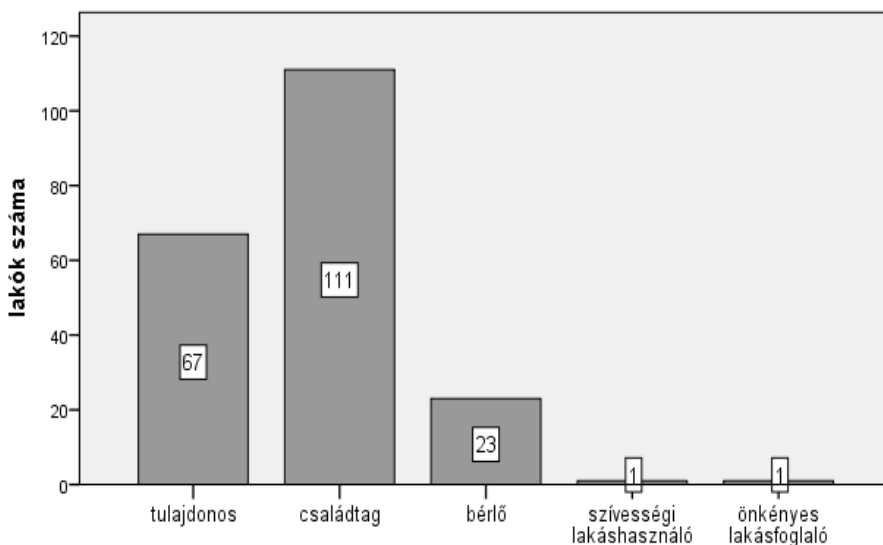
A háztartásokban különböző minőségben élők átlagos létszáma az alábbiak szerint alakul:

- tulajdonos: 1,26 fő;
- nem tulajdonos családtag: 2,09 fő;
- bérlő: 0,43 fő;
- szívességi lakáshasználó: 0,02 fő;
- önkényes lakásfoglaló: 0,02 fő.

A teljes minta (203 fő) vonatkozásában megfigyelhető létszámadatokat a következő ábra szemlélteti.

3. ábra: A vizsgált háztartásokban élők száma a lakáshasználat minősége szerinti bontásban

Forrás: saját adatok

A számadatok és az ábra alapján kitűnik, hogy a vizsgált háztartásokban élő személyek többsége tulajdonosként, illetve családtagként él a lakóingatlanokban. Mégis, a bérlőként, illetve szívésségi használóként vagy önkényes lakásfoglalóként élők adatai – a korábbiakban említett leromlott állapotok mellett - rámutatnak a lakáshelyzet megoldatlan, fejlesztésre szoruló voltára.

A gazdasági aktivitás szerinti megoszlás az alábbiak szerint alakul háztartásonként:

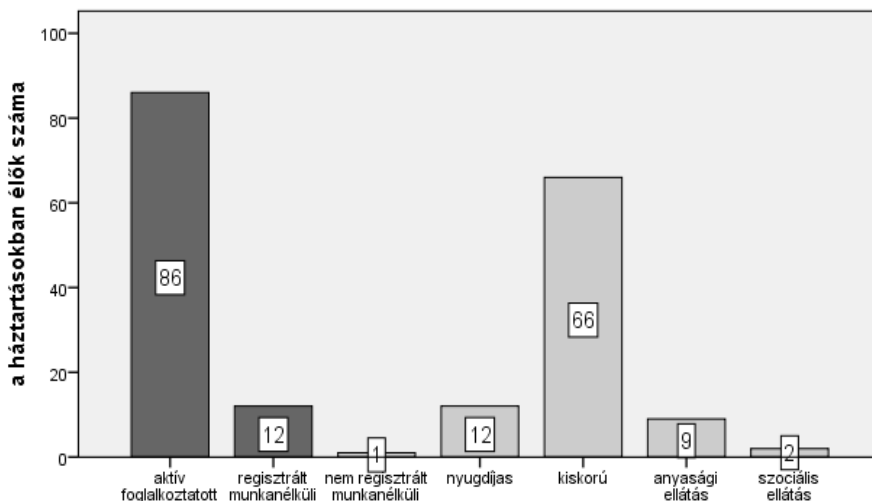
- aktív foglalkoztatott: 1,69 fő;
- regisztrált munkanélküli: 0,24 fő;
- inaktív: 1,73 fő, ezen belül:
  - nem regisztrált munkanélküli: 0,02 fő;
  - nyugdíjas: 0,25 fő;
  - kiskorú: 1,26 fő;
  - anyasági ellátást igénybe vevő: 0,17 fő;
  - szociális ellátásban részesülő: 0,04 fő.

Az aktív foglalkoztatottak csaknem kivétel nélkül az önkormányzat által közfoglalkoztatásba vontak közül kerülnek ki, azaz az elérhető legalacsonyabb mértékű munkajövedelemmel rendelkeznek. Ennek megfelelően az adatok egyértelművé teszik, hogy támogatás hiányában a

vizsgált személyek nem képesek önállóan lakhatási helyzetükön javítani: sem a meglévő ingatlanok felújítását, sem pedig újak építését nem tudják felvállalni.

A teljes minta (203 fő) gazdasági státusz szerinti megoszlását az alábbi ábra szemlélteti.

4. ábra: A vizsgált háztartásokban élők száma gazdasági aktivitás szerinti bontásban

Forrás: saját adatok

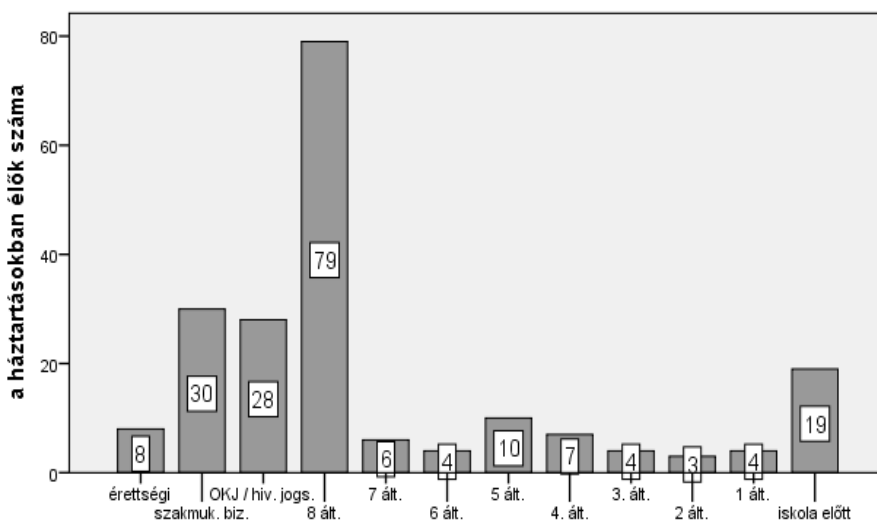
A kutatás során – a munkavállalási, jövedelemszerzési kilátásokhoz kapcsolódóan - vizsgáltuk a háztartásokban élő személyek legmagasabb iskolai végzettség szerinti összetételét is. A mintában nem volt olyan személy, aki egyetemi, főiskolai diplomával vagy technikai végzettséggel rendelkezik. (Egy háztartás esetében az egyik lakó egyetemi diplomájának megszerzése folyamatban van.) A további iskolai végzettségekkel rendelkezők átlagos száma az alábbiak szerint alakult:

- középiskolai érettségi: 0,15 fő;
- szakmunkás bizonyítvány: 0,58 fő;
- OKJ képzettség vagy hivatásos jogosítvány: 0,54 fő;
- 8 általános iskolai osztály: 1,52 fő;
- 7 általános iskolai osztály: 0,12 fő;
- 6 általános iskolai osztály: 0,08 fő;
- 5 általános iskolai osztály: 0,19 fő;
- 4 általános iskolai osztály: 0,13 fő;
- 3 általános iskolai osztály: 0,08 fő;

- 2 általános iskolai osztály: 0,06 fő,
- 1 általános iskolai osztály: 0,08 fő;
- még nem kezdte el az általános iskolát: 0,37 fő.

A teljes minta (203 fő) legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlását az alábbi ábra szemlélteti.

5. ábra: A vizsgált háztartásokban élők száma gazdasági aktivitás szerinti bontásban

Forrás: saját adatok

Az ábra alapján leolvasható információkból kitűnik, hogy a vizsgált személyek döntő többsége legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezik, szakképzetlennek minősül. Igen jelentős az általános iskolai végzettséggel sem rendelkezők számaránya is, akik a munkajövedelmek hiánya mellett a segélyek igénybevétele terén is hátrányt szenvednek a vonatkozó jogszabályok értelmében. Ennek megfelelően a képzettséggel nem rendelkezők foglalkoztatási, jövedelemszerzési lehetőségei jelentős mértékben korlátozottak, tekintve a munkaerő-piaci elvárásokat. A szegregációt nagymértékben növelő alacsony iskolai végzettség a képzettséggel nem rendelkezők számára a helyben biztosított közfoglalkoztatást az egyetlen foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségként feltételezi, ami konzerválja a mélyszegénységet a településen lakók többsége esetében, s nem kecsegtet semmiféle lehetőséggel az említett helyzetből való kitörést illetően.

A településre vonatkozó vélemények

A tapasztalt feltételek és lehetőségek alapján a válaszadók a közepesnél valamivel rosszabbnak ítélik a Gilvánfán élők helyzetét.

A falu erősségeire történő rákérdezéskor 7 olyan válaszadó volt, aki szerint egyáltalán nem lehet beazonosítani ilyen tényezőt. Az említett erősségek az alábbiak voltak:

- tanoda (7 említés);
- önkormányzat (6 említés);
- közmunkaprogram (5 említés);
- a helyiek segítőkészsége (4 említés);
- közlekedés, falubusz (4 említés);
- kertészeti program (2 említés);
- a település fejlődik (2 említés);
- a faluban nincs magyar (1 említés).

A település legjelentősebb problémáit és gyengeségeit vizsgáló kérdésre 5 válaszadó azt válaszolta, hogy Gilvánfának semmilyen problémája nincs. A többi választ csoportosítva megállapítható, hogy elsősorban a munkavállalással kapcsolatos tényezőket tartják problematikusnak a válaszadók: 9 fő említette, hogy kevés a munkalehetőség, további 3 fő, hogy magas a munkanélküliség, további 1-1 válaszadó pedig az alacsony béreket, illetve azt említette, hogy az előítéletes gondolkodás miatt más településeken nem vesznek fel gilvánfaiakat dolgozni. Részben a munkavállalási nehézségek következményeként 5 válaszadó a szegénységet jelölte meg legnagyobb problémaként. A problémák között az alábbiakat emelték ki a válaszadók az előbbieken kívül:

- nem összetartó faluközösség (8 említés);
- rossz közbiztonság (4 említés);
- túl sok kutya a közterületeken (4 említés);
- infrastrukturális hiányosságok (2 említés);
- negatív diszkrimináció (2 említés);
- kevés program, szórakozási lehetőség (2 említés).

Az elmúlt évek legjelentősebb fejlesztéseként a válaszadók döntő többsége a Varga-telep újonnan épített házait említette. Ezekbe az új lakóépületekbe azok költözhetnek be, akiknek a megelőző helyzetfeltárás során legégetőbb szüksége mutatkozott lakáshelyzete megoldására. Sajnos az akkori lehetőségek csak az igények egy részének kielégítésére terjedhettek ki, így számos esetben nem került sor azóta sem a lakáskérdés megoldására, mint ahogyan azt jelenlegi felmérésünk eredményei is mutatják.

A legfontosabb fejlesztések sorában a kertészeti tevékenységek kerültek a második helyre. A Tanoda és Községi Ház fejlesztését 6 válaszadó, az óvodai felújítást 5 válaszadó, a futballpálya felújítását 2 válaszadó említette. Ezek a tételek – elsősorban az új házak és a kertészet – jelentek meg azokban a válaszokban is, amelyeket akkor adtak a válaszadók, amikor arra kérdeztünk rá, hogy a településen mit mutatnának meg feltétlenül (amire büszkék lehetnek) egy távolról érkezett vendég számára. Ez arra utal, hogy a válaszadók értékpreferencia rangsorában a lakhatással és munkavállalással, illetve jövedelemszerzéssel kapcsolatos értékek állnak az első helyen.

A település jövőjét illetően a válaszadók kismértékben bizakodóak. Kedvező irányú, pozitív változásban a válaszadók 44,9%-a reménykedik. Nem lesz érdemi változás 12,2% szerint. Kedvezőtlen változásokra számít a válaszadók 30,6%-a. 12,2% nem tudott állást foglalni a kérdésben. (Érdeemes megemlíteni, hogy a jövőkép jelentős mértékben összekapcsolódik a polgármester személyének a megítélésével, ami a település lakosságának megosztottságát mutatja a véleményeket vizsgálva. Noha ez nem volt a kutatás tárgya, a válaszadók – külön kérdés nélkül - számos alkalommal – pro és kontra is – utaltak a polgármester személyére, amikor a település jövőjét firtattuk. A kapcsolódó megjegyzések között szerepeltek a következők: „Ha ez a polgármester marad, akkor katasztrófa”. „Ha továbbra is ez a polgármester lesz, akkor fejlődni fog.”)

A járatsűrűség és a desztinációk elégtelen volta nagymértékben korlátozza a munkavállalást és a szolgáltatások elérhetőségét, súlyosbítva a gilvánfaiak szegregációját. Ennek ellenére a helyközi járatok tekintetében a válaszadók 67,9%-a elégedett a tömegközlekedéssel. Akik nem, azok elsősorban a járatsűrűséget érzik elégtelennek. Többen utaltak rá, hogy különösen a délutáni járatok száma marad el a kívánatostól, illetve volt olyan válaszadó, aki a Sellye irányába közlekedő járatok számát kevesellte.

Az infrastrukturális, illetve tömegközlekedési hiányokat az önkormányzat által üzemeltetett falubusz kompenzálhatná némileg. Ezzel mindössze a válaszadók harmada (30,2%) elégedett. Az elégedetlenség oka elsősorban az, hogy az igénybevétel lehetősége – legalábbis a válaszadók jelentős hányada szerint – nem ugyanolyan mértékben adott a településen élők számára. Úgy vélik, hogy csak a képviselők, „a polgármesterhez közeli”, „a falu vezetése”, illetve a „rokonság” veheti igénybe a szolgáltatást. Problémásnak tartják továbbá az üzemeltetők segítőkészségét, illetve azt, hogy kevés buszjárat van az orvosi rendelőhöz. A korábbiakban említettük, hogy viszonylag alacsony azon háztartások száma, amelyek saját gépjárművel rendelkeznek. Így az előbbieket elsősorban arra utalnak, hogy a település lakossága számára

nem elegendő egyetlen falubusz rendelkezésre állása ahhoz, hogy szegregált, halmozott hátrányokat visszatükröző, deprivált élethelyzetükből adódó igények és szükségletek kielégítésre kerüljenek. Így állandó a hiány és az elégedetlenség, amely a kérdéssel kapcsolatos véleményeket, válaszokat árnyalja.

A nem közösségi közlekedés megítélése eltér a különböző közlekedési módok esetén: a személygépjárművek esetében 62,3%, a gyalogosok esetében 54,7% találja megfelelőnek a közlekedési feltételeket, ellenben ez az arány a kerékpáros közlekedésnél 43,4% csökken.

Összességében a közlekedési feltételek javítását a válaszadók 81,1%-a érzi szükségesnek. A legfontosabb fejlesztés az utak minőségének javítása lenne, de többen említették a járdák és a kerékpárutak kiépítésének, továbbá a közvilágítás fejlesztésének szükségességét is.

A településen található közterületek és zöldterületek minőségével a válaszadók 52,8%-a elégedett. A kritikai észrevételek a következő témakörökhöz kapcsolódnak:

- gyakrabban kellene kaszálni;
- túl kevés a járda;
- több virágot kellene ültetni;
- rendbe kellene hozni a temető területét;
- túl sok a kutya.

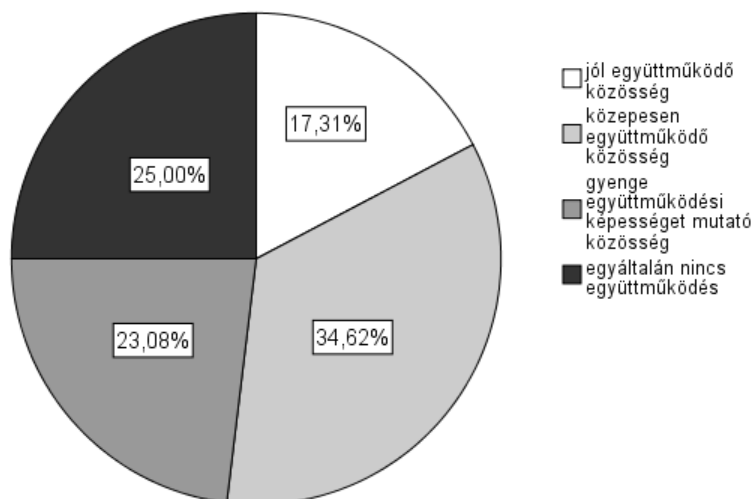
A válaszokból is kitűnik, hogy a település jelentős infrastrukturális hiányokkal küzd (járdák, utak, minőségi zöldterületek, közterületek hiánya), amelyek jelentős mértékben befolyásolják az életminőséget és a lakók elégedettségét.

A településen található foglalkozási, munkavállalási lehetőségekkel a válaszadók 54,7%-a elégedett. Akik nem elégedettek, kivétel nélkül ugyanazt a problémát említik: a közmunkaprogramon kívül nincs más munkalehetőség a faluban. Az önkormányzat által szervezett és működtetett közfoglalkoztatás gyakorlatilag az egyetlen jövedelemszerzési lehetőséget biztosítja a településen élők többsége számára, különösen – ahogy korábban írtuk – a szakképzettséggel nem rendelkezők számára. A közfoglalkoztatás esetleges visszaszorulásával vagy megszüntetésével a település aktív foglalkozáskorú lakosainak döntő többsége munkanélkülivé válna, ezért rendkívül jelentős szerepet játszana az alternatív foglalkozási formák szociális gazdaság keretei között történő kiépítése, amennyiben erre a település lehetőséget kapna. Az önkormányzat által a közelmúltban önerőből létrehozott szociális szövetkezet megteremtheti az alapjait az említett fejlesztéseknek, a

szövetkezet jogalánya lehet a tárgykörben meghirdetésre kerülő támogatásoknak, azonban ehhez külső segítségre van szüksége.

Amint azt a 6. sz. ábra is szemlélteti, a településen élők közösségének megítélése ellentmondásos. Nagyjából azonos arányban vannak azok, akik szerint megfelelő vagy inkább megfelelő az együttműködés, mint akik szerint nem.

6. ábra: A településen élők közösségének megítélése

Forrás: saját adatok

A válaszadók többsége a „közepesen együttműködő” válasz lehetőséget képviselte a vizsgálat adatfelvételi szakaszában, ami visszautal a már említett „megosztottságra”. A település lakosságának megosztottsága közvetve kapcsolódik a mindenkori polgármester személyéhez, így nem meglepő, hogy a közösség együttműködési képességeinek megítélése jelentős mértékben összefügg a polgármesteri hivatal munkájának a megítélésével. Akik szerint ti. a közösségen belüli együttműködés mértéke jó vagy közepes, azok az átlagnál jóval kedvezőbben ítélik meg a polgármesteri hivatal tevékenységét. Azon válaszadók viszont, akik nem elégedettek a jelenleg hivatalban lévő polgármester és az önkormányzati képviselők, illetve a hivatal munkájával, azok a közösségi együttműködés tekintetében is többnyire elégedetlenségüket fejezték ki. Összességében a polgármesteri hivatal munkájának megítélése a közepesnél valamivel jobb megítélésre tett szert a válaszadók körében.

A helyi közösségen belüli együttműködés megítélésével összefüggésbe hozott gilvánfai polgármesteri hivatal munkája négy szempont vizsgálatával történt: elérhetőség, ügyintézés gyorsasága;

segítőkézség, hozzáállás; hozzáértés, kompetencia; eredményesség, hatékonyság.

1. táblázat: A helyi közösségen belüli együttműködés és a polgármesteri hivatal munkájának megítélése

A helyi közösség megítélése		A gilvánfai polgármesteri hivatal értékelése			
		elérhetőség, ügyintézés gyorsasága	segítőkézség, hozzáállás	hozzáértés, kompetencia	eredményesség, hatékonyság
jó együttműködő közösség	átlag	4,43	4,14	4,33	4,83
	szórás	,787	,900	1,033	,408
közepesen együttműködő közösség	átlag	4,00	4,00	4,40	4,40
	szórás	1,254	1,254	,986	1,121
gyenge együttműködési képességet mutató közösség	átlag	3,22	3,33	3,22	3,22
	szórás	1,302	1,414	1,641	1,641
egyáltalán nincs együttműködés	átlag	3,36	3,45	3,18	3,18
	szórás	1,206	1,214	,982	,982

Forrás: saját adatok

A válaszadók ötfokozatú skála segítségével értékelték a gilvánfai hivatal működését. A legkedvezőbb átlagérték (3,42) a segítőkészség és hozzáállás kritériumához kapcsolódott, az elérhetőséget (3,20), a hozzáértést (3,17) és az eredményességet (3,28) ennél valamivel rosszabbnak minősítették a válaszadók.

2. táblázat: a gilvánfai, a magyarmecskői és a csányoszrói polgármesteri hivatal működésének megítélése

Értékelési szempontok	település		
	Gilvánfa	Magyarmecske	Csányoszró
elérhetőség, az ügyintézés gyorsasága	3,20	3,74	4,28
segítőkézség, hozzáállás	3,42	3,74	4,28
hozzáértés, kompetencia	3,17	3,80	4,56
eredményesség, hatékonyság	3,28	3,88	4,50

Forrás: saját adatok

Az önmagában nem feltétlenül rossz értékelést más színben tünteti fel a két szomszédos, nagyobb lakosságszámú település (Magyarmecske és Csányoszró) hivatali működésének megítélése (az említett települések Gilvánfával és más településekkel együtt egy körjegyzőséghez – amely Csányoszróban található – tartoznak). Ezek az intézmények minden vizsgált dimenzióban kedvezőbb értékelést kaptak, mint a gilvánfai hivatal. Fontos megjegyezni, hogy mind a magyarmecskesi-, mind pedig a csányoszrói hivatalok kapacitásaikban, hatókörükben jóval kiterjedtebbek, mint a jelképesnek nevezhető gilvánfai, ennél fogva nyilvánvalóan hatékonyabb és eredményesebb tevékenységet képesek produkálni.

Az átlagértékek részletes, más változókkal együtt történő vizsgálata alapján megállapítható, hogy a gilvánfai hivatal megítélése jelentős mértékben összefügg azzal, hogy az adott válaszadó milyennek ítéli a településen élők helyzetét. Ez a kapcsolat elsősorban az „eredményesség, hatékonyság” értékelési szempont esetében jelentős: amennyiben valaki eredményesnek ítéli a polgármesteri hivatal munkáját, akkor szignifikánsan kedvezőbbnek fogja minősíteni a településen élők helyzetét is.

A vizsgált háztartások 18,9%-ába jár rendszeresen szociális gondozó, aki elsősorban családsegítőként tevékenykedik. Szerepvállalása nélkülözhetetlen, igénybevétele maximális, tekintettel a családsegítés intézménye alá sorolható támogató szolgáltatások iránti igényekre. A jelenlét alapú szociális munka sajnos egyelőre nem áll a településen élők rendelkezésére, biztosítása külön pályázati projekt keretében realizálódhat.

A településen működő Biztos Kezdet Ház szolgáltatásait a vizsgált háztartások 11,3%-a veszi igénybe. Az intézmény működésével kapcsolatos tapasztalatok kedvezőek, akik korábban vagy jelenleg is igénybe veszik a szolgáltatásukat, azok a következő gyermekük esetében is így fognak tenni.

Közösségszervezés és fejlesztési igények

A válaszadók közül mindössze egyetlen fő válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy tagja-e valamely alapítványnak, egyesületnek, szövetkezetnek, kisebbségi önkormányzatnak, kulturális vagy egyéb társadalmi szervezetnek (az igennel válaszoló személy a kisebbségi önkormányzat képviselője).

A közelmúltban az önkormányzat által létrehozott, elsősorban foglalkoztatási célokat képviselő szociális szövetkezet egyik célkitűzése,

hogy javítsa az önkéntes részvételen alapuló közösségi aktivitást a településen.

Az említett közösségi szolgáltatások iránti igényt – annak ellenére, hogy a tanoda funkciójából eredően elsősorban a diákok tanulásához ad további lehetőséget - jól mutatja, hogy a tanoda és közösségi ház valamely szolgáltatását a válaszadó háztartások 62,3%-a veszi igénybe. Az intézmény szolgáltatásainak megítélése rendkívül kedvező, az egyes szolgáltatások átlagos értékelése az alábbiak szerint alakult (ötfokozatú skála; 1=nagyon rossz, 5=nagyon jó):

- segítségnyújtás a tanulásban: 4,51;
- hozzáértés: 4,46;
- a munkatársak segítőkészsége, elérhetősége: 4,43;
- közösségi programok gyakorisága: 4,35;
- iskolákkal való kapcsolattartás: 4,31;
- gilvánfai családokkal való kapcsolattartás: 4,2.

A válaszadók kétharmada (67,9%) részt vett már olyan programsorozaton, ahol a helyiek Gilvánfa közösségéről és jövőjéről beszélgettek. Akik részt vettek ilyen eseményeken, azok a falu sorsának és jövőjének a fontosságát, a további fejlesztések szükségességét, illetve a közösségi szerepvállalás fontosságát említették aktivitásuk magyarázataként. A távolmaradók az idő vagy az érdeklődés hiányát említették, de volt olyan válaszadó is, aki „nem akart okoskodni”.

A helyi programlehetőségeket a válaszadók 60,4%-a elegendőnek tartja, de ezzel együtt a válaszadók döntő többsége tudott említeni olyan programot, amin szívesen részt venne. A felsorolt programok sokszínűek, a falu-, illetve a romanapok, továbbá a gyermekprogramok több válaszadónál is előkerültek, de számos olyan programjavaslat is volt, amely iránt csak egy-két válaszadó jelezte igényét: vetélkedők, városlátogatások, oktatások, elsősegély tanfolyam, horgászprogramok, varrás-hímzés, állattartással kapcsolatos programok, futball, kirándulások, könnyű fizikai munka.

A válaszadók 52,1%-a elegendőnek tartja a jelenlegi iskolai képzettségét, végzettségét. A többiek viszont - felismerve a tanulás és a szakképzettség fontosságát - viszonylag sokféle szakterületet jelöltek meg, ahol szívesen bővítenék tudásukat. Közülük például négy válaszadó szeretne óvónőnek, kettő cukrásznanak tanulni. Számítógépes képzésen szintén két válaszadó venne részt, a többi területet egy-egy válaszadó említette: ápolónő, cipőfelsőrész-készítő, D kategóriás jogosítvány, fodrász, kertész, manikűrös, nehézgépkészítő, szakács, takarítónő, varrónő, virágkötő. Arra a kérdésre vonatkozó válaszokat, hogy bizonyos képzéseket hányan vennének részt az adott háztartásból, a 3. táblázatban összegeztük:

3. táblázat: Képzési, oktatási programokon részt venni szándékozók létszáma

Képzési, oktatási program	Azok száma, akik a vizsgált háztartásokból részt vennének a programon
hivatásos jogosítvány megszerzése C, D, E kategória	61 fő
számítógépes alapismeretek	46 fő
7-8.osztály befejezése	26 fő
9-10. osztály befejezése	29 fő
11-12. osztály befejezése	31 fő
érettségi	26 fő
angol nyelvtanfolyam	39 fő
német nyelvtanfolyam	33 fő
szakács	5 fő
cukrász	1 fő
élelmiszer eladó	1 fő
felszolgáló	1 fő
nehézgépkézeli	1 fő
óvónő	1 fő
targoncavezető	1 fő

Forrás: saját adatok

Saját bevallásuk szerint a válaszadók 67,9%-a szokott egészségügyi szűrővizsgálatokra járni. A legfontosabb szűrővizsgálatok a válaszadók szerint az alábbiak:

- tüdőszűrés (22,8%);
- nőgyógyászati, azon belül méhnyakrák-szűrési vizsgálatok (19%);
- rákszűrés (15,2%);
- látásvizsgálat (9,5%);
- hallásvizsgálat (7,5%);
- szív- és érrendszeri vizsgálatok (5,2%);

- fogászati vizsgálat (3,8%).

A kérdésre vonatkozó, pozitívnak értékelhető válaszok és a gilvánfaiak egészségi állapota ellenére a gilvánfai lakosság egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférése korlátozott szegregált élethelyzetükből kifolyólag. Komplex szűrőprogramra és megelőző jellegű intervenciókra elsősorban támogatásból finanszírozott projekt keretei között lenne lehetőségük.

THE RESULTS OF A QUESTIONNAIRE STUDY WHICH WAS MADE AMONG THE INHABITANTS OF GILVÁNFA ABOUT THEIR NECESSITIES AND SOCIAL SITUATION

Daniel MOLNAR – Zsafia DOZSA –Gabor JUHASZ

Summary

According to the 2011 census data, there are 1384 segregations at 709 Hungarian settlements. At those settlements, which are – in statistical determination – less developed, roma people make up a larger part of the population. Their disadvantageous situation comes from many factors such as social and health problems, permanent unemployment and lack of income, low educational level, and lack of infrastructure and services as well.

The inherited disadvantages – which are accumulating from generation to generation – and social inequalities require complex intervention for the sake of decreasing these factors. In order to wind up these marginalised persons' life situations, there have been other interdisciplinary grants in the past few years. EFOP 1.6.2 titled grant - which is an ESF construction – was made to continue these generative programmes.

A HUMÁNERŐFORRÁS SZEREPE AZ APRÓFALVAK INNOVATÍV FEJLESZTÉSÉBEN HUSZTÓT ÉS KOVÁCSSZÉNÁJA PÉLDÁJA ALAPJÁN

Gonda Tibor – Bencze Szabina

Absztrakt

Az innováció közösségi és gazdasági haszna a társadalom egészére irányul, illetve a társadalom tagjai között ragadható meg, így tehát a helyi szintű társadalmi kapcsolati hálónak kiemelt jelentősége van. Ezért a hagyományos értelemben vett közösségi kapcsolatok léte vagy nem léte nagyban befolyásolja egy kis település innovációs készségét. A közös gondolkodás, a tudásmegosztás, az erőforrások gazdaságos felhasználása mind elősegítik egy település fejlődését. Ezt a témát járja körül jelen tanulmányunk is, melyben egy kvantitatív kutatás eredményeire támaszkodva bemutatásra kerül két, hasonló környezeti adottságokkal, ám eltérő humánerőforrás kapacitással rendelkező baranyai aprófalu, Husztót és Kovácsszénája fejlődése.

Kulcsszavak: aprófalvak, humánerőforrás, emberi tőke, innováció

Bevezetés

Magyarország településállományának egyharmadát az aprófalvak adják. A 2011-es népszámlálás adatai szerint a 30 154 településből 1095 sorolható ide.

Az aprófalvak életének vizsgálata a hazai társadalomtudományi kutatások kedvelt témái közé tartozik (Varjú 2014). Aprófalvaknak tekintem az 500 fő alatti településeket (Enyedi, 1980; Bajmóczy et al. 2002). A szakirodalomban a törpefalvak elnevezés is használatos az érintett települések megnevezésére. (A KSH is ezt a megnevezést használja az 500 fő alatti falvakra). A kedvezőtlen társadalmi folyamatok, a folyamatosan csökkenő népesség és ezáltal a települések megszűnésének veszélye a kutatók figyelmét ráirányította a témára (Horváth 2012).

Az aprófalvak problematikáját a népességük folyamatos csökkenése, a potenciális humánerőforrás hiánya, illetve az elöregedés, és az elvándorlás jelenti. Ezen kedvezőtlen folyamatok hatására sok esetben az érintett településeken olyan átalakulás indul, mely feszültségek, konfliktusok forrásai. Az aprófalvak összlakossága folyamatosan csökken, a települések száma viszont nő.

Nincs ez másképpen a jelen kutatásba bevont két kistelepülésen, Kovácsszénáján és Husztóton sem. A korábban virágzó településeket a XX. század végére már - már fenyegette a megszűnés veszélye. A két

település egymással szomszédos. Hasonló földrajzi környezettel, hasonló adottságokkal rendelkeznek, ellenben a két település jövőképében és fejlődési pályájában különbség mutatkozik.

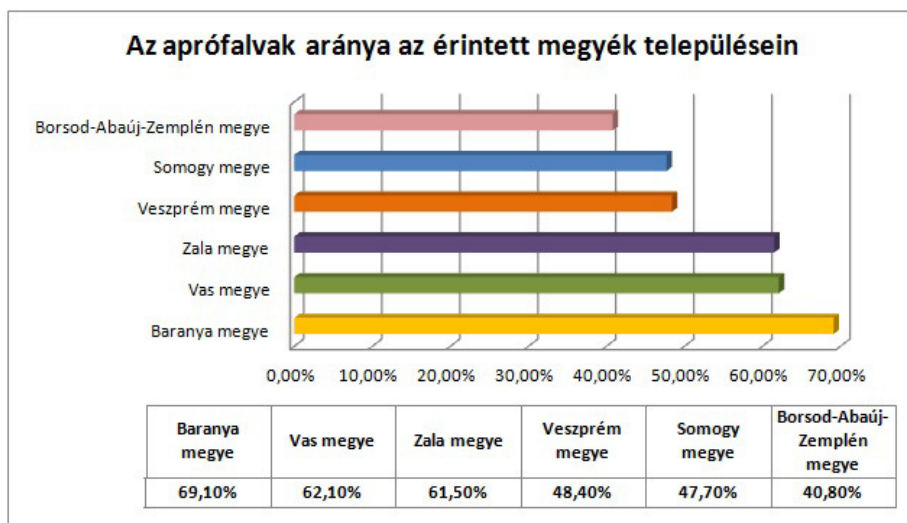
Miben rejlik a kistelepülések fejlődése esetén a siker titka, és mit kell tenniük az érintett településeknek, a település vezetőinek ahhoz, hogy tartósan fenntartható, életképes település maradjon?

Az aprófalvak helyzete Magyarországon

A törpefalvakban élők száma 2010-ben 284 550 fő volt, ez a magyar lakosság 2,85%-a. Tény az is, hogy a falusi lakosság számának folyamatos csökkenése miatt egyre több az 500 főnél kevesebb lakosú települések száma (Horváth 2012).

Az aprófalvak 70%-a hat megyében található. Baranya-, Vas-, Zala-, Veszprém-, Somogy-, és Borsod - Abaúj - Zemplén megyék településstruktúrájára a legjellemzőbb az aprófalvak nagyarányú előfordulása (1. ábra).

1. ábra. Az aprófalvak aránya az érintett megyék településein

Forrás: Falu c. folyóirat, 2012. alapján szerk.: Gonda T. – Bencze Sz., 2015

Az aprótelepüléssé válás folyamata napjainkban is tart. Ahogy erre Horváth E. statisztikai adatok elemzésével is rámutatott, a folyamat az 1990-es évek óta felerősödött, és az aprófalvak száma jelentősen megnőtt.

1. táblázat. A törpefalvak száma 1990-ben, 2005-ben és 2010-ben

Megyék	Törpefalvak/0-199			Törpefalvak/200-499			Törpefalvak	Összes település	Törpefalvak aránya
	1990	2005	2010	1990	2005	2010	2010	2010	2010
Baranya	63	71	85	136	134	123	208	301	69,1%
Vas	33	37	41	90	94	93	134	216	62,0%
Zala	63	78	83	83	76	75	158	257	61,5%
Veszprém	29	32	34	61	69	71	105	217	48,4%
Somogy	22	30	38	73	81	79	117	245	47,8%
Összesen	210	248	281	443	454	441	722	1236	281,6%

Forrás: Falu c. folyóirat, 53. p. alapján szerk.: Gonda T. – Bencze Sz., 2015

A 200 főnél kevesebb lakosú települések száma 2010-ben 393 volt, melyből 85 (21,6%) Baranyában található (1. táblázat).

A 2011. évi KSH adatok szerint 140 település népessége nem érte el a 100 főt. Horváth E. kutatásai (Horváth 2012) rámutatnak, hogy a falvak nagysága és az elvándorlás mértéke között szignifikáns, negatív korreláció áll fenn. Nyilván ennek egyik magyarázata, illetve oka az, hogy a falvak nagysága és a helyi munkaerőpiaci helyzet között is szoros összefüggés áll fenn (vállalkozások hiánya, inaktív magas aránya stb.)

Az aprófalvak fejlődésének alappillérei: a társadalmi, gazdasági és rurális innováció

Mivel a települések fejlődésében az innováció meghatározó, ezért tartjuk fontosnak, hogy jelen értekezésünkben is kitérjünk erre a kérdéskörre. Az aprófalvak vizsgálata során elsősorban a társadalmi innováció különböző megjelenési formáit vizsgáljuk. A társadalmi innováció definíciója a *Strengthening social innovation in Europe* kiadvány szerint a következő: a társadalmi innovációk mind céljukat, mind eszközeiket tekintve társadalmi jellegűek. A társadalmi innovációk olyan új ötletek (termékek, szolgáltatások és modellek), amelyek egyidejűleg elégítenek ki társadalmi szükségleteket (hatékonyabb módon, mint más módszerekkel), és új társadalmi viszonyokat vagy együttműködéseket hoznak létre.

Maga az innováció szó latin eredetű, az innovo ige magyar fordítása *megújít* szavunknak felel meg. Szótári meghatározása szerint megújulási, fejlődési és ezzel együtt átalakulási folyamatot takar (Bakos 2000). Napjainkban a fogalom természetesen az előbb idézettekénél jóval

összetettebb, részben annak köszönhetően, hogy tartalma az eredeti, de az utóbbi két évtized értelmezéseivel képest is jelentősen bővült.

A kifejezést és annak mögöttes háttérét részletesen körüljárva az innováció fogalmát még az osztrák Schumpeter vezette be a két világháború között a közgazdaságtanba. A neves közgazdász az innovációt ugyan részben egyes termelési fázisok anyagi-technikai tényezőinek megújításaként kezelte, de már arra is figyelt, hogy a termelésben és értékesítésben alkalmazott újításokat is ide sorolja (Schumpeter 1980).

A II. világháborút követő évtizedekben a schumpeteri szemlélethez képest, amely a legnagyobb hangsúlyt a merőben új létrehozatalára helyezte, a fogalom egyszerre bővült és differenciálódott. Ennek megfelelően egyre többen kezelték innovációként a teljesen új megalkotásán és bevezetésén túl a már létező továbbfejlesztését, de magát a terméket nem, csak a jobb piaci értékesítést érintő újításokat.

A magyar származású, Nobel-díjas Gábor Dénes, az 1970-es években mint az általános innováció-elmélet megalapozója, az innováció kifejezést használta *„az emberi elme minden módszeres alkotására, azaz minden olyan újdonságra, mely ha egyszer megvalósult, hasznos és ismételten alkalmazható lehet.”* (idézi Gáspár 1998).

A kulcs Drucker-nél az iskolák, egyetemek, szolgáltatások, bankok és a közigazgatási intézmények átalakítása, megreformálása, vagyis innovációja. Drucker tehát, ahogy a már említett Gábor Dénes is, kiemelte a társadalmi innováció fontosságát, az innovációt nemcsak gazdasági és műszaki folyamatként, de társadalmi jelenségként is értelmezve. Ő az innovációt általános értelemben a vállalkozók sajátos eszközeként határozta meg, *„melynek segítségével a változásban rejlő lehetőségeket a legkülönbözőbb üzletek, szolgáltatások javára tudják kamatoztatni”* (Drucker 1993).

Mint az a fentiekben is nyomon követhető az innováció rövid történetére a folyamatos tartalmi kiszélesedésben megnyilvánuló fejlődés volt a jellemző. manapság a társadalmi innováció is népszerű kategóriává vált. Ennek vizsgálata, megnyilatkozási formái, kialakult jó gyakorlatának feltárása az aprófalvak vizsgálata során is rendkívül hasznos. Csak a társadalmi innovációról mondható el, hogy közösségi és gazdasági haszna a társadalom egésze számára irányul, és nem egyének, vállalatok vagy befektetők számára.

A társadalmi innováció komplex cselekvésként értelmezhető, amely egy adott társadalmi problémára keres megoldást, továbbá alapvető jellemzője a fejlődés és az eredményesség. Az innováció többféleképpen is végbemehet; megvalósulhat egyszeri vagy hosszabb távú beavatkozásként, esetenként elindíthat egy kezdeményezést, folyamatot. Ahhoz, hogy társadalmi innovációnak nevezzünk egy

tevékenységet, valami újszerű megoldási módot kell tartalmaznia. Nem szükséges ragaszkodni ahhoz, hogy az adott beavatkozás abszolút mértékben eredeti legyen, de elengedhetetlen, hogy az érintettek számára tartalmazzon valami újszerűséget az adott környezethez illeszkedve. A folyamat megvalósításához szükség van ún. innovátorokra, akik az adott folyamat elindítói, motorjai; ők dolgozzák ki és/vagy valósítják meg azon újszerű terveket, amelyek lehetőség szerint kreatív választ adnak az adott társadalmi igényekre és problémákra, ennek köszönhetően pedig eredményesebbek és fenntarthatóbbak, mint a korábban használt megoldási technikák.

A kutatásunk által vizsgált két település esetében ilyen külső „innovátor” a közös hivatal székhelyével Orfúvel a progresszív település vezetése illetve a két települést tagként magába foglaló Orfúi TDM Szervezet, amely a küldetését és az országos gyakorlatot jóval meghaladó mértékben támogatja a településeket innovatív ötleteik megvalósításában (Jónás-Berki et al. 2012).

Szörényiné Kukorelli Irén az innováció tartalmát tovább gazdagítva rurális innovációról beszél, és értelmezi a rurális gazdasági és társadalmi innováció fogalmát (Szörényiné 2014).

A vizsgálatunk tárgyát képező aprófalvakban sok esetben a probléma oka, hogy gyenge a humán erőforrás (humán tőke), kifogyóban, vagy külső szereplők által vannak lekötve (pl. nem helyi tulajdonú földbirtok) a térség erőforrásai. Egy térség fejlődésének megindulásához szükséges egy olyan miliónek a kialakulása, amely a megújulás, és az innováció számára nyitott. Ennek kialakulásában, meggyőződésünk szerint, a helyi humán tőkének van nagy szerepe. Lehet, és kell is az aprófalvak társadalmi, gazdasági innovációját kívülről segíteni (ezt a célt szolgálják többek között a vidékfejlesztési pályázatok egy része is), a megfelelő befogadó közeg, és a helyi társadalom elfogadása nélkül azonban ez nem valósulhat meg sikeresen. Természetesen egy - egy aprófalv sikerességét vagy fejlődési kudarcát a települési hálózaton belül a földrajzi értelemben elfoglalt helye is determinálja. Mint ahogy arra Szörényiné Kukorelli Irén (Szörényiné 2014) rámutatott, a rurális tér két jól elkülönült típusát lehet megfigyelni: az egyik képes modern urbánus terekkel kommunikálni (vizsgálatunk szempontjából ilyen a közeli Orfú, illetve Pécs), a másik viszont „távoli vidéki terület”, mely nincs interaktív kapcsolatban a közeli innovatív urbánus centrummal. Ezért számára marad az egyetlen út; az előregedő társadalom, a vállalkozások- és a munkahelyek hiánya, a folyamatosan fogyatkozó népesség, és a növekvő társadalmi problémák. A jelen tanulmányban vizsgált két településre is ráillik a fenti két kategória. Kovácsszénája az első, azaz a sikeresen fejlődő, míg Husztót a második, azaz a leszakadó kategóriába sorolható.

A humánerőforrás szerepe az aprófalvak innovációjában

Mint ahogyan azt Thomas W. Valente kifejtette (Valente 1995) az innováció terjedése mindig egy társadalom tagjai között ragadható meg, és ebben a folyamatban a társadalmi kapcsolati hálónak kiemelt jelentősége van. Ezért a hagyományos értelemben vett közösségi kapcsolatok léte vagy nem léte nagyban befolyásolja egy kis település innovációs készségét. Valente kapcsolati diffúziós hálózatok modellje szerint a társadalom tagjainak személyes kapcsolatai befolyásolják az innováció terjedésének a sebességét. Modelljében négy változatot különböztet meg:

- véleményvezetői / véleményirányítói-,
- csoporttagsági-,
- személyes hálózati sűrűségen alapuló-,
- személyes érintettség modell.

Ezen modellek közül vizsgálatunk szempontjából a véleményvezetői és a személyes hálózati sűrűségen alapulót tartjuk relevánsnak. A véleményirányítói modell azt feltételezi, hogy az új információ, az új innovációs kezdeményezés valamely véleményvezér közvetítésével jut el a közösség tagjaihoz.

A vizsgált két település humánerőforrásainak ismeretében kijelenthető, hogy Kovácsszénája sikeres fejlődési pályára állásához az is hozzájárult, hogy helyben aktívan megtalálhatóak voltak a véleményvezérek (polgármester, képviselők, elismert vezető értelmiségek), míg Husztót e tekintetben is csekély humánerőforrás kapacitással rendelkezett. A kutatásunk eredményeire támaszkodva megállapítható, hogy sem a korábbi, sem a jelenlegi polgármester véleményvezetői attitűdje nem megfelelő erősségű Husztóton. A 2014. évi helyi önkormányzati választás során a „jobb híján” elv érvényesült; igen szoros, 19-17-es szavazati arányban (Nemzeti Választási Iroda 2014). A véleményirányítók meghatározásához valamilyen formális funkció is köthető (pl. egyesületi vezetés, önkormányzati funkció, stb.). Sajnos a vizsgálatunk időpontjában egyik település sem rendelkezett civil szervezettel¹, viszont négy beazonosítható kovácsszénájai véleményirányító közül hárman a falu vezetését jelentették (polgármester, két képviselő), illetve az egyikőjük a falut is érintő Zöldút Egyesület elnökségi tagja is lett.

---

¹ 2015. október 30-án megalakult a Husztótért Egyesület; melynek célja, hogy segítse Husztót Község Önkormányzatát a település fejlesztését célzó tevékenységben, teret adjon a helyben élők és Husztótért tenni akaró külső segítők szerepvállalásához.

A számunkra másik releváns modell, a személyes hálózati sűrűségeen alapuló modell, mely szerint az úgynevezett ego-hálózatok fokát, azaz a közösség egy tagjának a kapcsolatait értjük. A modell szerint a nagyobb hálózati sűrűségű személyeknek van nagyobb esélye az innováció megismerésére és terjesztésére.

Értelemszerűen a kapcsolatok vizsgálatánál nemcsak a helyiekre gondolunk, hanem visszautalunk Szörényiné „közele” és „távoli vidéki tér” elméletében megfogalmazottakra, azaz az urbánus térrel való interaktív kapcsolatfenntartó- és kommunikációs képességre. E modell alapján megvizsgálva Kovácsszénája előnye még szembevetőbb Husztóttal szemben. Az állandó lakosok között 7 fő (kb. 10%) rendelkezik jelentős külső kapcsolatrendszerrel, kistérségi megyei vagy akár országos ismerősi hálózattal. Ez részben főállásban végzett munkájuknak köszönhető (pl. orvos, vezető köztisztviselő, vállalati középvezető stb.), részben pedig közéleti szerepvállalásuknak, és egyéb megbecsült tevékenységüknek (pl. elismert helyi termék előállító, kerékpárverseny szervező, stb.). Husztót számára hatalmas hátrány, hogy a településen egy fő sem emelhető ki ezen modell szerint, mint meghatározó kapcsolati hálózattal rendelkező személy. Ezért a település fejlődésében (visszafejlődésében) megfigyelhető negatív folyamatok helyi humán erőforrás hiányában csak külső segítséggel állíthatók meg.

Az aprófalvak helyzetének és a rurális innováció kapcsolatának a vizsgálata azért is nagyon időszerű, mert az EU csatlakozás megítélésünk szerint új helyzetet eredményezett, illetve eredményezhetne az érintett települések életében. Míg a '70-es, '80-as években a sodródás és kiszolgáltatottság volt a jellemző, a rendszerváltást követően megeremtdött jogi értelemben az autonóm önkormányzás lehetősége, 2004-től pedig a kreatív fejlesztési elképzelésekhez, innovatív ötletekhez fejlesztési forrásokat is lehetett szerezni a számtalan pályázati lehetőség között.

Nem túlzás azt állítani, hogy ezek az évek sorsdöntőek lehetnek a rurális térségek kistélepülései számára. Hiszen átgondolt településfejlesztési stratégia mentén jól megalapozott projektek megvalósításával mind a gazdasági innováció (pl. magas hozzáadott értékű helyi termék előállítás, szociális szövetkezetek indítása), mind pedig a társadalmi innováció (pl. civil szervezetek megerősítése, új közösségi szolgáltatások kialakítása) progresszív kezdeményezéseivel lehetőség nyílik forrást szerezni.

A kutatás eredményei – Husztót és Kovácsszénája

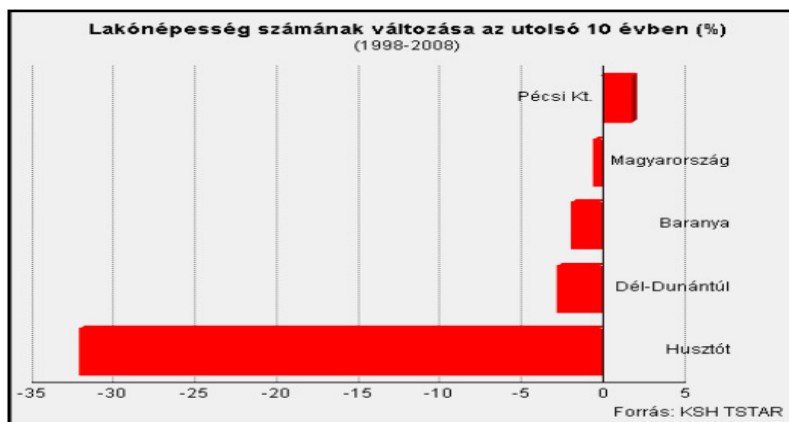
Kutatásmódszertan

A vizsgálat során kvantitatív kutatási módszert, Survey technikát alkalmaztunk. Törekedtünk arra, hogy a kérdőív ne legyen eltúlzott terjedelmű. A 13 kérdéskörön belül számos alkérdést is szerepeltetve már elegendő adatot kaptunk az elemzésünkhöz. A célcsoport Husztót és Kovácsszénája lakossága volt, és a települések alacsony számú népességére való tekintettel igyekeztünk minél nagyobb hányadukat elérni. A falunként kitöltött 19-19 kérdőív a ténylegesen ott élők 1/3-át jelenti.

Eredmények

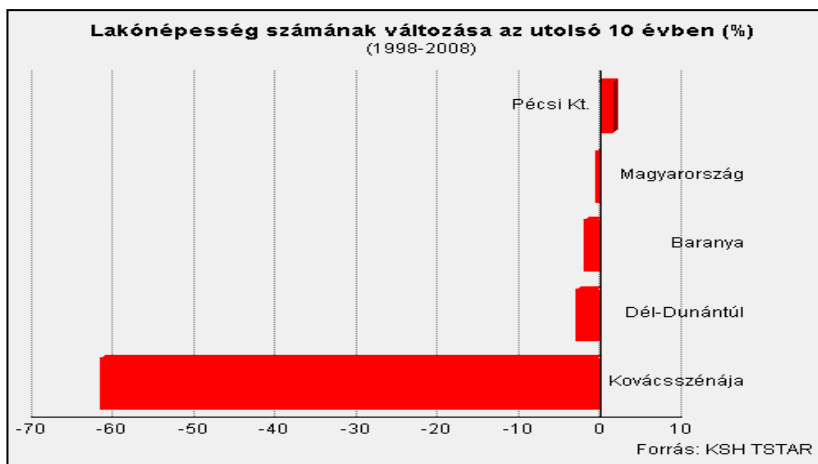
Husztót lakosság száma 56 fő. A településen 1930-ban 297-en, 1960-ban 200-an éltek, míg 1990-től 100 fő alatt élnek. Az elmúlt évtized adatait nézve megállapíthatjuk, hogy nem volt népességszám csökkenés nélküli időszak. (Évente minimum 2, maximum 8 fővel csökkent a népesség.) Ha ezt a folyamatot nem sikerül megállítani, akkor Husztót is a kihalt falvak sorsára jut. Kovácsszénáján is csak 65-en élnek. A nagy múltú ősi magyar halmazos szerkezetű települést már az 1290-es pápai tizedlajstromban is említették. A rendszerváltás előtt jelentős hanyatláson ment keresztül. A rendszerváltás követően szép fekvésének köszönhetően üdülőfaluként funkció megjelenése, illetve a település stagnálása volt a jellemző. 1998 és 2008 között a településen drámai módon csökkent a népesség és elveszítette lakóinak több, mint felét.

2. ábra. Lakónépesség 1998-2008, Husztót

2010-től azonban a falu felerősödő rurális innovációnak köszönhetően fejlődési pályára állt. Ez már a népesség szám fogyásának megszűnésében és enyhe emelkedésében is megnyilvánul. (2-3. ábra)

3. ábra. Lakónépesség 1998-2008, Kovácsszénája

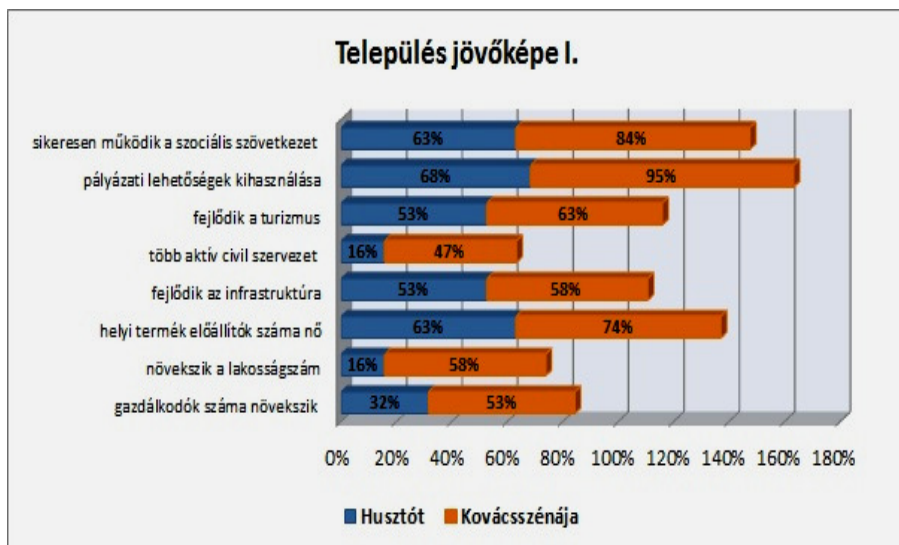

Elsőként a helyi lakosság szubjektív jövőképét vizsgáltuk a két településen. Az alábbi eredmények szintén alátámasztják azon előfeltevésünket, miszerint egy település fejlődésében komoly szerepet játszik a helyi lakosságban rejlő motiváció és potenciál.

Mutatkozik különbség Husztót és Kovácsszénája lakóinak hozzáállásában a jövőt tekintve; míg összességében Kovácsszénája megkérdezett lakosai egyértelműen pozitív jövőképet festenek le, addig a husztóti lakosok borúsabban látják saját településük jövőjét.

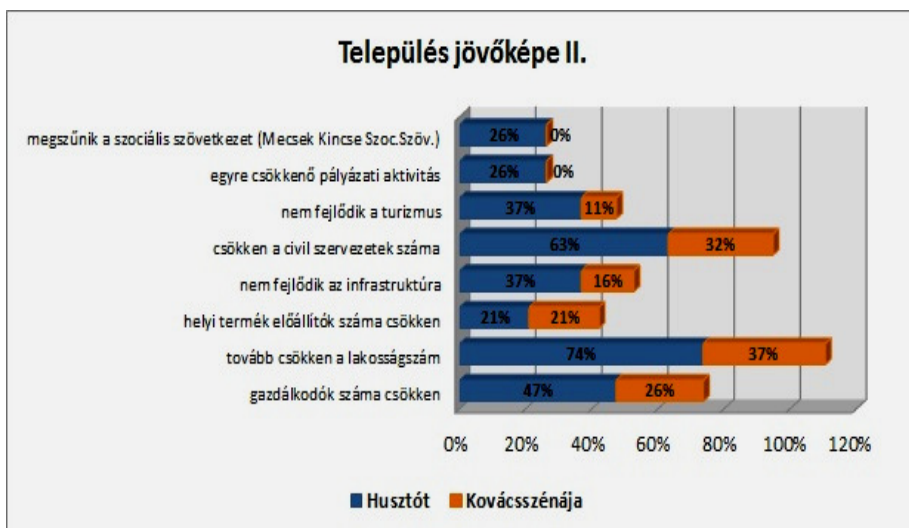
Kovácsszénáján a megkérdezett lakók 58%-a szerint növekedni fog a következő 10 évben a lakosságszám, a husztóti lakosság 74%-a véli úgy, hogy tovább csökken a település lakóinak száma. Kovácsszénáján úgy gondolják, hogy a gazdálkodók száma növekedni fog, egyre több civil szervezet jelenik majd meg a településükön, husztóti lakosok nagyrésze (47%) szerint településükön a gazdálkodók- és a civil szervezetek száma egyaránt csökkenni fog. Ezzel szemben a szociális szövetkezet (Mecsek Kincse Szociális Szövetkezet) további sikeres működésében a husztóti lakosok jóval több, mint fele (63%), a kovácsszénájai lakosok 84%-a bízik. Az összességében valamivel negatívabb jövőkép ellenére a Husztóton lakók többsége (53%) fejlődési lehetőséget lát a turizmusban és a helyi termék előállításban (4-5. ábra).

4. ábra. Jövőkép I.- pozitív állítások

Szerk.: Gonda T. – Bencze Sz.,2015.

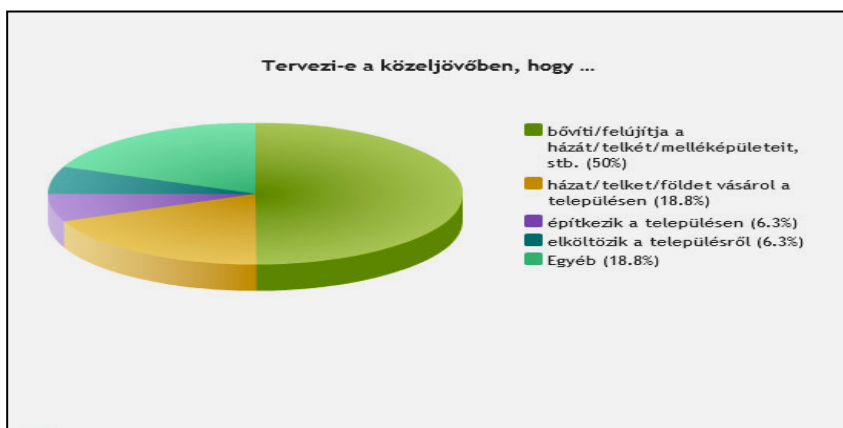
5. ábra. Jövőkép II.- negatív állítások

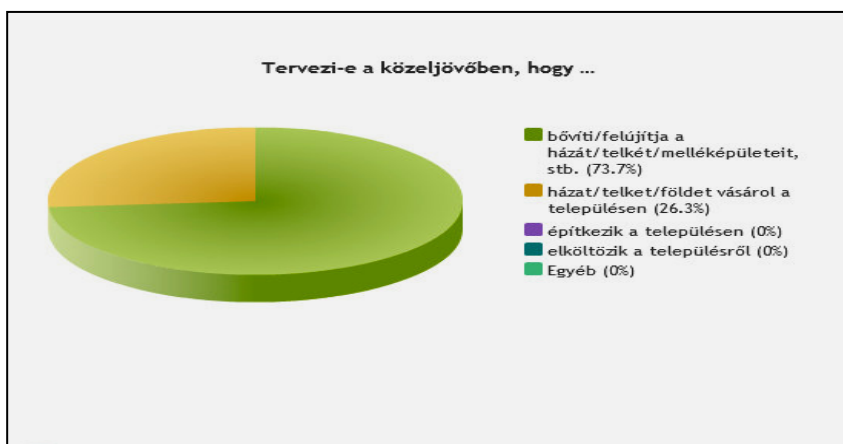
Szerk.: Gonda T. – Bencze Sz.,2015.

Emellett vizsgáltuk a két településen élők önerőből történő ingatlanfejlesztésre vonatkozó terveit is. Kovácsszénáján a válaszadók 74%-a, míg Husztóton 50%-a tervez a közeljövőben valamilyen jellegű ingatlanbővítést, felújítást. Ház, telek, illetve egyéb ingatlanvásárlásnál is hasonló tendenciát láthatunk; Kovácsszénáján magasabb (26%) a hajlandóság, mint Husztóton (19%). Ugyanakkor az eredmények alapján elgondolkodtató tény, hogy a Kovácsszénáján megkérdezettek közül egyetlen lakosban sem merült fel az elköltözés lehetősége, ezzel szemben a településről való elvándorlást a megkérdezett husztóti lakosok közül valamivel több, mint 6% tervezi (6-7. ábra).

6. ábra. Jövőkép III. Husztót

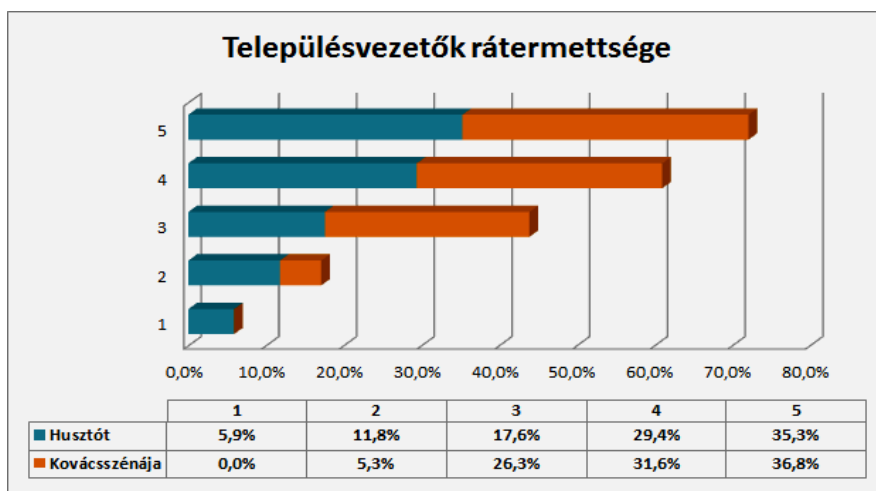
7. ábra. Jövőkép IV. Kovácsszénája

Szerk.: Gonda T. – Bencze Sz.,2015.

Végül Valente korábban már említett kapcsolati diffúziós hálózatok modelljét továbbgondolva a polgármesterek rátermettségét is vizsgáltuk; eszerint a válaszadóknak egy 1-től 5-ig terjedő skálán kellett osztályozniuk az adott település első emberének funkcionális alkalmasságát. Husztóton a válaszadók 35,3%-a, Kovácsszénáján a megkérdezettek 36,8%-am azaz a megkérdezettek többsége ötösre értékelte a településvezető rátermettségét. Négyes osztályzatot is hasonló arányban adtak mind a husztóti (29,4%), mind a kovácsszénájai válaszadók (31,6%). Hármas osztályzatnál már eltérés mutatkozik a két település válaszadói között. Kovácsszénáján a megkérdezettek 26,3%-a értékelte közepesre a polgármester vezetői attitűdjét, míg Husztóton ez az arány jóval alacsonyabb (17,6%). Összességében a megkérdezettek többsége mind a két település esetében elégedett a polgármesteri pozíciót betöltő személy kvalitásaival. Ugyanakkor érdemes megemlítenünk azt a tényt is, hogy a husztóti válaszadók közül többen is értékelték csupán elégségesre (11,8%), illetve elégtelenre (5,9%) településvezetőjük alkalmasságát, míg kovácsszénáján nem született elégtelen értékelés, elégséges is elenyésző arányban (5,9%). A kapott eredmények alapján elmondható, hogy a falu formális vezetését ellátó személy alkalmasságát - ezáltal a település innovatív fejlődési lehetőségeit, illetve azok gyors kiaknázását - befolyásolja, hogy milyen mértékben tölti be a véleményvezér szerepét is az adott településen (8. ábra).

8. ábra. Településvezetők – attitűdvizsgálat

Szerk.: Gonda T. – Bencze Sz.,2015.

Összegzés

Vizsgálatunk eredményeit figyelembe véve egyet kell értenünk azzal a megállapítással, hogy „ *A megújulni képes vidéktereket az innováció, a siker és a fejlődés hármásában kell keresni*” (Szörényiné 2014).

Mindkét településre jellemző volt 2010-ig a hanyatló aprófalvak főbb problémái: elöregedés, elvándorlás, munkanélküliség, szolgáltatások csökkenése, társadalmi-szociális feszültségek megjelenése. Kovácsszénája azonban változtatni tudott ezen. Dinamikus, új polgármesterével és néhány lelkes új betelepülővel egy egyszerű és mások által (beleértve Husztót) is követhető példát valósított meg. Ennek a megoldási lehetőségnek a lényegi elemei a következők:

- Helyi erőforrások, lehetőségek számbavétele.
- A helyi értékek, érdekességek, azaz a lokális adottságok feltárása. (Erre talán az egyik legeklebtársabb példa egy masszív, téglá disznóól átalakítása kerékpáros szállássá.)
- Nyitottság a betelepülők iránt, lelkesedésüket kihasználva a helyi közösség fejlesztése a belülről (alulról) építkezés megvalósítása.
- Kreatív ötletek mentén intenzívebb forrásszerzés.
- Aktívabb település marketing, figyelemfelkeltő helyi rendezvények szervezése (angyalkert karácsonyi helyi termék vásár, kerékpárversenyek szervezése, bekapcsolódás a zöldút mozgalomba, stb.)

Mindezek együttes hatásaként a település presztízse jelentős mértékben nőtt, a helyben lakók kötődése erősödött, és a megvalósult vagy most futó projektek (pl.: szociális szövetkezet) révén a helyi gazdaság is kis mértékben erősödött.

Husztót és Kovácsszénája erőforrásai jelentősen meggyengültek azáltal, hogy a településeket körülvevő földbirtok döntő része nem helyi kézben van. Az önkormányzatok nem rendelkeznek jelentős mértékű saját tulajdonú földterülettel, így számukra nem a mezőgazdaság lehet a kitörési pont. Számukra nem követhető a 100 hektáron gazdálkodó Cserdi vagy a 240 hektáron gazdálkodó Komlóska pozitív példája. A rurális gazdaságfejlesztéshez alternatív utat/utakat kell találni. Ebben valószínűleg a turizmusnak és a magas hozzáadott értékű helyi termék előállításnak lehet meghatározó szerepe.

Kovácsszénája az elmúlt években bizonyította, hogy olyan növekedésre képes vidéki tér, ahol képesek az innováció fogadására a meglévő humán erő kapacitás segítségével. Emellett kisebb léptékű eredményeket is fel tudnak mutatni a helyi szintű gazdaságfejlesztés,

illetve a funkcióváltás területén. Husztót esetében még a fejlődés ezen szakasza várat magára.

Összességében elmondható, hogy egy-egy település sikeres fejlődése, és az innováció iránti nyitottsága nem kifejezetten terület specifikus - de nyilvánvalóan ez a tényező sem teljesen elhanyagolható, hanem sokkal inkább személyfüggő.

Irodalomjegyzék

- Bajmócy P. – Balogh A. (2002): Aprófalvas településállományunk differenciálódási folyamatai. *Földrajzi értesítő*, (51. évf.) 3-4. füz. pp. 385-405.
- Bakos F. (2000): Idegen szavak és kifejezések kéziszótára. Akadémiai Kiadó, Budapest, 350 p.
- Drucker, F. P. (1993): Innováció és vállalkozás az elméletben és gyakorlatban. Park, Budapest, 271 p.
- Enyedi Gy. (1980): Falvaink sorsa. Magvető Kiadó, Budapest.
- Gáspár L. (1998): Általános innovációelmélet: kísérlet egy új tudományág alapstruktúrájának meghatározására. Magyar Innovációs Szövetség, Budapest, 180 p.
- Horváth E. (2012): Törpefalvak helyzete a mai Magyarországon. *A falu*, (27. évf.) 4. sz. pp. 49-58.
- Jónás-Berki M. – Aubert A. – Marton G. – Raffay Z. (2012): The place and the role of local tourism destination management organizations in the tourism sector of Hungary. *The role of tourism in territorial development V.*, pp. 141-154.
- Schumpeter, J. A. (1980): A gazdasági fejlődés elmélete. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 320 p.
- Strengthening social innovation in Europe. Journey to effective assessment and metrics. European Union, 2012.
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/social-innovation/strengthening-social-innovation_en.pdf (letöltés ideje: 2015.07.10.)
- Szörényiné Kukorelli I. (2014): A vidék fejlődésének motorja: A rurális innováció tulajdonságai és megjelenési formái Magyarországon. *A falu*, (29. évf.) 2. sz. pp. 51-62.
- Varjú V. (2013): Aprófalvak környezeti politikája. *A falu*, (28. évf.) 3. sz. pp. 45-57.
- Valente T. (1995): Network Models of the Diffusion of Innovations. New Jersey: Hampton Press
- Helyi önkormányzati választás, 2014
http://valasztas.hu/hu/onkval2014/990/990_0_index.html (letöltés ideje: 2015.08.17.)

**THE ROLE OF HUMAN RESOURCES IN THE FIELD OF INNOVATIVE
DEVELOPMENT OF SMALL VILLAGES THROUGH THE EXAMPLES OF
HUSZTÓT AND KOVÁCSSZÉNÁJA**

Tibor GONDA – Szabina BENCZE

Summary

The social and economic benefits of innovation are directed to society as a whole, and available among the members of society, so social network on local levels has a special importance in Hungary. The innovational skill (skill of innovation?) of small settlements are affected by the existence or non-existence of common relations (in a traditional way).

The settlement development is redounded via knowledge sharing, the common way of thinking and the economical use of resources as well. This topic has been discussed in this study, in which the authors introduce two similar small villages (Husztót and Kovácsszénája) with different human resource capacity, using the quantitative results of their research.

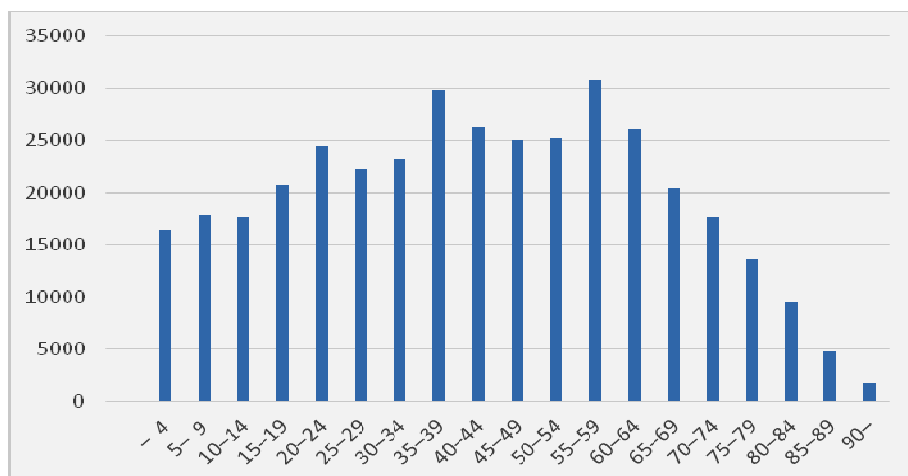
SZÜKSÉGLETFELMÉRÉS A GERESDLAKI IDŐSKORÚAK KÖRÉBEN

Molnár Dániel – Juhász Gábor

Problémafelvetés

Magyarországon 1990 és 2014 között 13%-ról 18%-ra nőtt a 65 éves és annál idősebb lakosok teljes népességen belüli aránya. A demográfiai folyamatok a tendencia további fennmaradását valószínűsítik, 2060-ra a korcsoport aránya el fogja érni a 29%-ot. Míg 2014-ben a 100 aktív korúra (15-64 éves) 26 65 éves vagy idősebb személy jutott, addig 2060-ra ez az érték - az ún. eltartottsági ráta - 53-ra fog nőni, tehát átlagosan a jelenlegi 4 helyett mindössze 2 aktív korú fog jutni egy idősrre.

1. ábra: Baranya megye lakosságának megoszlása életkori csoportok szerinti bontásban (2014. január 01-jén)

Forrás: KSH, 2015.

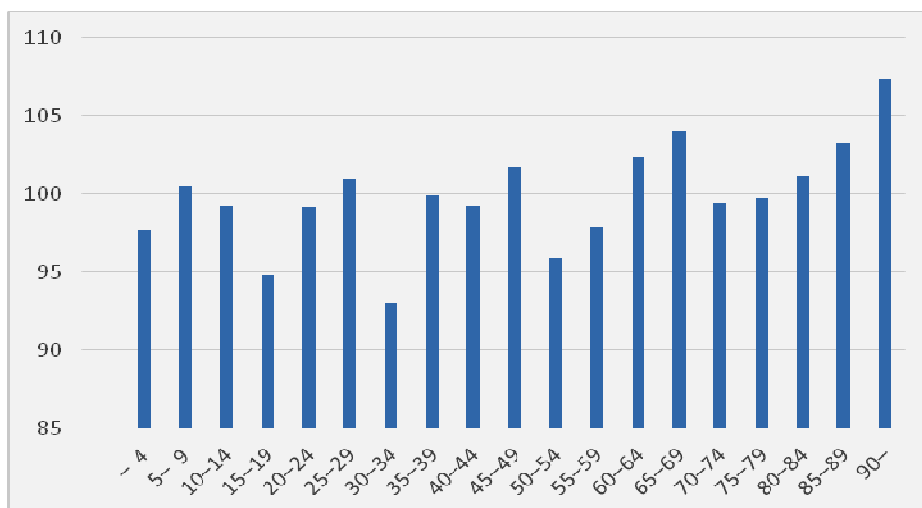
A kedvezőtlen kilátások mellett az idősek helyzete már napjainkban is problematikus. Noha a magyar nyugdíjrendszer az egyik leginkább bőkezű az Európai Unióban – a nyugdíj összege eléri a megelőző fizetés 94%-át –, annak 110 ezer forintos átlagösszege (2013) csak korlátozott mértékben teszi lehetővé az aktív – a társadalmi, gazdasági, kulturális, spirituális és közéleti tevékenységek folytatásával jellemezhető – időskor megélését. Talán ennél is jelentősebb probléma az egyedüllét. Az

időmérleg-vizsgálatok alapján a 65-74 éves korosztály az ébren töltött idő átlagosan 70%, a 75 év felettek 80%-át töltik egyedül.²

A Központi Statisztikai Hivatal adatai³ szerint Baranya megye lakosságát az elmúlt évtizedekben folyamatos előregedés jellemezte. A változás hátterében több tényező is szerepet játszik, amelyek közül ki kell emelni az alacsony reprodukciós rátát, a születéskor várható átlagos élettartam növekedését, illetve a gazdaságilag aktív korú népesség megéből történő elvándorlását.

A korcsoportokra lebontott adatsorokat vizsgálva (1. ábra) egyértelmű, hogy a közeljövő meghatározó szociális kihívása lesz az időskorúak szükségleteinek kielégítése. A demográfiai változás tendenciáját az is világosan szemlélteti, ha egymás mellé állítjuk a korcsoportok arányának változásait.

2. ábra: Baranya megye lakosságának változása életkori csoportok szerinti bontásban 2014. január 1-jén (100%=az előző év azonos időszaka)

Forrás: KSH, 2015.

A 2. ábra oszlopai azt mutatják, hogy miközben a 60 éves vagy annál idősebb lakosság létszámának 2013. és 2014 közötti változását stagnálás vagy növekedés jellemzi, addig a fiatalabb korcsoportok többségében csökkenés figyelhető meg. A belső arányok változása mellett a népesség

² Monostori Judit (2015). Öregedés és nyugdíjba vonulás. In: Monostori Judit, Őri Péter, Spéder Zsolt (szerk.) Demográfiai portré 2015. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet pp. 115-134.

³ <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/megy/151/bara151.xls> (2015. június 13.)

egészét is csökkenés jellemezte, 2014. január 1-jére Baranya megye lakosságának száma az egy évvel korábbi érték 99,2%-ára, 373 984 főre csökkent, akik közül 93 894 fő volt 60 éves vagy idősebb.

A demográfiai folyamatok eltérő módon jelentkeznek a megye különböző településein. Geresdlakot a baranyai átlagnál nagyobb mértékben érinti a lakosság elöregedésének problematikája. A témakör jelentőségét felismerve a település vezetése arra a következtetésre jutott, hogy a geresdlaki időskorúak számára nyújtott szolgáltatások bővítésére irányuló terveket dolgoz ki, amelyek megalapozásához együttműködést kezdeményezett a Pécsi Tudományegyetem Társadalmi Felzárkózás és Szociális Gazdaság Kutatóközpontjával.

A kutatás központi kérdéseként merült fel, hogy milyen helyi szociális fejlesztésekre irányuló igények és szükségletek azonosíthatók be a geresdlaki időskorúak körében.

A kutatás előkészítése

A kutatás előkészítése 2014 őszén kezdődött el. A Geresdlaki Önkormányzat vezetői, valamint a Human Exchange Emberi Erőforrás Fejlesztő és Tanácsadó Alapítvány, illetve a PTE BTK Társadalmi Felzárkózás és Szociális Gazdaság Kutatóközpont munkatársai közötti egyeztetés eredményeként pontosításra kerültek a kutatással kapcsolatos elvárások, illetve a lebonyolítás technikai részletei. A megbeszélések alapján lehetőség nyílt arra, hogy egyetemi hallgatók egy kutatás-módszertani kurzus keretei között lebonyolítsák az adatfelvételt megfelelő oktatói, kutatói irányítás mellett. Ennek megfelelően a hallgatók valós kutatási helyzetben hasznosíthatták az egyetemen tanultakat, másfelől az Önkormányzat saját falubusz és étkeztetés, valamint szervezési tevékenység rendelkezésre bocsátásával jutott hozzá társadalomtudományi kutatási szolgáltatáshoz saját fejlesztési céljainak alátámasztása, megalapozása érdekében. Ugyancsak érdemes utalni a terepkutatás településmarketing és településfejlesztés szempontjából lényeges lehetséges következményeire: a Geresdlakon végzett felmérés eredményei megfelelő hivatkozási alapot szolgáltathatnak a településfejlesztési kezdeményezésekhez, a kutatási jelentésben publikált információk további orgánumban való felbukkanása a településre irányíthatja a figyelmet. Nem elhanyagolható az az eshetőség sem, miszerint annak, hogy 30-40 egyetemista alaposabban megismeri a községet, kétségkívül lehetnek olyan következményei, amelyek további kedvező hatást gyakorolnak a település reputációjára nézve. A résztvevők nagyobb eséllyel fognak visszatérni Geresdlakra, akár látogatóként, de olyan hallgató is volt, aki a tapasztaltak alapján a

későbbi letelepülést vagy munkavállalást is elképzelhetőnek tartja a községben.

Az adatfelvétel megalapozásához a hallgatók több héten keresztül zajló kutatás-módszertani felkészítésben részesültek, amelynek keretében tematikus és technikai jellegű témakörökkel is foglalkoztak. A felkészítésben fontos szerepet vállalt dr. Habjánecz Tibor polgármester is, aki 2015. április 15-én tartott interaktív előadást a Pécsi Tudományegyetemen. A jó hangulatú beszélgetés során lehetőség nyílt arra, hogy a hallgatók feltegyék a településsel és annak lakosságával kapcsolatos kérdéseiket. A polgármesteri látogatás azért is volt kiemelkedő jelentőségű, mert tudatosította a hallgatókban a település vezetésének elköteleződését a kutatás iránt, ezáltal is egyértelműsítve annak jelentőségét.

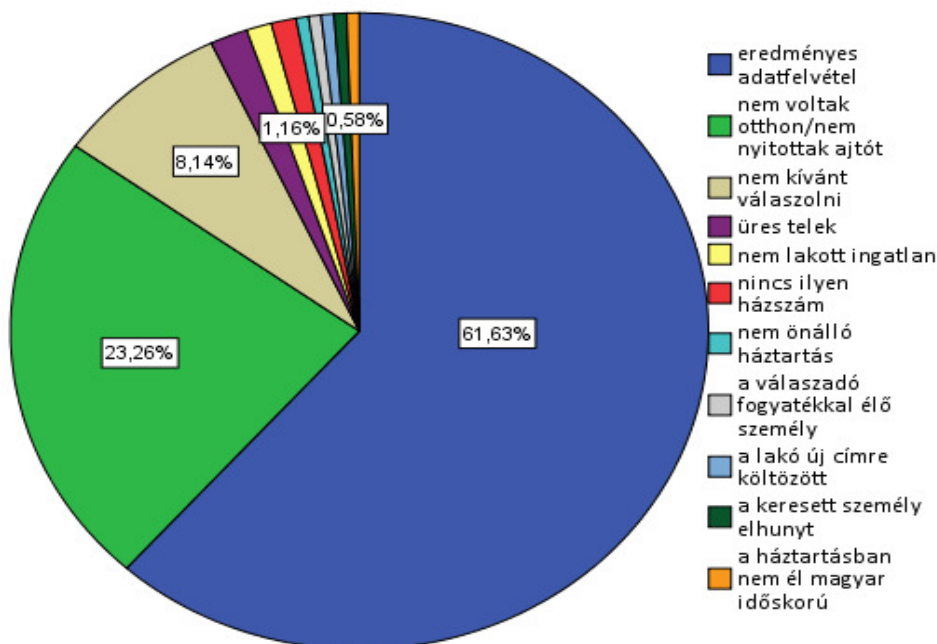
Mintavétel és adatfelvétel

A kutatás alapsokaságát azok a háztartások alkották, ahol legalább egy fő, 50 éves vagy annál idősebb személy él. Az 50 éves korhatár alkalmazása nem jellemző az idős korúak definíciói esetében, ebben az esetben mégis célravezetőnek tűnt az alacsony életkori határ meghúzása, hiszen számos olyan szociális fejlesztés van, amelyek kivitelezése csak évtizedes távlatokban realizálható. Az alapsokaság meghatározása önkormányzati közreműködéssel történt. Anonimizált címlistával dolgoztunk, amelyen az 50 éves, illetve annál idősebb személyek lakcímei szerepeltek. A címlistát digitalizáltuk, majd kiszűrtük belőle az azonos lakcímeket. Az így kialakított listában 172 cím szerepelt. Ez az elemszám lehetővé tette, hogy a teljes alapsokaság lekérdezését próbáljuk meg lebonyolítani. Ennek a célnak az elérését két tényező valószínűsítette. Egyfelől 18 kérdezőbiztos pár végezte az adatfelvételt, tehát átlagosan összesen 11 címet kellett felkeresni, másfelől a mérőeszközt – amely megtalálható a függelékben – viszonylag rövid lekérdezési időhöz kalibráltuk, hogy az adatfelvétel akár az ajtóban állva is lebonyolítható legyen. Ehhez a két tényezőhöz az adatfelvétel napján még egy harmadik is társult, a Pécsről Geresdlakra történő szállításban közreműködő gépjárművek a helyszínen is segítették a kérdezőbiztosok településrészek közötti mozgását.

Az adatfelvételre 2015. április 25-én került sor. Mivel a hallgatók azt az instrukciót kapták, hogy a lakóingatlanokba ne menjenek be, kritikus szerepe volt az időjárásnak. Bár előzetesen felkészültünk arra, hogy szükség esetén átütemezzük az adatfelvételi napot, erre végül nem volt szükség, 20-23°C közötti hőmérséklet és verőfényes napsütés jellemezte az adatfelvétel időszakát.

Köszönhetően az előzetes önkormányzati tájékoztatásnak, a felkeresett válaszadók pozitívan fogadták a kérdezőbiztosokat. Az elutasítási ráta 10% alatt maradt, az eredményes lekérdezések aránya 61,6% volt. A megíúsult adatfelvételi kísérletek döntő többségét az okozta, hogy a felkeresett ingatlanokban nem voltak otthon (vagy nem nyitottak ajtót) a lakosok, erre 40 esetben került sor. Az adatfelvételi próbálkozások eredményességét, illetve megíúsulásának további okait az alábbi ábra szemlélteti (3. ábra).

3. ábra: A minta (eredményes adatfelvétel) és az alapsokaság aránya

Forrás: saját adatok

A mintában szereplő válaszadók és háztartások jellemzői

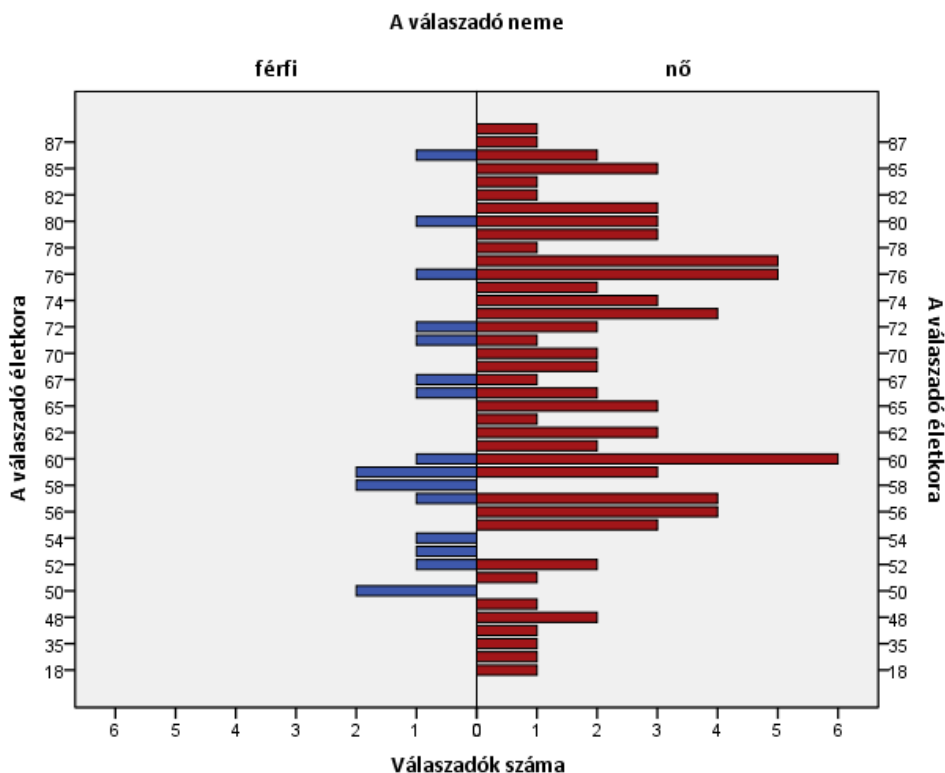
A mintában szereplő válaszadók átlagos életkora 66,32 év, 12,94 évnyi szórás mellett. A legidősebb válaszadó 91, a legfiatalabb 18 éves volt. Utóbbi alacsony életkora magyarázatot igényel: a mintába került háztartások mindegyikében él 50 éves vagy annál idősebb lakos, és az adatfelvétel során arra törekedtünk, hogy lehetőség szerint ők legyenek a válaszadók is. Erre azonban nem minden esetben volt lehetőség, mivel előfordult, hogy az érintett nem volt otthon, vagy egyéb ok – pl. betegség – miatt nem volt képes a válaszadásra. Ezekben az esetekben a

háztartásban élő fiatalabb családtag volt a válaszadó. Összesen 7 esetben került sor ilyen válaszadásra, 1-1 esetben 18, 33, 35, 41 és 49, 2 esetben pedig 48 éves volt a válaszadó.

Amint azt a 4. ábra is szemlélteti, a válaszadók nemi összetétele jelentős torzulást mutat az alapsokaság összetételéhez képest. Noha az idősebb korcsoportokban az életkor előrehaladtával egyre növekvő arányú nőbőlet fedezhető fel⁴, az nem éri el a minta 83%-os arányát. Ezt a tényezőt figyelembe kell venni az adatok értelmezésekor.

4. ábra: A kutatás mintájának korfája

Forrás: saját adatok

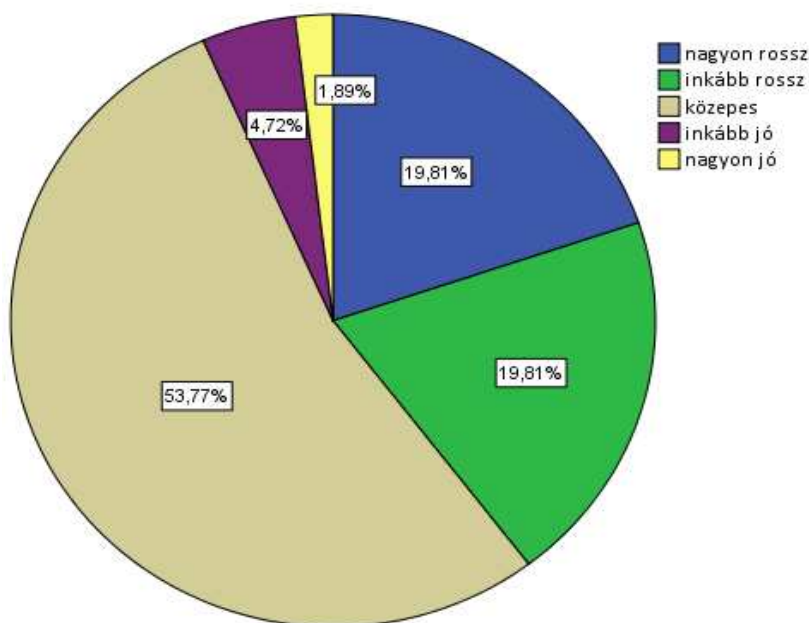
A mintában szereplő háztartásokban 1-6 személy él, átlagosan 2,13, összesen 222 fő. A háztartásokban átlagosan 1,6 fő, összesen 169 fő 50 éves vagy idősebb személy él. Ezek közül 45 (42,5%) egyszemélyes háztartás, ahol a lakó 50 éves vagy idősebb személy.

⁴ A 85 éves és annál idősebb népességnek a 73%-a nő. (Monostori, 2015)

Az időszerűak helyzetének megítélése

Az adatfelvételt olyan kérdéssel indították a kérdezőbiztosok, amelyik témaköre szempontjából illeszkedik a kutatás központi kérdéséhez, egyúttal kellően általános jellegű ahhoz, hogy a válaszadó akkor se érezze tovakodónak, ha esetleg bizalmatlanul viszonyul a megkereséshez. Az első kérdésben az időszerűak magyarországi helyzetének véleményezését kértük a válaszadóktól, először egy ötfokozatú, nagyon rossztól nagyon jóig terjedő skála, majd az álláspont kifejtését lehetővé tevő nyitott kérdés segítségével.

5. ábra: Az időszerűak helyzetének megítélése Magyarországon

Forrás: saját adatok

A skála középértékei a következők szerint alakultak: módusz (leggyakoribb érték): 3; medián (a középső érték): 3; a válaszok értékeinek számtani átlaga: 2,49. Összességében az időszerűak helyzetét gyenge közepesre értékelték a válaszadók.

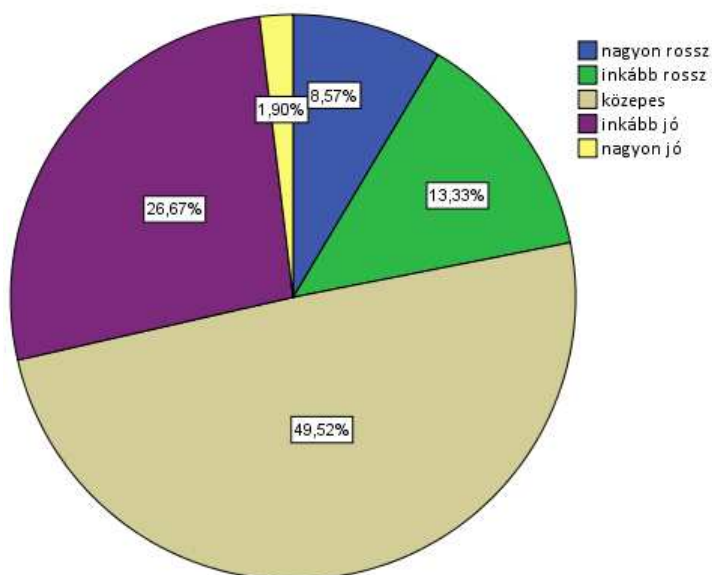
A kedvezőtlen értékelések egyértelműen a kedvezőtlen anyagi helyzettel vannak összefüggésben. A nyugdíjak alacsony összege mellett a betegségeket, az egyedüllétet és a magányt említették a válaszadók,

illetve az időskorúak számára nyújtott szolgáltatások alacsony színvonala került kiemelésre.

A közepes értékelést adó válaszadók között csak néhányan voltak, akik „se nem jó, se nem rossz” jellegű válasszal egészítették ki a véleményüket. A többség valamilyen negatívumot említett. Ebben a csoportban is domináltak az anyagi helyzettel kapcsolatos panaszok: „kevés a nyugdíj, nem tudják az emberek fenntartani magukat”. Érdeemes kiemelni egy választ, ami nem általános vélemény, de előrevetít egy olyan problémát, amelynek jelentősége megnőhet, amennyiben folytatódik a finn állampolgárok – a község szempontjából egyébként egyértelműen pozitív hatású – arányának és jelenlétének növekedése Geresdlakon: „Látjuk a különbséget a külföldi és a magyar között” – fogalmazott a válaszadó.

Összesen 5 olyan válaszadó volt, aki a kedvező véleményét bővebben is kifejtette. Ezek a vélemények jellemzően a megfelelő közérzetre és egészségi állapotra, illetve a szolgáltatásokkal való elégedettségre utalnak: „Egészség, nyugdíj van, ellátom magam.”

6. ábra: Az időskorúak helyzetének megítélése Geresdlakon

Forrás: saját adatok

Az országos helyzet értékelése után a geresdlaki időskorúak helyzetének megítélésére kértük a válaszadókat. A válaszok megoszlását a 6. ábra szemlélteti.

A középértékek közül a módusz és a medián az országos helyzetnél tapasztaltal azonos (3), azonban Geresdlak esetében mégis kedvezőbb a megítélés, amire a magasabb számtani átlagból (3,00) következtethetünk.

Az alacsony értékelést adó válaszadók számára helyi szinten elsősorban a település elöregedése jelent problémát. A legtöbben csak erre, a sok idős – kevés fiatal problematikára utaltak, de többen részletezték, hogy mi a gond: az aktív korú lakosság nélkül nem látják biztosítottak jövőjüket, bizonyos nehézségek (pl. bevásárlás, közlekedés) pedig már aktuálisan is jelentkeznek. Az időskorúak arányának növekedését azok is jelentős problémának látják, akik közepesnek ítélik meg a geresdlaki időskorúak helyzetét. Ebben a körben már megjelennek pozitívumok is, amelyek jellemzően a községi életvitel sajátosságaihoz – elsősorban a személyes kapcsolatokhoz és az egymásra figyeléshez – kapcsolódnak.

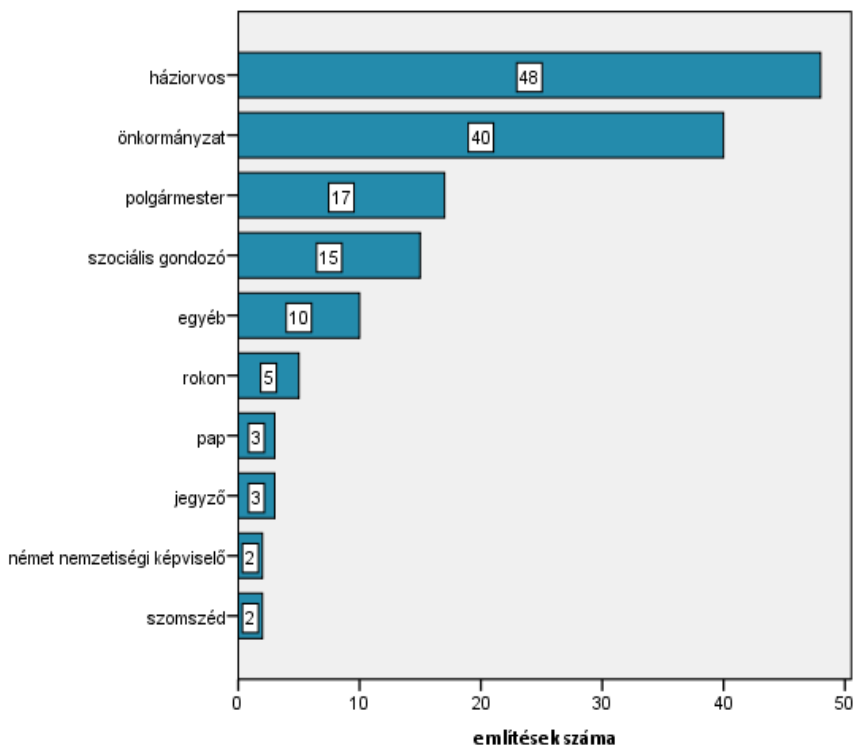
A kedvező értékeléseket több különböző tényezővel magyarázták a válaszadók. Elégedettek a településen elérhető szociális alapszolgáltatásokkal, így a házi segítségnyújtással, az étkeztetéssel, továbbá a nyugdíjasok számára szervezett és az általuk is látogatható programokkal, a „doktornővel”, illetve a segítőkész önkormányzattal és polgármesterrel. Az időskorúak helyzetének országos és helyi szintű megítélése között közepes mértékű, pozitív irányú statisztikai kapcsolat ($\Gamma=0,43$) van.

Igények és szükségletek

Az időskorúak számára nyújtott, a válaszadók által hiányolt szolgáltatások közül a legtöbb említést (39) az idősök otthona kapta. A második helyen az idősök számára nappali ellátás, illetve programokat biztosító intézmény került, amely 11 alkalommal került említésre. A többi hiányolt szolgáltatást 1-3 válaszadó említette: közlekedés, egészségügyi szolgáltatások (orvos, fogorvos, gyógyszerár), segítség a gyógyszer adagolásában, jelzőrendszeres házi segítségnyújtás, segítség a házimunka (mosás, takarítás, fűnyírás) elvégzésében, postai szolgáltatások, szabadidős programok, palliatív ellátás.

A hiányolt szolgáltatásokat követően rákérdeztünk arra is, hogy más településekről milyen tényezők miatt keresik fel időskorúak Geresdlakot. A legtöbb válaszadó a különböző községi programokat (Gőzgombóc Fesztivál, falunap, nemzeti ünnepek rendezvényei, nyugdíjas klub) és kulturális látnivalókat (babamúzeum, mézeskalácsolóház, kiállítások) említette, de voltak olyanok is, akik az egészségügyi ellátást vagy az étkeztetést nevezték meg.

7. ábra: Kihez fordulnak segítségért?

Forrás: saját adatok

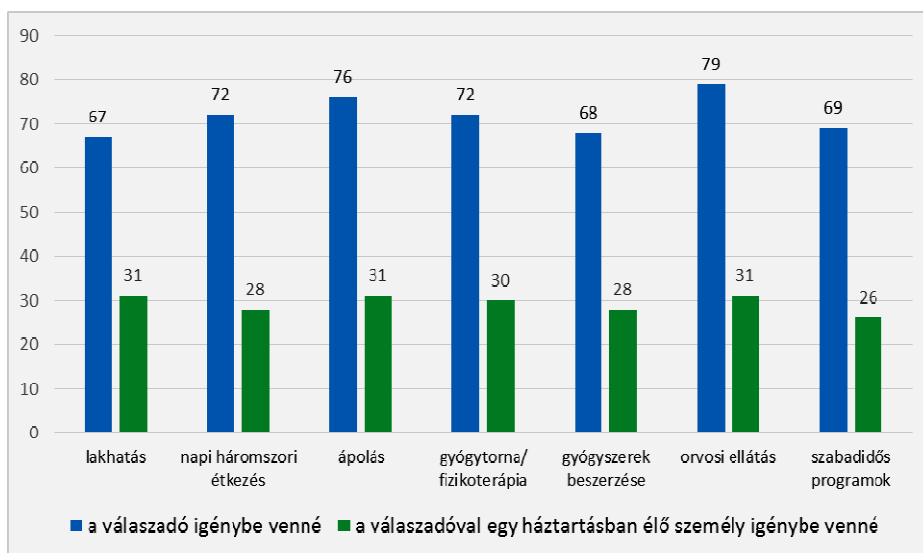
A kutatás során rákérdeztünk arra is, hogy kik azok a személyek, illetve melyek azok az intézmények akikhez/amelyekhez a válaszadók segítségért fordulnak. A 7. ábra a kategorizált válaszok említéseinek számát illusztrálja. A házi orvos iránti bizalom egyértelmű, de fel kell hívni a figyelmet a település irányítását végzők – az önkormányzat és a polgármester – iránti bizalom magas szintjére is, a legtöbb kiegészítő információ ugyanis ezekkel a szereplőkkel kapcsolatban érkezett. Több válaszadó hosszasan beszélt arról, hogy elégedett Geresdlak működésével és fejlődésével, amelyben központi szerepe van a jellemzően elhivatottnak és szorgalmasnak minősített községvezetésnek.⁵ Az idősek számára meghatározó segítséget

⁵ A megállapítás természetesen ebben az esetben is csak a mintában szereplő válaszadókra vonatkozik. A választás elutasítását többen az általános – bár jellemzően inkább az országos, mintsem a helyi viszonyokkal kapcsolatos – elégedetlenségükkel indokolták.

jelentenek még a házi gondozást végző szociális szakemberek, őket 15 válaszadó említette. A családtagok alacsony említésszámával (5) kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a kérdés általánosságban a keresd lakói idős korúakra, nem pedig a konkrét válaszadóra irányult.

A következő kérdéscsoport a válaszadók, illetve a velük egy háztartásban élő idős korúak által igényelt szolgáltatásokra irányult. A hét vizsgált tényező iránti igények között nem volt kimutatható érdemi különbség. A lakhatás, a napi háromszori étkezés, az ápolás, a gyógytorna/fizikoterápia, a gyógyszerek beszerzése, az orvosi ellátás, illetve a szabadidős programok iránti aktuálisan fennálló vagy idősebb korában valószínűsíthető igényét egyaránt a válaszadók 63,2-74,4%-a jelezte. A közös háztartásban élő hozzátartozók esetében a szolgáltatások igénybevételére irányuló szándék aránya 24,5 és 29,2% között változott.

8. ábra: Különböző ellátási szükségletek iránti igények említésének száma

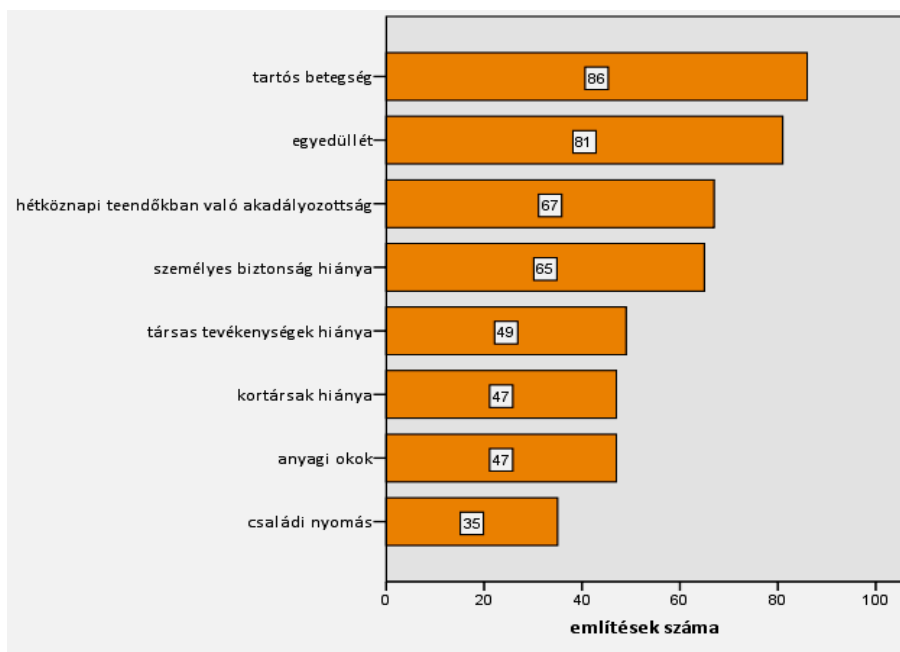
Forrás: saját adatok

A további igényelt szolgáltatások között a következők jelentek meg: foglalkoztatás, fiatalabbak tanításának és a tapasztalatok átadásának lehetősége, tevékenységükkel a helyi közösséget is segítő műhelyek létesítése (pl.: kézimunka, népművészet), vallási-felekezeti szolgáltatások biztosítása, kulturális programok (pl.: színházlátogatás) szervezése, szépművészeti szolgáltatások (pl.: manikűr, pedikűr, fodrász) biztosítása, gyógyfürdő létesítése, könyvtár, illetve fogorvosi ellátás.

Az idősotthonba költözés okai között első helyen a tartós betegség – illetve az ehhez kapcsolódó gondozási szükséglet – szerepel. Ettől a tényezőtől alig maradt el az egyedüllet említésének száma (81). Érdeemes megemlíteni, hogy az egyes tényezőket zárt kérdés segítségével, tehát az egyes tényezőkre külön-külön rákérdezve vizsgáltuk, majd egy nyitott kérdésben a további releváns tényezőkről érdeklődtünk. Az erre adott válaszok markánsan az érintett idős személy egyedülletét hangsúlyozták.

A válaszadók többsége meghatározó tényezőként említette még a hétköznapi teendők ellátásában való akadályozottságot (67 említés), illetve a személyes biztonság hiányát (65 említés). Az idősotthonba költözés okainak harmadik csoportját a válaszadók 44-46%-a említette: ide tartozik a társas tevékenységek és a kortársak hiánya, továbbá az anyagi okok. A legkevesebb említést a család nyomására történő idősotthonba költözés kapta.

9. ábra: Az idősotthonba költözés vélelmezett okai

Forrás: saját adatok

A legtöbb válaszadó szerint nincs hátránya annak, ha valaki idősotthonban él. Akik szerint vannak negatívumok (a válaszadók 34,9%-a nevezett meg valamilyen konkrétumot), azok a következő tényezőket említették: bezártság, mozgástér csökkenése, különélés a családtagoktól, megszokott környezetből való kiszakadás, beilleszkedési

és alkalmazkodási nehézségek, zsúfoltság, elhagyatottság érzése, esetenként nem megfelelően viselkedő személyzet, illetve jelentős költségek.

Az idősoththonban élés előnyeit vizsgáló kérdésre csak egyetlen válaszadó mondta azt, hogy nem tud ilyenről. A többiek jellemzően a korábbi kérdésre adott válaszukra (lásd: 9. ábra) utaltak vissza, illetve azt fejtették ki bővebben. A hangsúly a teljes körű ellátásra esett, a legtöbben ezt, illetve ennek különböző összetevőit emelték ki.

A kutatás egyik központi kérdése az volt, hogy adott-e a helyi lakosság támogatása egy Geresdlakon létesítendő idősoththonhoz. A válasz egyértelműen igen. A válaszadók 87,62%-a támogat egy ilyen típusú fejlesztést, mindössze 5 válaszadó volt, aki szerint nem érdemes az intézmény létesítésével foglalkozni.

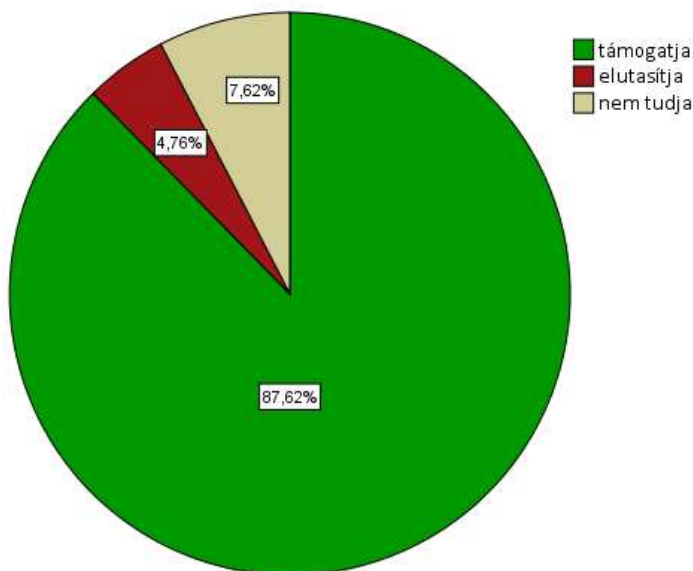
Az igenlő válaszokhoz fűzött magyarázatok hasonló okokra alapoznak az intézmény szükségességével kapcsolatban. A legfontosabb tényező a település jelentős számú időskorú lakosához kapcsolódik: „Fiatalok elköltöznek, kevesen vannak a gyerekek, nem jönnek vissza a fiatalok, ha már elmentek, mert nincs munkalehetőség és az idősek már nem tudják magukat egy idő után ellátni.” A második leggyakrabban említett tényező a helyben történő szolgáltatás pozitívuma. „A legközelebbi idősek otthona messze van, ezért fontos lenne, hogy a bentlakó idős tudja, hogy a rokonai közel vannak, és gyakran meglátogatják.”

A harmadik, szintén több válaszadó által említett tényező a munkahelyteremtés, amit többen kritikus jelentőségűnek tartanak az elvándorlás intenzitásának csökkentése szempontjából. A bizonytalanok és az ellenzők az igénybevevők létszámával magyarázták álláspontjukat, előzőek nem tudják megítélni, hogy lenne-e elegendő beköltöző, utóbbiak szerint túl kevesen lennének ahhoz, hogy rentábilis legyen az intézmény.

Az időskorú válaszadók, illetve a velük azonos háztartásban élő időskorúak aktuálisan fennálló szükségletei közül a bevásárlás, az adminisztratív és pénzügyi ügyintézés, a takarítás, illetve a házon kívüli közlekedés kapott jelentősebb számú (23-33) említést, amikor arra kérdeztünk rá, hogy az érintetteknek milyen területen lenne szüksége segítségre. A legkisebb arányban a házon belüli közlekedés és az öltözködés esetében szorulnak segítségre, de az összes vizsgált tétel esetében megállapítható, hogy többségben vannak azok, akik semmilyen segítséget nem igényelnek. Az igényelt további segítséggel kapcsolatban hárman a fűnyírást említették olyan tevékenységként, amelyet önállóan nem tudnak elvégezni.

10. ábra: Idősoththon létesítésének támogatottsága Geresdlakon

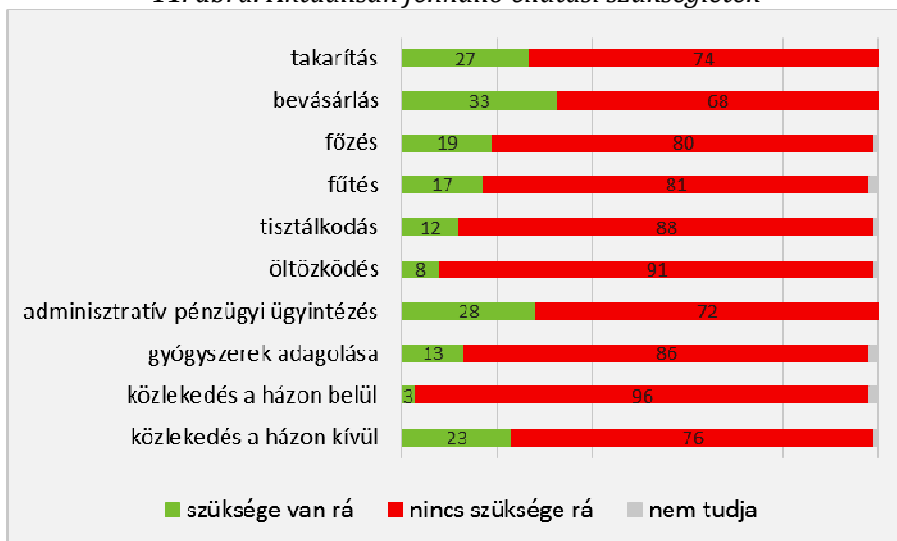

Forrás: saját adatok

Egészen más válaszokat kaptunk, amikor arra kérdeztünk rá, hogy 10 év múlva milyen segítségre lesz szüksége a válaszadó háztartásában élő időseknek. Természetesen jelentősen nőtt a bizonytalanok aránya, de ennél lényegesebb az a növekedés, amely a segítségre szorulás vélelmezett valószínűségét jellemezte. Egy évtizednyi távolságban már a válaszadók többsége gondolja úgy, hogy nehézséget fog jelenteni a bevásárlás, a házön kívüli közlekedés. A többi vizsgált tényező esetében is jelentős a későbbi segítségre szorulás valószínűsége, minden esetben meghaladja a 40%-ot.

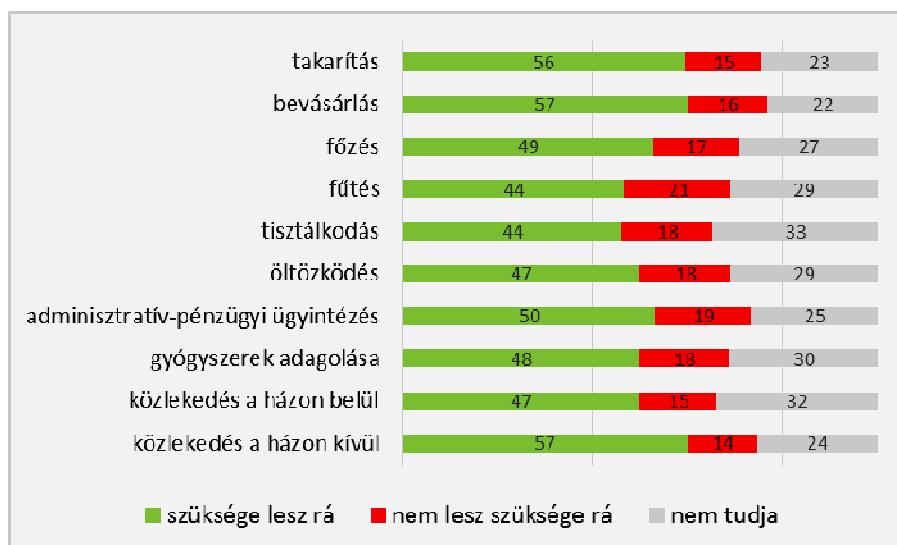
A két kérdésre adott eltérő válaszok mögött nemcsak az önellátási képesség – öregedéssel párhuzamos – csökkenését feltételezhetjük, hanem azt is, hogy a fennálló nehézségekről sokszor nehezebb beszélni, mint a jövőben esetlegesen kialakulókról. Álláspontunk szerint ezt a tényezőt célszerű figyelembe venni az eredmények értelmezésekor.

11. ábra: Aktuálisan fennálló ellátási szükségletek

Forrás: saját adatok

12. ábra: 10 év múlva valószínűsíthető ellátási szükségletek

Forrás: saját adatok

Megoldási javaslatok

A Magyarországon élő idős személyek életminőségének javítása, tényleges szükségleteik és esélyegyenlőségük biztosítása érdekében célszerű időszerűk ellátását biztosító intézményi kapacitásokat kiépíteni, mivel magyar és külföldi személyek részéről egyaránt megalapozott igény jelentkezik időszerűk komplex ellátását biztosító, modern, magas színvonalú ellátó rendszer és kapcsolódó infrastrukturális feltételek létrehozására.

Az egyedül élő nyugdíjas párok vagy egyedül maradt nyugdíjas személyek bentlakásos intézményi feltételek között történő ellátására Magyarország egész területén igény jelentkezik és lehetőség nyílik.

A bentlakásos, komplex ellátást biztosító idősek otthona egyfelől a még aktív életet élő időszerűk számára, másfelől pedig az ellátásra, ápolásra szoruló nyugdíjas korú személyek számára egyaránt kínálhat szolgáltatásokat.

A földszintes (vagy maximum egyszintes) intézményekben akadálymentesített, egy-és kétszobás lakóegységeket (kb. 25-45 m² közöttiek) célszerű kialakítani, amelyek alkalmasak 2 fő kényelmes együttélésére.

A folyamatos ápolásra szoruló kliensek számára külön ápolási részleget szükséges kiépíteni kétágyas lakrészekkel, nővérállomással a fejlesztésre kerülő intézményekben.

Míg az aktív időszerűk apartmanok megvásárlásával juthatnak hozzá a szolgáltatások igénybevételéhez, addig az ápolási részlegben gondozottak nem lakrészt vásárolnak, hanem otthonosan berendezett, nem kórházi jellegű, kétágyas, saját fürdőszobával, klímával, rendelkező ápolási szobákat vehetnek igénybe napi díj ellenében. A napi díj magában foglalja a lakóegység használatát, a fenntartási költségeit, valamint a térítésmentesen igénybe vehető szolgáltatásokat.

Az idősek otthona esetében közösségi helyiségek is kialakításra kerülnek: igény és lehetőség szerint étterem, könyvtár, hobbiszoba, tornaterem, fedett télikert szolgálhat a páros, csoportos és közösségi alkalmak lebonyolításához.

Az apartmanok felszereltségét és szolgáltatáskínálatát tekintve lakrészenként mini konyha hűtőszekrényvel, akadálymentes fürdőszoba, füstjelző, televízió csatlakozás és internet hozzáférés biztosítása, telefon (a házon belüli hívások díjmentesek), fűtés, világítás, teljes közműellátás (víz, csatorna, villany), takarítás, szükség szerinti karbantartás, felújítás, ruházat, egyéb textília mosása, vasalása, javítása, napi háromszori étkezés (diétás menüvel), háziorvosi ellátás és 24 órás nővérfelügyelet állhat rendelkezésre.

A közösségi alkalmakat biztosító helyiségekben lehetőség nyílik a hitélet gyakorlására, fizikai -, (pl.: séta, sport), szellemi - és szórakoztató tevékenységek (előadások, felolvasás, tévézés, kártya- és társasjátékok), valamint kulturális tevékenységek (ünnepségek, színház-, mozi-, kiállítások) végzésére.

Az ápolási részlegben 24 órás nővérszolgálatot, rendszeres orvosi felügyeletet, mentálhigiénés ellátást, gyógytornát, betegség esetén külön ellátást, gondozást célszerű biztosítani.

A szolgáltatást igénybevevők

Az emelt színvonalú ellátást biztosító intézményekbe nem pusztán magyar, hanem külföldi kliensek jelentkezése is lehetséges.

Egyfelől Magyarországon is – a nyugdíjasok többségét jellemző alacsony jövedelmek és megélhetési szint mellett – rendelkezésre áll egy markáns, a szolgáltatások megfizetésére képes célcsoport: nem elsősorban a magasabb (kiemelt) nyugdíjjal rendelkezők támasztanak fizetőképes keresletet, hanem a külföldön dolgozók hazautalásaiból származó rendelkezésre álló jövedelem is lehetőséget teremt az itthon maradt idős szülők ellátását biztosító díjak finanszírozására.

Másfelől folyamatosan nő azon külföldi (elsősorban német és osztrák) magánszemélyek száma, akik időskorukban Magyarországon működő, emelt szintű ellátást biztosító otthonokban élnek.

Várható források, bevételek

A forrásallokáció tekintetében az alábbiakkal lehet számolni a beruházási, kivitelezési folyamat során:

- befektetők által rendelkezésre bocsátott pénztőke,
- pályázati úton megszerezhető források (támogatás),
- banki hitel.

A működtetés időszakában várható bevételi források:

- lakórészek használati jogának értékesítéséből befolyó bevételek,
- a szolgáltatásokat igénybevevők vagy családtagjaik részéről származó díjak (szolgáltatási, térítési díjak),
- kapacitás-részek értékesítéséből vagy bérbeadásából származó bevételek (pl. a fodrászati, kozmetikai, egyéb személyi jellegű szolgáltatásokat biztosítók számára történő bérbeadásból származó bérleti díjak)
- TB támogatás.

Az árak tekintetében az előzetes kalkulációk alapján a 25 m² -es lakóegységet alapul véve 5,5-6,0 millió Ft-os árat állapíthatunk meg.

Általában minden további négyzetméter után pedig 150.000 - 200.000,- Ft-tal nőhet a listaár. Budapesten, a központi agglomerációban, Észak-Nyugat Magyarországon vagy a Balaton északi partvidékén, magasabb, az ország más területein pedig némileg alacsonyabb árakkal lehet kalkulálni.

A beköltöző igénybe vevőkkel szerződés kerül megkötésre, a klientúrára életkori sajátosságaik alapján különböző kedvezmények lehetnek érvényesek. A beköltözést követően a lakók havi térítési díj ellenében juthatnak hozzá a szolgáltatásokhoz.

Marketing eszközök és módszerek, értékesítés

A lakórészek és a szolgáltatások differenciált kommunikációs csatornák felhasználásával (online, telefonos, személyes elérhetőségek biztosításával) kerülnek folyamatosan hirdetésre és értékesítésre. A klientúra életkori és egyéb sajátosságai alapján különböző kedvezményeket használhat ki „személyre szabott” szolgáltatási csomagok igénybevétele által.

Specialitások

Magasan képzett, különböző fejlesztési kezdeményezésekben, projektmenedzsmentben több éves tapasztalatot szerzett emberi erőforrások mellett differenciált szervezeti, üzleti, vállalkezési feltételeket képviselő szakmai együttműködést kínálunk.

Szakember gárdánk az előkészítési, tervezési (igény-és szükségletfelmérés, helyzetfeltárás üzleti és pénzügyi tervezés, műszaki tervezés, szolgáltatás-, szervezet-és személyzetfejlesztési koncepciók elkészítése) fázis mellett a megvalósítás és a működtetés folyamataiban is rendelkezésre képes állni.

Környezeti hatások

A fejlesztés közvetlenül hozzájárulhat a települések, illetve a térségi-területi szociális infrastruktúra bővüléséhez és modernizációjához, az intézményi kapacitások növeléséhez, a szolgáltatások minőségének és az igénybe vevők életkörülményeinek, életminőségének, az érintett célcsoportokhoz tartozók társadalmi aktivitása, integrációja és életminősége javulásához.

**A SURVEY ABOUT THE NEEDS OF THE ELDERLY INHABITANTS OF
GERESDLAK (HUNGARY)**

Daniel MOLNAR –Gabor JUHASZ

Summary

In Hungary between 1990 and 2014 , the proportion of people aged aged 65 and over in the total population ranged from 13% to 18%. These demographic processes suggest a further tendency to persist, for 2060 the proportion of this age group will increase to 29%. According to the datas of the Central Statistics Office, at Baranya County – in the past decades – aging was typical. Behind these changes there are several causes, but the low reproductive rate, the increase of life expectancy and the migration from the county of those who are economically active are the main factors.

HOSPICE-PALLIATÍV ELLÁTÁSBAN ÖNKÉNTES TEVÉKENYSÉGET VÉGZŐK MOTIVÁCIÓI ÉS SZAKMAI TEVÉKENYSÉGÜK ÉRTÉKELÉSE EGY KUTATÁS EREDMÉNYEI ALAPJÁN

Mucsi Georgina

Absztrakt

A tanulmány egy kvalitatív kutatás részeredményeit ismerteti, amelynek alanyai hospice-palliatív ellátásban tevékenykedő önkéntesek voltak. Az eredmények ismertetése során a szerző tíz hospice önkéntes motivációit veti össze Clary és munkatársai (1998) vizsgálati eredményeivel. E témakörhöz szorosan kapcsolódva megjelenik az önkéntes tevékenység az interjúalanyok saját életére gyakorolt hatásainak ismertetése.

A hazai önkéntesség fejlesztését tekintve elengedhetetlen a motivációk széleskörű ismerete, amely a szervezetek számára alapvető irányvonalakat határoz meg az önkéntesek toborzása és hosszú távú foglalkoztatásának sikeressége szempontjából. Mindezen tényezőkre az önkéntesek megítélése saját tevékenységükre vonatkozóan szintén jelentős hatást gyakorol.

Az Európa Tanács 2003-as, 24. számú ajánlásában, a palliatív szakellátás személyzeti követelményeinek felsorolásában a kiképzett önkéntesek is megjelennek. A hazai jogi szabályozás is rendelkezik a hospice team összetételéről [60/2003. (X.20.) ESZCSM rendelet 2. sz. melléklet; 1/2012. (V.31.) EMMI rendelet 2. sz. melléklet], mely előírja a multidiszciplináris team meglétét, amelynek tagjai között az önkéntesek is szerepelnek. Ugyanez a jogszabály a hospice tanfolyami végzettséget is elrendeli minden munkatárs – így az önkéntesek – számára is.

A hospice-palliatív ellátásban önkéntes segítői tevékenységet vállalók számára szükséges a hospice filozófiájának elsajátítása, elengedhetetlen az önkéntesek számára szervezett képzéseken való részvétel és a hospice team tagjaival való szoros együttműködés. Hatékony alkalmazásuk bővíti a beteg és a hozzátartozók számára biztosítható szolgáltatások körét, továbbá az adott szolgáltatással való elégedettséget, mind az ellátottak, mind a hozzátartozóik körében (Hotchkiss és mtsai, 2014).

Az önkéntes tevékenység hatékonyságának fokozását segíti a Magyar Hospice-Palliatív Egyesület Önkéntes Projektje, amely egy önkéntesközvetítő szolgáltatás működtetésével járul hozzá mind az önkéntesek, mind pedig a hospice szolgáltatók számára a legoptimálisabb megoldás megtalálásához (Farkas, 2016)⁶.

---

⁶ <https://www.facebook.com/HospiceOnkentes>

Az önkéntesek motivációi

Az önkéntesek motivációit lehetetlen néhány dimenzió mentén összefoglalni, mert komplex, sokszínű struktúrát alkotnak. A motivációt minden esetben befolyásolja az önkéntes neme, életkora, végzettsége, foglalkozása, a tevékenység formája, az önkéntesség helye, ideje és még számos egyéb tényező (Bartal; Saródy, 2010).

Egy 2009-ben készült kutatásból⁷ kiderül, hogy a vizsgált önkéntesek motivációjában legmeghatározóbb, ha elköteleződhet egy társadalmi ügy, csoport és a másoknak való segítségnyújtás mellett. A motiváció magját tehát a szociális értékek képezik. A második helyen az elismertség faktora áll, melyből az következik, hogy az önkéntes tevékenységet végző személyek a társadalmi és munkatársi elismerést, továbbá környezetük megbecsülését remélik. A harmadik motivációs okként a szociális interakciót azonosították a szerzők. Az önkéntesek azt várják, hogy tevékenységük által új kapcsolatokat létesíthetnek, új embereket ismerhetnek meg, és egy közösség részévé válhatnak. A közösségi élmény megtalálása jelentős motiváló erővel bír a mai kapcsolat-hiányos társadalmunkban (Bartal; Kmetty, 2010).

Témám szempontjából a szociális-egészségügyi önkéntesek motivációinak ismerete a legmeghatározóbb. Esetükben a leghangsúlyosabb háttér-motiváció a különböző társadalmi csoportok empatikus segítése egy társadalmi ügy keretében, továbbá az önkéntes tevékenység öröme, a közösségi élmény, és a szervezet munkatársainak elismerése.

E területen az önkéntesek bevonása és megtartása érdekében lényeges, hogy a szervezet világos értékrendet és célokat közvetítsen, félreérthetetlenül határozza meg a misszióját, pontosan határolja körül a segítségre szoruló társadalmi csoportot, továbbá dolgozzon ki protokollt az önkéntesek elismerésére és támogatására vonatkozóan (Czike; F. Tóth, 2007).

A kutatás ismertetése

A kutatás a PhD disszertáció részeként született meg 2012-ben. A vizsgálatot a Dél-dunántúli régióban végeztem el: Baranya, Tolna és

---

⁷ Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán (2010) kutatásának célja volt a magyar önkéntesek reprezentatív mintáján standardizálni az ausztrál Volunteer Motivation Inventoryt; továbbá a hazai önkéntesek mintájának eredményei alapján bemutatni az önkéntes motivációkat demográfiai-társadalomstatistikai és tevékenység típus szerinti bontásban. Az elemzett adatbázis 2319 érvényes válaszoló adatait tartalmazta 235 szervezettől.

Somogy megyében. Tíz önkéntes segítővel készítettem félig strukturált interjút, majd az interjúkat az ATLAS.ti 4.2. tartalomelemző program segítségével dolgoztam fel.

A minta kiválasztása során a nem-valószínűségi mintavételi eljárások közül a kvótás mintavételt alkalmaztam. Ennek során az alapsokaságot felosztjuk a kutatás szempontjából lényeges kategóriák mentén és kiválasztunk elegendő számú személyt minden kategóriába (Molnár, 2010). A három megye összes hospice szervezetét felkerestem, és a vizsgálat idején önkéntes tevékenységet végzők közül tíz egyént választottam ki, akik önként vállalkoztak az interjúra. Az interjúalanyok szervezetek szerinti megoszlását az 1. számú táblázat szemlélteti.

1. számú táblázat: Az interjú alanyainak megoszlása a hospice szervezetek szerint

Hospice szervezet	Szervezeti forma	Önkéntesek száma (fő)
Méltósággal az út végén Hospice Alapítvány, Szekszárd	Tolna Megyei Balassa János Kórházon belül működik, intézményi keretek között	1
Pécs-Baranyai Hospice Alapítvány, Pécs	Otthoni szolgáltató	2
Szemem Fénye Alapítvány – Dóri Ház, Pécs	Gyermekhospice	1
Betegápoló Irgalmasrend Pécsi Háza, Pécs	Intézményi szolgáltató	2
Alkony-Tamasz Alapítvány, Dombóvár	Mobil team	1
Nagyatádi Kórház Hospice Osztály, Nagyatád	Intézményi szolgáltató	1
Szociális Háló Egyesület, Pécs	Otthoni szolgáltató	1
Nevitt Cindy Otthonápolási Szolgálat, Kaposvár	Otthoni szolgáltató	1

Forrás: vizsgálat adatai

Az interjúkat az etikai szabályok betartásával készítettem el. A kutatás céljának és menetének ismertetése után az intézményvezető engedélyével kerestem fel a segítőket, akikkel előzetes időpont egyeztetés után személyes találkozás keretében diktafonon rögzítettem az elhangzottakat. Interjúalanyaimat biztosítottam az anonimitásról, és írásbeli beleegyezésüket adták az adatok további feldolgozásához.

Ezt követően megtörtént az interjúk szó szerinti átírása majd feldolgozása.

Részeredmények

Terjedelmi korlátok miatt a kutatás eredményeinek ismertetése során jelen tanulmányban két aspektust emelek ki: az önkéntes tevékenység mögött meghúzódó motivációs okokat mutatom be, illetve e témakörhöz szorosan kapcsolódva az önkéntes tevékenységnek az interjúalanyok saját életére gyakorolt hatását vázolom. Az, hogy ki milyen motivációval kezdi el az önkéntes tevékenységét és mennyire találja meg saját „számításait” e területen, alapvetően meghatározza, hogy megvalósul-e egy hosszú távú elköteleződés az önkéntes részéről. Mindezen tényezők hatással vannak az önkéntes tevékenység minőségére is (Wild, 2016)

Az önkéntes interjúalanyoktól megkérdeztem, hogy milyen indíttatásból kezdtek el a hospice ellátásban tevékenykedni?

Az önkéntes segítség vállalásának motivációja rendkívül sokrétű, az egyének más és más ok miatt vállalhatják ugyanazt az önkéntes tevékenységet és motivációik is változhatnak.

Clary és munkatársai (1998) vizsgálatukban az önkéntesség hat motivációját azonosították hospice-palliatív ellátásban önkéntes tevékenységet végzők körében. Az általam vizsgált önkéntesek motivációi is – egy kivétellel (karrier motivációk) - jól beazonosíthatóak e kategóriák mentén.

1. Értékek

E kategóriához az altruisztikus vagy humanitárius érzésekhez kötődő értékek kapcsolódnak. Ide tartozik a másokon való segítség szándéka, az emberekkel való foglalkozás igénye, a szociális problémák iránti érzékenység, az empatikus beállítódás.

Az „értékek” kategóriába tartozó önkéntesek számára a segíteni tudás, mint érték, helyeződik a középpontba (Clary és mtsai, 1998).

Az interjúalanyok főként a segíteni tudás örömét, az ehhez társuló pozitív érzéseiket emelték ki. A másoknak nyújtott rendszeres segítség hatással van az önkéntesek életminőségére és csökkentheti a halandóság kockázatát is (Konrath és mtsai, 2012).

„Hát maga a segíteni akarás azt gondolom, belénk van valamilyen szinten kódolva...Van úgy, hogy én misszióknak tekintem ezt a tevékenységet.” /2. számú interjú – részlet/

„...nem mondom, hogy meg lehet szokni azt, hogy ha az ember egy haldoklóval foglalkozik, mert nem, de jó érzés látni azt, hogy ha segíteni tudom bármiben is. Hogy jól esik a másoknak segítséget adni. És ez a

késztetés belülről jön, és ha tudok valakin segíteni, akár egy elbeszélgetés, meghallgatni mást.” /4. számú interjú – részlet/

Claxton-Oldfield és munkatársai (2013) 162 brit hospice önkéntes motivációit vizsgálták, eredményeik szerint a legtöbb segítő altruista motiváció alapján választja ezt a területet. A másokon való segítség szándéka, mint motiváció, összefüggésben állt, sok esetben előre jelezte a segítő tevékenység hosszú távú folytatását is.

2. Megértés

A megértés elsősorban új tanulási tapasztalatok és gyakorlati képességek elsajátítására vonatkozik. Az ebbe a csoportba tartozó önkéntesek elsősorban azért kezdik el tevékenységüket, mert céljuk újszerű, releváns tapasztalásokra szert tenni az adott területen, és jártasságot szerezni a praxis során (Clary és mtsai, 1998).

Az egyik interjúalany a médián keresztül hallott először a hospice ellátásról, ez felkeltette az érdeklődését. Elolvasta Elisabeth Kübler-Ross egyik könyvét, ennek hatására el is végezte a hospice alaptanfolyamot, és elhatározta, hogy a gyakorlatban is szeretné az új ismereteit kamatoztatni. Három éve ezen a területen vállal önkéntes tevékenységet. *„Ott jobban beleláltam elméletbe, dolgokba, és úgy gondoltam, hogy szeretnék olyan embereknek segíteni, akiknek lehet, hogy nagy segítség, ha az életük utolsó szakaszába valaki megsimítja őket vagy meghallgatja őket, vagy beszélget velük.” /1. számú interjú – részlet/*

Az egyik önkéntes azt fogalmazta meg, hogy szerinte nem elég a halálba kísérés módjairól beszélni, ha valaki ezt a gyakorlatban nem műveli, akkor nem is tud valódi, mély tapasztalatokat ezzel kapcsolatban megosztani. Számára saját hitelessége miatt is lényeges, hogy gyakorlati tapasztalatokat szerezzen e területen.

„...tehát nekem ez nagyon fontos motivációs erő, mert itt megmutathatód tényleg, hogy a gyakorlatba, hogy tudod megélni.” /3. számú interjú – részlet/

Egy másik önkéntes gyermek örökbefogadásán gondolkozik, de először szeretné kipróbálni magát a gyakorlatban is, vajon elég türelme, ereje lenne-e mindehhez, ezért gyermekhospice területen segédkezik.

„Azért ez magamba most is itt tartom, hogy ha nekem nem lesz, vagy nem lehet, akkor én szeretnék egy ilyen, ahogy ők magukat nevezik egy „zacis” gyereket. Aztán majd meglátjuk, hogy mennyire bírok vele, vagy mennyire sem. És hát most így úgy gondoltam, hogy szeretnék segíteni másnak és próbára teszem magam” /7. számú interjú – részlet/

3. Szociális motivációk

Az önkéntes tevékenység vállalásának fő célja ebben az esetben az egyén szociális kapcsolatainak bővítése, megerősítése. Sokan az elszigetelődés megelőzése, magányosságuk oldása, szabadidejük hasznos eltöltése érdekében törekszenek az önkéntesség által új kapcsolatok kialakítására és fenntartására (Clary és mtsai, 1998).

A meginterjúvált egyik önkéntes ezzel a tevékenységgel próbálja hasznosan eltölteni szabadidejét, és célja, hogy életének értelmet adjon, kapcsolatot létesíthessen másokkal.

„Az életem így, most nem eldarabolom, hanem hasznosan töltöm el. Először én is úgy éreztem, hogy szóval nekem is pótcselekvés megmondom őszintén, mert ha nekem is lenne egy kiegyensúlyozott családi életem, akkor nem tudnék ennyit jönni.” /5. számú interjú – részlet/

A következő önkéntes vallási közösség keretében vállalja a tevékenységet.

„Hát az indíttatást, azt egy picit elmondtam az elején, hogy éppen egy ilyen lelki csoport széjjel esése után kerestem a helyemet, hogy hol lesz nekem most a közösségi életem a továbbiakba, amikor ezt meghirdette a jó atya.” /8. számú interjú – részlet/

Egyikük nyugdíjas biológia tanár, aki örül, hogy szabadidejében gyerekeket taníthat, szükség esetén korrepetálhatja őket.

„Ja, nyugdíjba jöttem és pár év után jöttem el ide önkénteskedni, mert nagyon nem találtam a helyem, hogy egyedül maradtam. A másik, hogy tanítani nagyon szerettem, és az életem így úgy éreztem, hogy teljes.” /10. számú interjú – részlet/

4. Karrier motivációk

Az e motivációval rendelkező önkéntesek célja olyan tapasztalatok szerzése, amely segíti őket a pályájukon történő előbbre jutásuk során. Főként szakmai karrierépítésről van szó, ahol az itt megszerzett ismeretek sokrétűen kamatoztathatóak (Clary és mtsai, 1998).

E kategóriába egyik önkéntes interjúalany sem sorolható. Ennek fő okát abban látom, hogy a haldokló betegek és családtagjaik segítése, maga a hospice ellátás egy olyan speciális, „intim” terület, ahol az emberek fő célja nem a karrier motivációik beteljesítése.

5. Önvédelmi motivációk

Az ebbe a kategóriába tartozó önkéntesek fő célja személyes problémáik csökkentése, saját magukkal kapcsolatos negatív érzéseik negligálása. Az

önkéntes tevékenység megfelelő alkalmat és elfoglaltságot biztosít, hogy az egyén saját érzelmi problémáit elfedhesse, és ne kelljen szembenéznie és foglalkoznia ezekkel (Clary és mtsai, 1998).

Az interjúalany családi problémáitól törekszik eltávolodni és máshová helyezni az energiáit és az érdeklődését.

„Nyilván a magánéleti, és családi dolgaimtól is jó kicsit elmenekülni, és én a szabadidőmbbe, más a szabadidejébe elmegy sportolni, meg kirándulni, én meg ide szeretek jönni, mert engem az emberek kórházi élete érdekel, meg maga az ember, a beteg ember, hogy vészeli át azt az időszakot, amit itt tölt.” /9. számú interjú – részlet/

Egy önkéntes önmaga is érintett, rákos betegek önszolgáltató csoportjában hallott először az önkéntességről, mint lehetőségről. Esetében a másokon való segítség saját személyes problémáinak csökkentését szolgálja.

Az interjú alapján az önkéntes segítő esetében a helper-szindróma⁸ tünetei is azonosíthatóvá váltak, melyeket dőlt betűvel jelzek az alábbiakban, majd ezt követően az interjúból idézek:

- A segítség pszichoterápiás szükségletté válik az életében, mások segítségével látja önmegvalósítását (Bagdy, 1999a).

„Falun nőttem fel és egy kút volt az utca közepén és idősek vitték a vizet én meg mindig futottam, hogy segítek, kilocsoltattam, meg minden, de mindig bennem volt a segíteni akarás és mindig valakin segítek, akárkin, ha mondjuk füvet kaszálnak ott a ház előtt, adok ki nekik hideg üdítőt, vagy valakinek segítek elvinni a boltból valamit.” /6. számú interjú – részlet/

- A segítség szükséglete az egyén ingatag pszichés egyensúlyának fennállását szolgálja. A helper-szindrómás segítő esetében csak a kapcsolat segítő formája létezik, saját maga számára nem kér támogatást (Ónody, 2001).

„Hát tulajdonképpen a klubba, már a klubvezető mondta. Amikor egyedül maradtam 2004-be, akkor indult ez a tanfolyam, de akkor lelkileg nem voltam elég erős ahhoz. És most már tudom, hogy akkor kellett volna rögtön. Rögtön bevállalni ezt a kapcsolatot, mert nagyon jó lett volna nekem. Talán könnyebben dolgoztam volna föl a sérelmeket, és talán másra gondoltam volna, mint hogy most hogyan tovább. Rövidebb lett volna ez a szakasz az életemből. Most már bánom.” /6. számú interjú – részlet/

---

⁸ A helper-szindróma, a segítőik tünetcsoportja jelenségének leírása Schmidbauer (1977) pszichoanalitikus szerzőjéhez fűződik. A helper-szindrómás segítő mások kényszeres segítségével látja önmegvalósítását, saját ingatag pszichés állapotát törekszik ezzel elfedni. Hivatását „drogként” használja, munkája során függő viszonyok kialakítására és fenntartására törekszik (Schmidbauer, 1977).

- A helper-szindrómás segítő legfőképp azért segít, hogy saját érzéseivel, félelmeivel, szükségleteivel ne kelljen szembenézni, a cél azok elrejtése. Tart a spontán érzésektől, a segítséssel egyfajta belső űrt törekszik kitölteni (Schmidbauer, 1977).

„Én 2008-ba végeztem. Tehát durván három év. Nagyon érdekes, és nagyon nehéz, mert nem is tudom, hogyan vészeltem volna át, egy újabb bajt, mert 2007-be újabb rákot találtak nálam. Megműtöttek.

...Elvégzem, és megnézem közlőből, hogy milyen kegyetlenül nehéz, ami esetleg rám is vár. Ez is indíték. Hát most még mindig rákosnak nyilvánítanak, de én úgy vagyok vele, hogy hát remélem, hogy ezt is megúszom, próbálok nem foglalkozni vele.” /6. számú interjú – részlet/

- A segítség, a segítségre szorulókkal való kapcsolat „droggá” válhat, a segítő függő viszonyok kialakításában és fenntartásában érdekelt. „Az ilyen nagy dózisú drog visszaéléshez, majd kiégéshez (burnout) vezet.” (Ónody, 2001:83).

„És hát ők jelentik nekem most az életet, végül is.” /6. számú interjú – részlet/

A helper-szindrómás segítőik esetében a motivációk azonosítása, az önismeret, a rendszeres szupervízió biztosítása segítséget jelenthet és preventív erővel is bírhat a burnout szindróma (kiégés szindróma) kockázataival szemben. Pines és Kanner (1982) a segítői pálya választásának motivációit és a burnout-szindróma kialakulásának kapcsolatát elemezve a kettő között egyértelmű kauzális összefüggést fedeztek fel kutatásaik során.

6. Fejlődési motivációk

Ezek az önkéntesek elsősorban fejlődési motivációval kezdenek el tevékenykedni, céljuk ez által az önfejlesztés és a pszichológiai értelemben vett növekedés megtapasztalása (Clary és mtsai, 1998).

„Akkor már érzetem, hogy van bennem egy olyan indíttatás, hogy van egy alap, amire tudok építkezni, és tudok másoknak adni, és segíteni és én is növekszem ez által.” /4. számú interjú – részlet/

A hazai önkéntesség fejlesztését tekintve elengedhetetlen a motivációk széleskörű ismerete, amely a szervezetek számára alapvető irányvonalakat határoz meg az önkéntesek toborzása, a szervezetekbe való integrálása és a hosszú távú foglalkoztatásának sikeressége szempontjából (Wild, 2016).

Az önkéntes tevékenység értékelése

Az önkéntesekkel végzett kutatásom során arra a kérdésre is kerestem a választ, hogy ők maguk hogyan értékelik ezt a tevékenységet a saját életükben?

Az önkéntesség értékelése során szükséges figyelembe venni a pénzben közvetlenül ki nem fejezhető értékeket, mint például a közösségfejlesztő hatásokat, a kölcsönösségi viszonyokat, a cselekvő állampolgáriságot, a személyes fejlődést, növekedést, a tanulást, mint értékeket, a lelki gazdagodást (Merrill, 2006). Manapság egyre nagyobb figyelem fordul az önkéntes tevékenység értékelésére, előnyeire, következményeire, nő az ilyen irányú kutatások száma (Wilson, 2012).

➤ *Lelki gazdagodás*

Az önkéntesek a tevékenységük során lelkileg gazdagodnak az ott szerzett tapasztalataik által. A betegektől és családjaiktól kapott pozitív visszajelzések, az őszinte kapcsolatok és kommunikáció, egy halk köszönöm, vagy egy kézmozdulat, tekintet lelkileg is feltölti a segítőt (Claxton-Oldfield és mtsa, 2012).

„Nekem betölti az életemet, és önmagamra találtam, és egy kerek egész, és amíg tudom, és élek, addig ezt csinálom.” /4. számú interjú – részlet/

Többen kiemelték, hogy a betegektől mennyire sokat kapnak, a pozitív visszajelzések, a hálás tekintetek, az őszinte megnyilvánulások által.

„Az ember ilyen számvetést csinál, és ezek nekem olyan kincsek az életembe, hogy akár egy mosoly, akár egy szó, amit kaptam egy haldoklótól vagy betegtől, ez emberileg egy tartást ad nekem.” /2. számú interjú – részlet/

„Nagyon sokat. Olyan sokat, hogy komolyan mondom, félnék attól, hogy ha esetleg azt mondják, köszönjük elég. Én kapok lelkileg sokat, nem én adok.” /5. számú interjú – részlet/

„Olyan sok hálás tekintetet, hogy ha annak a betegnek nincs is annyi ereje, hogy nem tudom, milyen szavakat mondjon, de a tekintetében benne van a köszönöm, és a hála, és ez mindennél több.” /1. számú interjú – részlet/

➤ *Személyes fejlődés, növekedés, tanulás*

Sok önkéntes szolgálata során átértékeli addigi életét, felismeri, mi számára az élet valódi értelme. Sokan az egészséget, az őszinte emberi kapcsolatokat, a szeretetteli légkört helyezik előtérbe az anyagi dolgokkal szemben. Megélik egy „egység” érzését, amikor megszűnik az

idegenség, előítélet, félelem. Többen arról számolnak be, hogy egy sokkal mélyebb, igazabb, valódibb életet élnek ezen tapasztalatok birtokában. A segítség során elengedhetetlen a halálhoz való saját viszonyuk megfogalmazása, továbbá az élet értelmének kérdései is előtérbe kerülnek (Wittenberg-Lyles, 2006).

„A halálba készülő ember melletti szolgálat mellett, hogy felkészít saját halálunkra, máshoz nem hasonlítható belső fejlődés lehetőségét tartogatja számunkra. Egyes spirituális tanítók szerint az, aki rohamosan szeretne fejlődni, foglalkozzon haldoklókkal.” (Singer, 2003:58)

Az önkéntes interjúalanyok közül hárman is nyilatkoztak arról, mennyire sokat változott saját életszemléletük, mióta önkénteskednek, teljesen átalakult az értékrendjük. Saját életük valóságnak vélt problémái eltörpülnek a betegek által megosztott élettörténetek tükrében.

„A másik, hogy olyan dolgokat mondanak el, hogy azt mondom, hogy te jó Isten, az én életem egy boldogság volt az övékhez képest.” /8. számú interjú – részlet/

A következő önkéntes tolókcocsiban ülve arról beszél, hogy szerinte minden fejben dől el. Nem a külső dolgok számítanak, hanem, hogy hogyan viszonyul mindehhez az ember, milyen a gondolkodásmódja, hogy éli meg ezt a mindennapjai során. Életerő és tettvágy sugárzik minden mozdulatában, mondatában.

„És nem érzem magam mozgássérültnek, és nem érzem magam sérültnek, és rájöttem arra, hogy nem az a lényeg, hogy valakinek a keze vagy a lába hiányzik, hanem, hogy mi van a fejében, és hogy tudja kezelni az életet, vagy amiből az élet tevődik össze, hogy vagyunk, létezőnk, és csinálni kell, és akár példamutatással megmutatni.” /3. számú interjú – részlet/

Az interjúalany az értékrend átalakulásáról beszél, az önkéntesség során szerzett tapasztalatai által felismerte, hogy számára az egészség, mint érték a legfontosabb az életében.

„Hát meg innentől úgy érzem, hogy nem azt mondom, hogy a pénz nem jó, ha van, mert biztonságot ad, de úgy gondolom, hogy az egészség mellett minden más másodlagos.” /10. számú interjú – részlet/

➤ **Közösségfejlesztő hatások, kölcsönösségi viszonyok**

Az önkéntes tevékenységet nem elszigetelten, egyedül végzik a legtöbb szervezetnél, hanem egy önkéntes közösség tagjaként. Sok hospice önkéntes a közösség megtartó erejéről és pozitív hozadékairól számolt be az értékelés kapcsán. Kiemelik önkéntes társaikkal kialakított kapcsolataikat, amelyek időnként barátságokká alakulnak.

A kölcsönösségi viszonyokról is gyakran szó esik, hogy vajon ki ad és kap a segítség során?

„Minden segítő vallja, hogy legalább annyit kap ettől a mások számára nehéz szolgálattól, mint amennyit ő nyújt.” (Singer, 2003:56)

A tíz interjúalany közül négyen az önkéntes közösséget, önkéntes társaik támogató hozzáállását helyezték a középpontba az értékelés kapcsán.

*„Mert a mai világ annyira el van anyagiagosdva, hogy minden csak a pénz szemszögéből néznek az emberek, és azért ilyen nagy kincs, és az önkéntes társaim is azért ilyen nagy kincs számomra, igazgyöngyök, mert olyan kevés az ilyen ember, akire rá lehet találni, és fel meri vállalni azt, hogy fontosak az embertársaim, hogy nem magam miatt élek csak, hanem hogy adhassak magamból, és segíthessek másokon.” /5. számú interjú – részlet/
„Külön kiemelem, hogy én most lettem két hónapja megműtve, és nekem nagyon nagy erőt adott az önkéntes társaim szeretete, és odafigyelése, és megtapasztaltam, hogy milyen ha az ember beteg, és magára van hagyva a saját bajával.” /6. számú interjú – részlet/*

Két interjúalany is kiemelte, hogy barátként tekintenek önkéntes társaikra.

„Nem sok barátom van, de azok igaz barátok, és ide tartoznak az önkéntes társaim is.” /1. számú interjú – részlet/

„És akkor nem beszélve arról, hogy olyan barátokra leltem, ismeretlen emberekre, akik felkaroltak, akik segítettek, és akikkel a mai napig nagyon jó kapcsolatban vagyok.” /7. számú interjú – részlet/

Ezek az emberek azok, akik több éve önkénteskednek. Ők nem csak a segítség öröme és a haldokló betegek visszajelzései miatt végzik, hanem konkrét közösséghez, társakhoz kapcsolódik tevékenységük, akik életük részét képezik, továbbá egymásnak is segítenek. Mindez alapján levonható az a következtetés, hogy egy jól működő közösség megtartó erővel bír és pozitív motivációt ad az önkéntesség folytatásához, hosszú távú fennmaradásához.

Finkelstein (2008) kutatási eredményei is ezt támasztják alá: 192 hospice ellátásban hosszú távon önkéntes tevékenységet folytató ember motivációi és az önkéntességgel eltöltött idő és a szolgálat hossza közötti kapcsolatot vizsgálta. A legszorosabb kapcsolat a szociális motivációk⁹ és a szolgálat hossza között volt kimutatható (Finkelstein, 2008).

Egyik önkéntes a saját tevékenysége értékelése kapcsán a kölcsönös kontingencia elvét hangsúlyozta. Ez azt jelenti, hogy valaki annál készségesebben segít másoknak, minél inkább azt érzi, hogy az valamilyen formában számára is viszonzható (Bagdy, 1999). Az ő

---

⁹ Szociális motivációk alatt a tanulmány szerzője azt érti, amikor az egyén a szociális kapcsolatok kialakítása, megerősítése és fenntartása miatt vállal önkéntes tevékenységet. Ide tartozik a valahova tartozás, közösségi élmény megélése is. (szerzői megjegyzés)

tevékenységének célja az „adok-kapok” egyensúly megtalálása, a kölcsönösség, egyenrangúság, kiegyenlítés esélyének elérése.

„Hiszem azt is, én is legalább ennyi segítséget kapok viszont másoktól, vagy más jellegűt kapok, amire szükségem van.” /9. számú interjú – részlet/

Az önkéntesség is a kölcsönösségre épül, mint a méltányosnak tekinthető és hosszú távon fenntartható egyéb tevékenységek. Bekkers (2007) szociálpszichológiai tényezőket vizsgáló elemzésében kiemeli, hogy az önkéntesség fenntartásában szerepet játszik a “jövő árnya” - az a mély meggyőződés, hogy később, amikor az önkéntesnek lesz rá szüksége, akkor ő is segítséget kaphat másoktól. Továbbá a „kölcsönösség generalizálása” a társadalmon belül, hogy nem az személy viszonozza a segítséget, akinek ő segítséget nyújt, hanem egy harmadik fél. Mindezen tényezők képesek elősegíteni a kapcsolatokban sűrű, a bizalmon alapuló társas hálózatok kialakulását.

A haldokló betegek és családtagjaink támogatása, a sok szenvedés, fájdalom, reménytelennek tűnő küzdelem megtapasztalása lelkileg megterhelő a segítők számára is. Ennek ellenére az önkéntesek tevékenységük értékelése kapcsán mégsem a nehézségeket, a fájdalmas élményeiket emelték ki, hanem azt a sok pozitívumot, amit a segítség által megtapasztalnak. Az élet határhelyzeteiben láthatóvá, érzékelhetővé válik az emberek őszinte tisztasága, ez egy olyan „szentség”, mely ritkán tapasztalható meg az élet egyéb területein (Singer, 2003:60). A haldoklók kísérése során szerzett élmények, tapasztalatok sokrétű fejlődési lehetőségeket jelenthetnek mindenki számára.

IRODALOM

- BAGDY E. (1999): *A segítő kapcsolat pszichológiája*. Osiris Kiadó, Budapest
- BARTAL A. M.; KMETTY Z. (2010): A magyar önkéntesek motivációnak vizsgálata és a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei. Kutatási jelentés. <http://volunteermotivation.hu/downloads/onkmot.pdf>
Elérés: 2016. 03. 12.
- BARTAL A. M.; SARÓDY Z. (2010): Körkép: az önkéntesség helyzete és szerepe az Európai Unió egyes tagállamaiban az önkéntes-motivációs kutatások tükrében. *Civil Szemle*, 7 (2): 22–42.
- BEKKERS, R. (2007): Intergenerational Transmission of Volunteering. *Acta Sociologica*, 50 (2): 99-114.
- CLARY, G. E.; SNYDER, M.; RIDGE, R. et al. (1998): Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74:1516-1530.

- CLAXTON-OLDFIELD, S.; CLAXTON-OLDFIELD, J. (2012): Should I Stay or Should I Go: A Study of Hospice Palliative Care Volunteer Satisfaction and Retention. *American Journal Hospice Palliative Care*, 29 (7): 525-530.
- CLAXTON-OLDFIELD, S.; CLAXTON-OLDFIELD, J.; PAULOVIC, S. et al. (2013): A Study of the Motivations of British Hospice Volunteers. *American Journal Hospice Palliative Care*, 30(6): 579-586.
- CZIKE K.; F. TÓTH A. (2007): *A magyarországi önkéntesség fejlesztési stratégiája, 2007-2017*. Önkéntes Központ Alapítvány, Budapest
- FARKAS K. R. (2016): A hospice önkéntesség szerepe, 2016 – a Magyar Hospice-Palliatív Egyesület felmérése alapján. *Kharón*, XX. (2): 1-12.
- FINKELSTEIN, M. A. (2008): Volunteer satisfaction and volunteer action: A functional approach. *Social Behavior and Personality*, 36 (1): 9-18.
- HEGEDŰS K (szerk., 2004): *Európai ajánlások a palliatív ellátás szervezéséről. A Miniszteri Bizottság Rec (2003) 24. számú ajánlása a tagországok számára a palliatív ellátás szervezéséről (Európa Tanács)*. Magyar Hospice-Palliatív Egyesület, Budapest
- HOTCHKISS, R. B.; UNRUH, L.; FOTTLER, M. D. (2014): The Role, Measurement, and Impact of Volunteerism in Hospitals. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 43(6): 1111-1128.
- KONRATH, S.; FUHREL-FORBIS, A.; LOU, A. et al. (2012): Motives for volunteering are associated with mortality risk in older adults. *Health Psychology*, 31(1): 87-96.
- MERRILL, M. V. (2006): Global Trends and Challenges for Volunteering. *The International Journal of Volunteer Administration*, 24 (1): 9-14.
- MOLNÁR D. (2010): Empirikus kutatási módszerek a szervezetfejlesztésben. *Humán Innovációs Szemle*, 61-72.
- ÓNODY S. (2001): Kiegészítő tünetek (burnout szindróma) keletkezése és megoldási lehetőségei. *Új Pedagógiai Szemle*, május, 80-85.
- PINES, A. M.; KANNER, A. D. (1982): Nurses's burnout: lack of positive conditions and presence of negative conditions as two independent sources of stress. *Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services* 20, August, 30-35.
- SCHMIDBAUER, W. (1977): *Die hilflosen Helfer*. Rowohlt, Reinbek
- SINGER M. (2003): *Együtt lenni, együtt érezni: önkéntes betegkísérés a hospice-ban*. Magyar Hospice Alapítvány, Budapest
- WILD, M. (2016): A budapesti hospice ellátók önkéntes-menedzselési gyakorlata. *Kharón*, XX. (2): 12-31.
- WITTENBERG-LYLES, E. M. (2006): Narratives of Hospice Volunteers: Perspectives on Death and Dying. *Qualitative Research Reports in Communication*, 7(1): 51-56.

**ASSESSMENT ABOUT THE MOTIVATIONS AND PROFESSIONAL
ACTIVITIES OF THOSE WHO ARE DOING HOSPICE-PALLIATIVE CARE
AS A VOLUNTEER JOB ACCORDING TO A RESEARCH'S RESULTS**

Georgina MUCSI

Summary

This study describes the partial results of a qualitative research in which the subjects were voluntary hospice-palliative workers. As describing the results, the author compares ten volunteers' motivation with Clary and her co-workers' (1998) research results. Closely related to this topic, volunteering and the impact of interviewees on their own lives appear.

TÁRSADALOM ÉS KAPCSOLATOK

Birher Nándor

Absztrakt

Munkánkban bemutatjuk, hogy a fenntarthatóság illúzió abban az esetben, ha az ész nem fordul vissza a közösség felé. A közösség kapcsolatot jelent az egyetlen élő középponttal és minden emberrel egyszerre. Ennek a közösségvállalásnak az alapja az igazságosság, amely pedig az igazság fogalmán nyugszik. A normatív igazság igénye az ember közösségi tudatában, a „mi-tudatban” rejlik. Rávilágítunk arra, hogy az igazság megnyilvánulási módjai három szempontból lehetnek mérhetőek. Ezek a mérési lehetőségek a szövegekben a szavak gyakoriságának és kapcsolatának, a személyközi kapcsolatoknak és pénz mozgásának az észlelése.

Kulcsszavak: norma, mi, szó, szöveg, találkozás, hatalom, pénz, információ, kapcsolat, erkölcs, jog

A fenntarthatóság, az illúzió és az „AZ”

A „Mi” nem szép szó, különösen nem manapság. „Mi”, a túlfűtött, nedves kabát szagú intercity-fülke, de mindenek előtt hazugság – és egy látszólag megbízható mutató a társadalmi viszonyokra, a „Mi” a politikusok eszköze, hogy közösséget hazudjanak. Európában nincs jövő, - csak a vásárlás és termelés, a munka és a fogyasztás egyre bizonytalanabb illúziója¹⁰.

Valóban létrehoztuk azt, amit már szinte elképzelni sem tudunk. Olyan rendszereket teremtettünk magunk köré, amelyek legfeljebb 15 perc hírnevet adnak, és bárkit bármikor megsemmisítenek. A „Mi” fogalma nem igazi közösséget, csak politikailag aktiválható közeget jelent.

Anders az atomkorral kapcsolatban fogalmazta meg, hogy az ember kisebb lett saját magánál. „Képtelenek vagyunk a magunk által alkototról képet alkotni ... fordított utópisták vagyunk ... amit előállítottunk nem tudjuk elképzelni.” Feszültség keletkezik az előállító és az elképzelő teljesítményünk között. Ez a „prométikus különbség”¹¹. Többet állítunk elő, mint amit egyáltalán elképzelni tudunk. „Minél nagyobb a tett lehetséges hatása, annál elképzelhetlenebb... és annál kevésbé lehet felelőssé lenni is; minél nagyobb a különbség, annál gyengébb a gátlómechanizmus.”¹² A

---

¹⁰ <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/europas-zukunft-haut-doch-ab-13950419-p3.html>

¹¹ Anders G., *Tézisek az atomkorról*, in Kalmár Z., (ed) *Német történetfilozófia a rövid 20. században*, Veszprém 1996, 541-542.

¹² uo.

valóság érzékelésének helyét a fantázia veszi át, ez a fantázia válik realitássá. A tőlünk független, teremtett valóság helyét (tamási realizmus) átveszi a szimuláció. Mindeközben pedig olyan hatásokat idézünk elő – a szimuláció során megsemmisített teremtett valóságban –, amelyeket sem érzékelni, sem elképzelni nem tudtunk eddig. Anders a legnagyobb kockázatnak az atomkatasztrófa bekövetkeztét tartja. Úgy tűnik, ezzel párhuzamosan van egy másik veszély is. A korlátlan termelés és fogyasztás, a javak egyenlőtlen elosztása környezeti katasztrófákhoz vezet. Mindezt pedig felfogni sem tudjuk. Virtuális megoldásokat keresünk és találunk tényleges problémákra.

Azok a társadalmi szerkezetek, amelyeket Parsons, Luhmann, Habermas leírt hatékonyan működnek. Ráadásul olyan hatékonyan, hogy túlmutatnak az egyének,(én) a közösség (mi) tudatán, saját funkciójuk fenntartása lesz az egyetlen céljuk. A legjellemzőbb talán a tőke koncentrációja. A gazdaság, mint társadalmi alrendszer olyan hatékonyvá vált, hogy egyre gyorsuló ütemben képes egyre nagyobb tőkét koncentrálni. Mára már a föld lakosságának 0,7%-a birtokolja a tőke 44%-át, miközben a lakosság 69,8%-nak jut a tőke 2,9%-a¹³. Az igazságtalanságnak ez a felfoghatatlan szerkezete az ami a világ pulzusát adja. Ez az az igazi veszély, amely a felfoghatatlan, de nagyon is valós önpusztításhoz vezet.

Ferenc pápa a Laudato Si enciklikájában a következők szerint foglalja mindezt össze:

Valóban, „nem tekinthetjük a természetet olyan valaminek, amely tőlünk külön van választva vagy pusztán életünk kerete” (139.). Ez érvényes azokra a különböző területekre, amelyeken élünk: a gazdaság, a politika, a különböző kultúrák területére, különösen a legfenyegetettebbekre, sőt mindennapi életünk minden pillanatára. Az átfogó perspektíva az intézmények ökológiája számára is kihívást jelent: „Ha minden kapcsolatban áll egymással, akkor egy társadalom intézményeinek az egészségi állapota is következményekkel jár a környezetre és az emberi élet minőségére: a szolidaritás és a polgári barátság mindenfajta megsértése környezeti károkat idéz elő.” A számos konkrét példával Ferenc pápa nem tesz mást, mint megerősíti gondolatát: kapcsolat áll fenn a környezeti, valamint a társadalmi és emberi kérdések között, amelyet soha nem lehet szétszakítani. Ezért „a környezeti problémák elemzése elválaszthatatlan az emberi, családi, munkahelyi, városi környezetektől, továbbá minden egyes személy önmagával való kapcsolatától” (141.), mivel „nem áll fenn két, egymástól független, egy környezeti és egy társadalmi válság, hanem egyetlen és összetett társadalmi-környezeti válságról van szó” (139.). Ez az átfogó ökológia „elválaszthatatlan a közjó fogalmától” (156.), azonban konkrét módon kell értelmezni: a mai körülmények között, amikor „olyan sok egyenlőtlenességgel találkozunk és egyre nagyobb számban selejteznek le embereket, megfosztva őket alapvető emberi jogaitól”,

¹³ Credit Swiss, Global Wealth Databook 2014.

elkötelezni magunkat a közjó érdekében azt jelenti, hogy szolidáris döntéseket hozunk „a szegények iránti megkülönböztetett szeretet” alapján (158.).

A pápa szép gondolatai természetesen nem előzmény nélküliek. Lyotard a maga természetes egyszerűségében mindezt úgy foglalta össze: „csak a tőke élvez”.

Tartalmában ehhez hasonlóan, azonban cizelláltabban fogalmazott Martin Buber az *Én és Te* című munkájában 1923-ban: „... látom, hogy az államot már nem vezeti senki, a fűtők még rakják a szenet, de a vezetők már csak látszólag irányítják a tovarobogó gépeket. ... szószólóik kioktatnak, a gazdaság veszi át az állam örökét, te pedig tudod, hogy nincs mit örökölni, csak a vadul burjánzó AZ zsarnokságát, amelynek súly alatt az ÉN, amely uralkodni egyre kevésbé képes, még mindig azt álmodja, hogy ő parancsol.” Az emberi ész diadalának hatására tehát megsemmisül az én, a mi, a valóságot az AZ (struktúra) irányítja egyre precízebb, hatékonyabb módon. Az ember pedig valóban elszegényedik és eltűnik, mint a „tengerpart fővenyébe rajzolt arc”.

Összességében elmondhatjuk: a fenntarthatóság illúzió az AZ által generált valóságban. De az élet győz a halálon. Mert a Teremtő erősebb, mint a teremtmény.

Az ész diadala és trónfosztása

A struktúrákat az ész alkotta, csak később elvesztette az uralmát felettük. Miközben arra törekedett a dicsőséges ész, hogy egyeduralkodó legyen a hit ellenében, befulladt a szimuláció mocsarába. Ezt egyszerűbben úgy mondják: bálványokat kezdett imádni. A hit Istenével szemben a bálványok nem élnek. „Szemük van, de mégsem látnak, fülük van, de nem hallanak és szájuk nem ad hangot” mondja a zsoltár. Teljesen mindegy, hogy milyen bálványt választunk, pénzt vagy társadalmi önmegváltást, úgymint marxizmust, fasizmust, liberalizmust, vagy valami mást, nem tud segíteni. A bálványok üzenete ugyanis élettelen üzenet, ami a következőképp hangzik: a szabadság nevében szűnjön meg a közösségi kultúra (MI), az egyén legyen szabad a családtól, a hagyományoktól, a nemi identitásától, végső soron pedig az emberségétől és saját magától is. Az ész nem tudja magát megváltani csak megsemmisíteni. Az ész önmagában nem örök. Hiába adja ki Kant a jelszót: „Sapere aude” – merj tudni. Ebből a nagykorúságból nem születhet meg az örök élet. Csak a kamasz gondolja néha, hogy a nagykorúságával együtt a szuperhős öröklét is adott lesz. Valójában az ember segítségre szorul. Mások segítségére, és a Teremtő segítségére.

Ezzel a kérdéssel viaskodik Kant kortársa Voltaire is, amikor a lét értelmére kérdez rá a *Candide*-ban. „*Hát akkor mit tegyünk - kérdezte Pangloss? Hallgassunk - felelte a dervis.* (Amiről nem lehet beszélni, arról

hallgatni kell.) *Dolgozzunk, ne okoskodjunk – mondta Martin -, ez az egyetlen módja annak, hogy tűrhetővé tegyük az életünket. Vár ám a munka a kertben.*” Létrejött az ész és a munka szent szövetsége, amelyik évszázadok alatt megkövósította azokat a szerkezeteket, amelyeket már nem vagyunk képesek megérteni. Így jött lére hát az AZ, a prométikus különbség birodalma.

Itt az ideje az ész trónfosztásának egy teljesen új értelemben. Ez a trónfosztás nem történhet másutt, csak a szívekben, az igazi hitben, a Teremtőhöz való visszatalálásban. Abban az alázatban, amelyben beismerjük, a problémát egyedül az ész segítségével nem tudjuk megoldani. Az értelem és a hit egysége vezethet el a megoldásig. El kell újra fogadni azt az egyszerű ténnyt, hogy nem mi vagyunk a világ urai, tulajdonosai, teremtői. Mi csak haszonélvezők vagyunk. A valóságunkat használatra kaptuk, és mint talált tárgyat visszaadjuk. Vigyáznunk kell rá. A személyes csak a felelősségünk, minden más közös és az egyéntől csak részben függő. Van az észről független természet és Teremtő. És ezek megismerhető valóságok. A valóság létezik.

Ezzel a létező valósággal és egymással kell a közösséget létrehozunk. „Az igazi közösség nem azáltal jön létre, hogy az emberek érzelmekkel viseltetnek egymás iránt, ... hanem a következő két dolog által: hogy mindannyian eleven kölcsönviszonyban állnak egy eleven középponttal, és hogy mindannyian eleven kölcsönviszonyban állnak egymással.” – fogalmazza meg Buber. Nem elegendő az egymással való eleven kölcsönviszony, fontos, hogy megtaláljuk az eleven középpontot is. A halott bálványok helyett az Élő-t. Enélkül az eleven középpont nélkül nem tudunk eredményesek lenni.

Az eleven középponttal és az egymással való kapcsolatunk alapja az igazságosság. Az igazságosság egyik legteljesebb meghatározását Jusztiniánusz császár adja, aki ezen elvek mentén tudta összetartani azt ami a római birodalomból megmaradt. Az elvek: „*iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*¹⁴”. Tisztességesen élni, másokat nem sérteni, mindenkinek megadni ami jár neki. Önmagukban ezek az alapelvek is értelmezhetőek a szimulált világok sokaságában sokféleképpen. Egy jelentést kapnak azonban akkor, ha megtaláljuk a biztos viszonyt az eleven középponttal is.

Az igazság struktúrája

Csak az ember érzékeli a közösségi cselekvésnek az absztrakt lényegét, fogja fel, hogy a „mi” cselekvésünket a jogok és köteleességek szabályozzák. A normarend mögött tehát az az apriori hit áll, hogy a szabályainkat mások is elfogadják. Az ember olyan deontikus világot hoz létre, amelyben feltétlen hittel mozog. Aki pedig ezeket a hittételeket kétségbe vonja, azokat

---

¹⁴ (Inst. 1,1,3-4)

szankcionálja, akár az egyén lelkiismeretén keresztül önmagát, akár a közösség büntetéseivel, végső soron pedig a teljes kirekesztéssel.

Az emberek gondolkodásmódja mindig feltételez egy metanyelvet, a másik gondolkodásáról való gondolkodás képességét (közös figyelem). Ez teszi lehetővé, hogy azonosítsuk az én-t meghaladó közös célokat (klasszikusan: család-állam-vallás). Ez a közös figyelem, közös perspektíva az, amiben elhelyezhetjük a cselekvéseinket. A „mi” világában kapcsolódik tehát össze a „van” és a „kell”, a normatív és a nem normatív etika, az érvényesülő és az érvényes.

A közös figyelem nagyfokú közös bizalmat is igényel. A bizalom feltételezi annak eleve adott ismeretét, hogy az együttesen elért eredményt igazságosan kell elosztani. A kölcsönösség és megbízhatóság a csoport szempontjából elsőrendű értékek, ezek a normaalkalmazás alapjai is. Csak szükséghelyzetben, diszfunkció esetén kerül sor a szankciók alkalmazására. A közös intencionalitás mentén kialakított normák teszik lehetővé a komplex intézményrendszerek kiépülését. A társas normáknak erejük van, amit részben a szankcióval való fenyegetés, de még inkább a társas ésszerűségük ad. Az ésszerűség pedig a közös siker elérésének nagyobb lehetőségében van. Az együttműködő egyedek mindegyike tudja, hogy tevékenységének eredménye függ a másik egyed tevékenységétől, és ezzel a másik is tisztában van. A norma léte és érvénye abban áll, hogy kölcsönösen felismerjük egymástól való függésünket. A kölcsönösség lényege, hogy bármikor bármelyikünk bármilyen szerepbe kerülhet, de ez magát a vonatkozó szabályt nem fogja érinteni. A tudatlanság fátyla eltakarja előlünk, hogy kinek milyen szerepet juttat az élet, ezért az egyetlen racionális döntés a konszenzus. Ebben az értelemben tehát a gyengék támogatása nem a felsőbbrendű ember ellen való véték, hanem az erősebb és összetartóbb közösség garanciája, az evolúció alapkövetelménye.

Az emberek sokkal jobban össze vannak kötve, mintsem korábban gondoltuk volna. Az egyéni jólétre való törekvés nem csak a közösség szempontjából veszélyes, hanem a saját egyéni jólétet is veszélyezteti. Ha ugyanis a körülöttem lévőket kihasználva próbálok az egyéni jólétre törekedni, a közösség negatív hatása miatt nem fogom tudni azt sohasem elérni. Amikor az ember a saját hasznának maximalizálására törekszik, elkezd a többi főemlős társára hasonlítani, és elveszíti a mi-tudatban rejlő evolúciós előnyeit.

Az igazság megismerhetőségének szempontjai

A társadalmi tőkét¹⁵ tudatosító társadalmakban – amelynek egyik, de nem kizárólagosan fontos szegmensét jelenti a Habermas által meghatározott

---

¹⁵ Granovetter, M., *The Strength of Weak Ties: A Network theory Revisited, Sociological Theory, Volume 1 (1983), 201-233.*

társadalmi diskurzus – az igazság keresése kiemelkedően fontos. Filozófusként bátran állíthatjuk, az igazság a maga filozófiai, teológiai, egzisztenciális dimenzióban szükségszerűen létezik, személyes igazság formájában is. Az igazság feltárása és kimondása azonban inkább afféle útkeresés. Ráadásul ez az útkeresés, az ember közösségi léte miatt (mi tudat) nem „egyszemélyes” feladat, hanem közösségi esemény is. Az igazság értelmezést alapvetően meghatározzák a kapcsolatok a személyek, a szavak és a hatalom (pénz) között. Az igazság megnyilvánulása mindig sokféle, az igazság leírása pedig mindig közösségi esemény. Ez a sajátos közösségi igazságkeresés a technológiai fejlődés eredményeként hatékonyan elemezhetővé vált napjainkra.

A közösségben kialakuló igazság leírásának három megközelítési módját különböztethetjük meg, annak fényében, hogy a közösségben formálódó igazságnak milyen nézőpontjai jelennek meg számunkra elemezhetőként.

1, Igazság a társadalmi diskurzusban és normaszövegekben¹⁶. A szavak és logika által körülhatárolt világban, tudomásul véve a dolgok megismerhetőségének (Ding an sich) hiányát a szövegek elemzésére kell koncentrálni. A szövegek pedig egyértelmű szókapcsolatokat tárnak elénk. Ezeknek a kapcsolatoknak az elemzése közelebb vihet bennünket a diskurzív¹⁷ és normatív igazság megértéséhez. „A világ tények és nem dolgok összessége” 1.1, „A tények a logikai térben, - ez a világ.”¹⁸ 1.13. A beszéd (szavak és logika) meghatározza a mindennapokat, kijelöli az értelmezés területét. A beszéd hangosítja ki, sokszorozza meg és teszi reprodukálhatóvá (írott szó) azt, ami fontos a közösségnek. A normák a jogrendekben szavakban öltenek testet, létrehozva a tételezett szabályokat (jogalkotás) és szövegszintű alkalmazásukat (törvénykezés). Így keletkezik az érvényes és érvényesülő jog a szabályokat előkészítő társadalmi diskurzus során. (Habermas). Ezekhez a normákhoz jellemzően ontológiailag tartozik a szankció.

2, Igazság a találkozásokban: a hogy Jézus a személyes kapcsolatot és az igazságot összekapcsolja az „Én vagyok az út, az igazság és az élet” kijelentésében, úgy minden egyes személyközi találkozás megerősíti az igazság megélését. Martin Buber az Én és te munkájában fogalmazza meg: „Minden valóságos élet: találkozás”. A találkozások, személyközi kapcsolatok lényege a tranzakció, amelynek alapvető jelentése, hogy minden létező hatni akar. (Bonum est diffusivum sui). A kapcsolatok napjainkra jól mérhetővé és elemezhetővé váltak. A hatás és az arra válaszként érkező kölcsönhatás nem feltétlenül közvetlenül oda-vissza irányú, hanem egy komplex tranzakciós térben jelenik meg. Egyáltalán nem biztos, hogy attól a személytől jön az

¹⁶ Coing, H., *A jogfilozófia alapjai*, Budapest 1996.

¹⁷ Habermas, J., *A kommunikatív etika*, Budapest, 2001.

¹⁸ Wittgenstein, L., *Tractatus logico-philosophicus*, Budapest 1989.

általam kezdeményezett hatásra a válasz, akire a hatás közvetlenül irányult. Ezzel együtt a hatások és kölcsönhatások összessége meghatározza egy adott csoport, közösség világlátását, igazság képzetét. Egy indonéz mondás szerint minden személyes jó vagy rossz cselekedet, amit valaki megtesz, elindul a világban, hogy egyszer majd valamilyen úton-módon visszatérjen az első cselekvőhöz. A találkozások közösségi térében megjelenik a személyes felelősség „Világos, hogy az etikának semmi köze a köznapi értelemben vett büntetéshez” állítja Wittgenstein a Tractatus 6.422 pontjában. Az etikai juttalom nem a cselekményben van, hanem a közösséghez való tartozásban.

3, Az igazság és a hatalom szintén szorosan összefügg. Elkerülve, hogy a hatalom sokféle definícióját megadjuk, inkább a hatalom egy mérhető megnyilvánulási módjára a pénzre koncentrálunk. A mérés szempontjából leegyszerűsíti a helyzetet, ha azt elemezzük, hogy honnan hova áramlik a pénz. Ez fogja majd jellemezni azt is, hogy kinél vannak a források, jelesül a pénz feletti rendelkezés joga. Akinél a pénz, annál az igazság, tartja egy régi bölcsesség. A hatalom struktúrái, a pénz, vagy az információ ereje alkalmas arra, hogy az egyénekben az igazság képzetét formálja, alakítsa. A hatásgyakorlás során a személy értékítélete befolyásolható. Foucault állapítja meg: „Mindenhonnan van hatalom...mert mindenből az ered.” A gazdaság és a politikai igazságait leginkább a hatalom és az információ igazságai jellemzik. Ezekben a normarendekben a szankciót a „spontán kizárás a hatalomból” jelenti. A hatalom útja pedig a pénz útjaként válik mérhetővé.

Az imént leírtak szerint az 1. ábrán foglaljuk össze a szavak gyakoriságának és kapcsolatának, a személyközi kapcsolatoknak és a hatalmat jelentő pénz mozgásának a mérési lehetőségeit. Az ábra szerint három különböző paraméterrel tudjuk jellemezni a közösség kapcsolatait. A szövegstruktúrák elemzése bemutatja az egyes szövegek lényegi szerkezeteit, amelyek a mondanivalót „kihangosíthatóvá” sokszor ismételtetővé teszik. (Ezekhez a szövegstruktúrákhoz a másik két episztémológiai szinten személyek és pénz is hozzárendelhető.)

A találkozásokra fókuszálva személyközi kapcsolatokat mérhetünk, azt, hogy ki kire hat a személyes kapcsolattartáson keresztül? Ezzel foglalkozik a social network, a társadalmi hálózatok tudománya.

A hatalmat megjelenítő pénz útjainak követése látszólag egyszerűnek tűnhet, a valóságban azonban ennek a rendszerszintű elemzése még kidolgozásra szorul.

Az 1. ábrán bemutatott vázlatban minden mérési szempont esetében különböző hatásszinteket, (hatáserősségeket, és hatásterjedelmet) vizsgálhatunk, azaz mérhetjük, hogy az egyes vizsgált találkozás, szöveg, pénzmozgás hatása mekkora területet érint a lokálistól a globálisig. Ezt jelképezik a mátrix sorai. A mátrix oszlopaiban találhatjuk a kapcsolatok

típusait, amelyek lehetnek szűk családi/baráti kapcsolatok, lehetnek gyenge¹⁹ kapcsolatok és lehetnek intézményi kapcsolatok.

Hatalom	Személy (En)	Mikroszféra Bundling (Család)	Mezoszféra Bridging (Barát)	makroszféra Linking (Intézmény)		
Virtualis/Avatar (Teljeskörű) Világ	Szó	Személy (En)	Mikroszféra Bundling (Család)	Makroszféra Linking (Intézmény)		
Közfelfüggetlen	Virtualis/Avatar/Scen á (Teljeskörű)	Találkozás	Személy (En)	Mikroszféra Bundling (Család)	Mezoszféra Bridging (Barát)	Makroszféra Linking (Intézmény)
Megye	Világ					
Város	Közfelfüggetlen					
Falu	Öröklés	Virtualis/Avatar/Scen (Teljeskörű)				
Ház	Megye	Világ				
Összesség	Város	Woodiness				
Dolgok (Tárgyak)	Falu	Öröklés				
	Ház	Megye				
	Összesség	Város				
	Dolgok (Tárgyak)	Falu				
	Ház	Összesség				
	Dolgok (Tárgyak)	Dolgok (Tárgyak)				

1. ábra: Az igazság megismerése szempontjainak vázlata

Összefoglalás

A tanulmányban a mi-tudat működésének jellemzőit vázoltuk fel²⁰. Felhívtuk a figyelmet arra, hogy az igazság kérdése (túl annak legbensőbb személyes vonatkozásain²¹) közösségi kérdés is. Az igazság megnyilvánulási módjai három szempontból lehetnek mérhetőek: a szövegekben a szavak gyakoriságának és kapcsolatának mérésével, a személyközi kapcsolatoknak (találkozásoknak) a mérésével és a hatalmat jelentő pénz mozgásának a mérésével.

Ebben az értelemben az itt bemutatott három szempontból (szavak, találkozások, pénz) vizsgálhatóak azok a kapcsolatok, amelyek meghatározzák, hogy mit és miért gondolunk igaznak.

Irodalomjegyzék

Augustinus, Confessiones, 3.6.11. <http://www.stoa.org/hippo/text3.html>
(2015. október 25.)

Coing, H., A jogfilozófia alapjai, Budapest 1996.

¹⁹ Granovetter, M. S. *The strength of weak ties. American Journal of Sociology* 78, 1973, 1360-1380.

²⁰ Ezt a munkát már más publikációkban is közzétette a szerző, így a tanulmányban vannak másutt megjelent tartalmak is.

²¹ „tu autem eras interior intimo meo et superior summo meo” Szent Ágoston, *Vallomások*, 3.6.11.

- Granovetter, M. S. The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78, 1973.
- Granovetter, M., The Strength of Weak Ties: A Network theory Revisited, *Sociological Theory*, Volume 1 (1983), 201-233.
- Habermas, J., *A kommunikatív etika*, Budapest, 2001.
- Kant, *A gyakorlati ész kritikája*, Budapest 1996, 116.
- Wittgenstein, L., *Logikai-filozófiai értekezés, Tractatus logico-philosophicus*, Budapest 1989.

SOCIETY AND RELATIONSHIPS

Nándor BIRHER

Summary

In this study, we have described the working mechanism of the „sense of belongingness”. We have pointed out that the question of truth –beyond its personal aspects – is also a common issue. Truth’s manifestation can be measured by three point of view:

- 1.) measuring the frequencies and the relations between words in texts;
- 2.) measuring the interpersonal relationships;
- 3.) measuring the movement of power-giving money. In this sense, those relationships can be examined from the three aspects presented here (words, encounters, money) which define what and why we think it is true.